اسلامي نظام

شيخ تقي‌الدين النبهاني رح

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

د حزب التحرير له خپرونو څخه

لومړی عربي چاپ
۱۳۷۲هـ.ق- ۱۹۵۳م

شپږم عربي چاپ
۱۴۲۲هـ.ق – ۲۰۰۱م

پنځم پښتو چاپ
۱۴۴۱هـ.ق- ۲۰۲۰م

امت کتاب
www.ummatproduction.com
کابل - افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مطالعې وړاندې

ستاسو په لاس کې دغه کتاب، د هغه له اصلي نسخې څخه -چې په عربي ژبه کې کښل شوې- ژباړل شوی دی. هغه څه چې د ليکوال موخه ده، د هغه له اصلي ژبې پرته بشپړ نه شو بيانولی، نو د ژباړل شوي کتاب ستونزو او نیمګړتیاوو ته پام مه کوئ او د لا غوره دقت لپاره يې اصلي نسخې ته مراجعه کولای شئ.

آيتونه د عثماني مصحف له معيار سره سم ليکل شوي او ژباړه يې په مايل ليک د اړوند سورت له ادرس سره او احاديث په عربي ډبل ليک له اړوند ادرس سره ليکل شوي دي. همداراز په ځينو حالتونو کې له ځانګړو نښو څخه ګټه اخيستل شوې ده، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

د ایمان راوړلو طریقه ۱
قضا او قدر ۱٤
په اسلام کې فکري قیادت.. ۲۳
د اسلامي دعوت څرنگوالی ٦۰
اسلامي فرهنگ او تمدن.. ٦۷
اسلامي نظام.. ۷۲
شرعي حکم ۷۹
د شرعي حکمونو ډولونه ۸۲
سنت ۸۳
د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پیروي................................ ۸٤
د شرعي احکامو تبني ۸٦
دستور او قانون ۸۸
د خلافت دولت دستور ۹٤
اخلاق په اسلام کې ۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان راوړلو طریقه

انسان چې له ژوند، کایناتو، انسان او د دې نړۍ له پیدا کېدو مخکې او وروسته په اړه فکر کوي، د هغه پر اساس نهضت مومي. نو د انسان په دې فکر کې د بنسټيز، اساسي او هر اړخيز بدلون په راوستو سره د نهضت لپاره بايد بل نوی فکر ورکړل شي. ځکه يوازې فکر کولای شي چې انسان ته له څيزونو څخه نوي مفاهيم ورکړي او دغه مفاهيم هلته تمرکز وموميي او انسان له همدغه مفاهيمو سره سم په خپل ژوند کې خپله ناسته پاسته (سلوک) برابروي. همدا ده چې يو انسان له خپل دوست سره، چې له هغه څخه د دوستۍ مفاهيم لري، داسې راشه درشه کوي چې له يوه دښمن او بدي لرونکي سړي سره يې نه شي کولای، ځکه له هغه څخه د کينې مفاهيم لري يا هم له يو نا آشنا سره د هغه د سلوک خلاف عمل کوي، ځکه له هغه څخه هېڅ مفهوم نه لري. نو له همدې امله انساني سلوک د انسان په مفاهيمو پورې تړاو لري او دا زموږ په اراده کې شته، چې د انسان سلوک له ټيټ حالت څخه لوړ او مترقي حالت ته واړوو او دا هله کېدای شي چې لومړی د هغه مفاهيمو ته بدلون ورکړو. الله سبحانه وتعالی په دې هکله فرمايي:

﴿...إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ...﴾ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: *الله د يو قوم حال تر هغه نه بدلوي، ترڅو چې هغوی په خپلو فکرونو او ځانونو کې بدلون رانه ولي.*

د مفاهيمو د بدلولو لپاره يوازې يوه لار شته، چې دنيوي ژوند په اړه فکر رامنځته شي، ترڅو انسان ته له هغه څخه سم او صحيح مفاهيم ورکړل شي. فکر تر هغه له دنيوي ژوند څخه د پايلو د تر لاسه کولو لپاره نه متمرکز کېږي، ترڅو له انسان، ژوند او کايناتو، تر هغه مخکې او وروسته او له مخکې او وروسته سره يې د تړاو په اړه فکر ونه شي او په دې هکله يو هر اړخيز او شامل فکر ورپيدا نه کړي، چې د دغو کايناتو، انسان او ژوند تر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دي. ځکه دا هغه فکري قاعده ده، چې پر هغه له ژوند څخه لاس ته راغلي ټول افکار درېږي او له دغو څېزونو څخه د هر اړخيز فکر ورکول د انسان د لويې غوټې پرانيستل دي. د دې غوټې په پرانيستو سره پاتې نورې غوټې هم پرانيستل کېږي، ځکه نورې غوټې تر دې جزيي او وړې دي. مګر يوازې دغه حل د سمې بيدارۍ او نهضت لامل نه شي کېداى،ترڅو چې سم نه وي، يعنې د انسان له فطرت سره سم وي، عقل ته قناعت او زړه ته ډاډ ورکړي.

خو بيا هم دغه صحيح حل له کايناتو، انسان او ژوند څخه له مستنير فکر پرته ترسره کېدونکى نه برېښي. ځکه خو د نهضت پر لاره تلونکى بايد دغه غوټه تر هر څه وړاندې د مستنير فکر په واسطه پرانيزي، چې دغه حل عقيده ده او دا هغه فکري قاعده ده چې ټول هغه فرعي افکار ورباندې درېږي چې په ژوند کې سلوک او د هغې نظامونه ورڅخه اخيستل کېږي.

اسلام د دې سترې غوټې د پرانيستو تکل کړى او دغه غوټه يې له فطرت سره په همغږۍ، د عقل په قناعت او د زړه په ډاډ پرانيستې او ستونزه يې هواره کړې ده. د دغه حل له عقلي منلو او پر هغه له اقرار کولو او ژبې خوځولو پرته هېڅوک مسلمانېدلى نه شي. له همدې امله اسلام پر يوه اساس ولاړ دى، چې هغه عقيده ده او هغه دا چې د دې کايناتو، انسان، ژوند او ټولو مخلوقاتو تر شا يو پيدا کوونکى، خالق او د لوى څښتن سپېڅلى ذات شته، چې دا هر څه يې ټول پيدا کړي. خالق هر څه له نشت څخه رامنځته کړي او دى واجب الوجود دى، غير مخلوق دى. مګر دا چې خالق دى، نو هېڅکله مخلوق کېداى نه شي او حکم کېږي چې واجب الوجود وي، ځکه هر څه د ده پر وجود ولاړ دي او دى پر هېڅ څېز تکيه نه لري.

د څيزونو لپاره د خالق شتون حتمي دى، ځکه کوم څه چې عقل يې درك کولاى شي، هغه انسان، ژوند او کاينات دي. دا څيزونه ټول محدود، عاجز، ناقص او په خپل وجود او شتون کې بل چاته اړ دي. نو انسان محدود دى، ځکه په هر څه کې تر ټاکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازې پورې وده کوي، له هغه څخه تېرى نه کوي. ژوند ځکه محدود دى، چې يوه فردي پديده ده او په حس سره د دغه ليدنه هم د فرد په واسطه سرته رسېږي، چې دا خپله محدوده ده. کاينات ځکه محدود دي چې دا د کتلو مجموعه ده او هره کتله بيا خپله محدوده ده او د محدودو شيزونو مجموعه حتما محدوده ده. نو انسان، ژوند او کاينات ټول په قطعي توګه محدود دي.

کله چې موږ محدودو شيزونو ته ګورو، مومو چې محدود او ټاکل شوى شى ازلي نه وي، بلکې د بل په لاس پيداشوى وي او مخلوق بيا خالق ته اړتيا لري، چې دا بيا هماغه الهي او واجب الوجود ذات دى چې د انسان، کايناتو او ژوند خالق دى. دغه خالق به يا د بل چا مخلوق وي يا به د خپل ځان خالق وي او يا به واجب الوجود او ازلي وي. دا چې د بل چا مخلوق به وي ځکه سمه نه ده، چې دى به بيا محدود واى او محدود بيا د خلقت وړتيا نه لري، که د ځان خالق وي او خپله دى مخلوق هم وي، په عين وخت کې دا هم شونې نه ده. نو دا حتمي ده چې دغه ذات واجب الوجود، ازلي او خالق وي او هغه الله سبحانه وتعالى دى.

هر څوک چې عقل ولري، هغه شيزونه چې حس کېداى شي، د هغو شتون درک کړي، په دې پوهېږي چې دا هر څه چې دى يې ويني، ټول مخلوق او پيدا شوي دي او يوه خالق او پيدا کوونکي ذات ته اړتيا لري. ليدونکى په دې پوهيږي چې دغه توکي ناقص، عاجز او نورو ته اړ دي، نو دا په پوره ډول مخلوق دي. له دې امله دا کافي ده چې په کايناتو، ژوند او انسان کې هر څه ته نظر واچوي او په هغو سره د خالق، مدبر ذات شتون ثابت کړي. نو د کايناتو هر ستوري ته کتل او د ژوند په هر مظهر کې غور کول او په انسان کې د هرې ناحيې موندل، ټول د الله سبحانه وتعالى پر وجود دلالت کوي. ځکه خو قرانکريم هم انسان دغې خوا ته را کاږي، ترڅو خپل ځان، ښکته، پورته او ټول چاپيريال او اړوندو شيانو (انسان، ژوند او کايناتو) ته وګوري او له دې څخه الله سبحانه وتعالى ته ځان ورسوي. کله چې انسان شيزونو ته ګوري او دا درک کوي چې څنګه يو بل ته اړ دي، نو پوهېږي چې دا يو مدبر خالق لري او هغه په قطعي ډول پيژني. په دې هکله د قرآن کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلګونه آیتونه راغلي دي. الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

(آل‌عمران: ۱۹۰)

ژباړه: *رښتيا چې د ځمکې او آسمانونو په پيدا‌ينښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښيارانو لپاره ډېرې نښې او دليلونه شته.*

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾ (روم: ۲۲)

ژباړه: *د هغه (دشته والي او وجود) له نښو څخه د ځمکې او اسمانونو پيدا‌ينښت او هم ستاسې د ژبو او رنګونو بدلون او اختلاف او رنګارنګتوب دی، د عاقلانو لپاره.*

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ* وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ* وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ (الغاشيه: ۱۷- ۲۰)

ژباړه: *آيا اوښ ته نه ګورې څنګه پيدا شوی، آسمان څنګه پورته درول شوی او غرونه څنګه نصب شوي دي او ځمکه څنګه اواره شوې ده.*

﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ* خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ* يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾

(الطارق: (۵- ۷)

ژباړه: *انسان بايد وګوري چې له څه شي څخه پيدا شوی، له توپ وهونکو اوبو څخه چې د ملا او سينې له منځه راوتلي دي.*

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

(البقره: ۱٦۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *رښتيا چې د ځمکې او آسمانونو په پيداينښت او د شپې او ورځې بدلول او په بحرونو او دريابونو کې گرځېدونکې کښتۍ، چې خلکو ته گټه رسوي او له آسمان څخه را ښکته شوو او د ځمکې ژوندي کوونکې او شنې کوونکې اوبه او د گرځېدونکو او خوځېدونکو خواره کېدل او د ځمکې او آسمان تر منځ گرځېدونکې وريځې ټول د يو عاقل او هوښيار قوم لپاره نښې او دليلونه دي.*

دا او داسې نور آياتونه دي، چې انسان را بولي ترڅو خپل ځان، چاپيريال او اړوندو شيانو ته ښه په غور وگوري او د مدبر، خالق او پيداکوونکي ذات الله سبحانه وتعالى شتون ته ځان ورسوي، ترڅو يې پر الله سبحانه وتعالى ايمان د عقل او وضاحت له مخې راسخ او ټينگ شي.

هو! پر مدبر خالق ايمان درلودل د انسان فطري غوښتنه ده، چې د احساساتو له لارې منځ ته راځي. البته دا لار پايلې ته د رسېدو لپاره په امن نه ده او کله چې احساسات يوزاې پرېښودل شي، نو مرکزي موخې ته نه شي رسېداى، ځکه احساسات پخپله ډېر داسې څه له ځان سره په باورونو کې زياتوي چې حقيقت به نه لري. مگر احساسات د هغه څه په اړه چې ايمان يې ورباندې راوړی، لازمي صفات په تخيل کې راولي، چې په دې ډول سړی په کفر يا گمراهۍ کې واقع کېږي. هغه که د بتانو عبادت که د خطا او بې اساسه گروهو يا عقيدو شته والی دی. دا د وجدان له خطا پرته بل څه نه دي. ځکه خو اسلام د ايمان طريقه يوازې انساني احساساتو ته پرېښوده، ترڅو انسان الله سبحانه وتعالى ته داسې صفات ونه مومي چې د هغه له الوهيت سره ټکر ولري. يا مادي څيزونو کې د تجسد امکان رامنځته کړي يا ده ته د نژدېوالي لپاره د ځينو مادي اشياوو د عبادت د امکان په اړه تصور وکړي، چې بيا يا د کفر يا شرک او يا هم د ايمان ضد بې بنسټه اوهامو او خرافاتو په لور روان نه شي. د همدې لپاره اسلام د ايمان په طريقه کې له احساساتو سره روښانه عقل کارول هم حتمي کړل او مسلمان ته يې امر وکړ ترڅو پر الله سبحانه وتعالى د ايمان لپاره له خپل روښانه عقل څخه کار واخلي او په عقيده کې يې تقليد منع کړ. له همدې امله يې پر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالی د ایمان لپاره عقل حکم و گرځاوه. الله تعالی سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الألْبَابِ﴾

(آل‌عمران: ۱۹۰)

ژباړه: *رښتیا چې د ځمکې او آسمانونو په پیدایښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښیارانو لپاره ډېرې نښې او دلیلونه شته.*

ځکه خو پر هر مسلمان باندې ده چې له تفکیر، بحث، لید او ځیرنې څخه وروسته ایمان راوړي او پر الله سبحانه وتعالی د ایمان لپاره مطلقاً عقل حکم وکړي. په کایناتو کې د فکر کولو لپاره بلنه د دې لپاره ده، ترڅو د هغه سنتونه ورڅخه استنباط شي او د هغه د خالق لوري ته د ایمان راوړلو لپاره د لارښوونې لامل شي. د همدې لپاره دغه خبر په قرانکریم کې په سلگونو ځله په وار وار یادېږي، چې د عاقل انسان باید له خپلو ځواکونو لکه پوره هوښ، فکر او غور څخه له استفادې وروسته یې ایمان له عقل او څرگندونې څخه سرچینه واخلي او په پلرونواو نیکونو پسې په پټو سترگو له پلټنې او پوهې پرته روان نه شي، ترڅو د هغو د حقیقت او ذاتي ثقه والي په اړه یې چې څېړنه نه وي کړې، ایمان رانه وړي. هو، دا هغه ایمان دی چې اسلام یې غواړي او خلک ورته رابولي، نه د زړو ښځو ایمان. دا ایمان مستنیر، مستیقن ایمان بلل کېږي چې په اړه یې ډېره لیدنه کتنه کېږي، بیا ډېر فکر کېږي او بیا د لیدنې او تفکیر څخه وروسته د الله سبحانه وتعالی پر لویۍ او قدرت یقین کېږي.

سره له دې چې پر الله سبحانه وتعالی د ایمان لپاره له عقل څخه گټه اخیستنه واجب ده؛ خو عقل له خپل حس او عقل څخه پورته او لوړ شیان نه شي درک کولای، ځکه انساني عقل د انسان په شان محدود دی، ځواك یې هم محدود دی لکه څنگه یې چې په ټاکلو حدودو کې وده کړې او له هغو حدودو څخه یې تېری نه دی کړی، له همدې امله محدود درك لري. نو ځکه دا حتمي ده چې عقل به د الله سبحانه وتعالی د ذات د درك په هکله تقصیر وکړي او د هغه د حقیقت او څرنگوالي د پیژندلو لپاره به عاجز شي. الله سبحانه وتعالی د کایناتو، انسان او ژوندانه تر شا دی او انساني عقل د کایناتو، ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان له ما وراء څخه حقیقت لاس ته نه شي راوړی، له همدې امله د الله سبحانه وتعالی د ذات له موندلو څخه عاجز دی. خو دا هم باید څوک ونه وایي، چې بیا نو څرنګه انسان د خپل عقل له مخې پر الله سبحانه وتعالی ایمان راوړي؟ انسان د الله سبحانه وتعالی پر شتون او یووالي ایمان راوړي او وجود یې د مخلوق (کایناتو، انسان او ژوند) د شتون او ښکلي نظم څخه رابرسېره کېږي، چې عقل بیا په دې شیانو برلاسی دی او له همدې لارې یې خپل خالق پیژندلی او ځان یې ورته رسولی دی، چې هغه الله سبحانه وتعالی دی. ځکه خو د الله سبحانه وتعالی پر وجود ایمان هم عقلي او د عقل په حدودو کې وي؛ خو د الله سبحانه وتعالی د ذات او څرنګوالي پیژندنه یو نه کیدونکی کار دی، ځکه هغه له کایناتو، ژوند او انسان څخه ماوراء دی او دا له عقل څخه هم ماوراء دی، عقل ته له خپل ما وراء څخه ځکه د څه شي د حقیقت درك کول ممکن نه دي، چې هغه له خپل ماوراء څخه عاجز دی او دا باید خپله د ایمان د تقویه کولو لپاره یو بل دلیل او بله ستنه شي، نه د شك له عواملو څخه کوم عامل. کله چې زموږ ایمان هم د عقل او ادراک له لارې منځ ته راځي، نو د هغه د موجودیت په اړه به زموږ ادراك هم تام او بشپړ وي او کله چې زموږ شعور د هغه د وجود په اړه عقل ته نژدې وي، نو زموږ شعور د هغه پر وجود یقیني کېږي او دا هر څه موږ ته د اولوهیت د ټولو صفاتو په اړه بشپړ ادراك او یقیني شعور راکوي. له دې لارې موږ قانع کولای شي چې موږ د الله سبحانه وتعالی د ذات حقیقت نه شو درك کولای، سره له دې چې کلك وربانديې ایمان ولرو. له دې امله واجبه ده چې هغه څه ته تسلیم شو په کومو یې چې موږ خبر کړي یو، په کومو کې چې ادراك ته یې عقل نه رسېږي او نه خپله هغه ته رسېدای شي، دا د انسان طبیعي عجز دی چې انساني عقل نسبي محدودو مقیاسونو ته رسېدای شي، نه د مافوق څیزونو درك ته. حال دا چې دا ادراك داسې مقیاسونو ته اړتیا لري چې غیر محدود او غیر نسبي وي او انسان د هغه خاوند نه دی او نه د هغو څښتن کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د دې ثبوت چې رسولانو ته ولې اړتیا ده؟ ځکه چې انسان د الله سبحانه وتعالی مخلوق دی او د هغه په فطرت کې یې تدین ابښی دی، چې هغه د غرایزو له جملې څخه یوه غریزه ده. انسان د خپل فطرت او پیدایښت له مخې د خپل رب، خالق، پیداکوونکي او پالونکي ذات عزت، تقدیس او عبادت کوي او له هغه سره اړیکې ټینګوي. دا ډول تقدیس عبادت دی او که د انسان او خالق دغه اړیکه له نظام پرته پرېښودل شي، نو بیا انسان حیران، پرېشانه او د بل شي پر عبادت اخته کېږي. نو اړینه ده چې دا اړیکه د سم نظام له لارې سنبال شي، خو دغه د عبادت نظام بیا د انسان په لاس نه جوړېږي، ځکه هغه د خالق حقیقت نه شي درك کولای، چې خپلمنځي اړیکه ورباندې ټینګه کړي. نو اړینه ده چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له خوا څخه وي. نو له دې امله د دې اړتیا لیدله کېږي چې خالق دغه نظام انسان ته ورسوي، له همدې امله له رسولانو پرته د الله دین خلکو ته نه شي رسېدلی.

دا چې انسان په خپل ژوند کې د خپلو غوښتنو پوره کولو او غریزو مړولو ته اړتیا لري، نو که دغه کار له کوم نظم پرته تر سره شي، نو خامخا به غلطي او خرابي پکې راځي، چې د انسان د بدبختۍ لامل به ګرځي. مګر دغه نظام چې د انسان غریزې او عضوي اړتیاوې تنظیموي، د انسان کار هم نه دی، ځکه هغه لا تر اوسه پورې د غرایزو او عضوي اړتیاوو د پوهېدلو لپاره د خپل چاپېریال او طبیعي کمزورۍ ښکار دي او د یو شي په هکله بې طرفه او پاکه وینا نه شي کولای. هرومرو به په هغو کې توپیر، تناقض او اختلاف وي، چې دا خپله د انسان د بد بختۍ لامل کېږي او له دې امله دا ثابتېږي چې نظام هم باید د الله سبحانه وتعالی له لوري وي.

دا چې قرانکریم د لوی څښتن له لوري ریښتینی کتاب دی، ځکه دغه کتاب په عربي ژبه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وسیله موږ ته رارسېدلی دی. نو دا به یا د هغه جوړ شوی او یا هم د کوم بل عرب جوړ شوی کتاب وي او که نه بیا به د الله سبحانه وتعالی کتاب وي او هېڅ امکان نه لري چې له دغو درې واړو څخه دې یو نه وي، ځکه چې هغه عربي او عربي الاسلوب دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبره خو ځکه سمه نه ده، چې قرآنکریم عربانو ته اعلان کوي، که د قرآنکریم مقابله کولای شئ نو همدغسې لس او یا هم یو سورت راوړئ:

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ...﴾ (هود: ١٣)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر لس سورتونه راوړئ.*

او یا

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ...﴾ (یونس: ٣٨)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر یو سورت راوړئ.*

خو هغوی له ډېرو هڅو او لاالهاندیو څخه وروسته بیا هم پاتې راغلل، نو دا د دوی کلام نه دی، ځکه له چلینج راوړلو څخه یې عاجز شول. د محمد صلی الله علیه وسلم له خوا خو ځکه نه دی جوړ شوی، چې هغه هم له یوې خوا یو عربي ژبی انسان و، که ووایي چې هغه یو عبقري و، خو بیا هم بشر او یو عرب و او د دوی له ټولنې څخه یو تن و. نورو چې جوړ نه کړای شو، نو دی به یې څنګه جوړ کړي؟ بله دا چې د هغه ډېر احادیث په صحیح، متواتر او یقیني ډول سره موږ ته رارسېدلې دي؛ خو کله یې چې له قرآنکریم سره پرتله کوو، نو هر یو خپل سبک او اسلوب لري او تر منځ یې هېڅ تړاو او په اسلوب کې تشابه نه پیدا کېږي. حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم به نازل شوی آیت او حدیث په یوه وخت کې وایه. د دغو دواړو تر منځ توپیر دی، د انسان خبرې که هر څومره متنوع هم شي بیا هم په اسلوب کې ورته والی پیدا کوي، ځکه له هغه څخه صادرېږي. هېڅکله هم د یو لیکوال دوې لیکنې داسې نه شي راتلای. نو په مطلق ډول ثابتېږي چې دا د محمد صلی الله علیه وسلم کلام نه دی، ځکه چې د قرآن او محمد صلی الله علیه وسلم د کلامونو تر منځ صریح توپیر شته دی. دا رنګه عربو دعوی کوله چې دا خو محمد صلی الله علیه وسلم له (جبر) نومي نصراني څخه زده کوي او بیا یې موږ ته وایي: خو الله سبحانه وتعالی دا موضوع داسې ردوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ﴾ (النحل: ١٠٣)

ژباړه: *په تحقیق سره موږ په دې پوهېږو چې دوی وايي چې ده ته دا آيتونه يو بل بشر ورښيي، د هغه سړي ژبه چې دوی ورته گوته نیسي عجمي دی، خو دا قرانکريم په فصيحه او پاکه عربي ژبه نازل شوی دی.*

له پورتني بحث څخه دا ثابته شوه، چې قرآن کريم نه د عربو کلام دی، نه د محمد صلی الله علیه وسلم. په قطعي توگه د الله سبحانه وتعالی کلام او د هغه چا لپاره چې راوړی يې دی، معجزه ده.

نو دا هم ثابته ده، چې دغه قران محمد صلی الله علیه وسلم راوړی دی، چې د الله سبحانه وتعالی کلام او شريعت دی. د الله سبحانه وتعالی شريعت او کلام له انبياوو او رسولانو پرته بل چا ته نه ورکول کېږي. نو په قطعي ډول سره د عقل له مخې دا ثابتېږي، چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله سبحانه وتعالی نبي او رسول دی.

دا په الله سبحانه وتعالی، د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت او د قران کريم په اړه چې د الله سبحانه وتعالی کلام دی، د ايمان عقلي دليل دی.

له دې امله پر الله سبحانه وتعالی ايمان د عقل له لارې راتلای شي او دا اړينه ده چې دا ايمان بايد د عقل له لارې وي. نو پر دغه اساس بايد پر مغيباتو او هر هغه څه چې الله سبحانه وتعالی موږ ته را استولي او ترې خبر کړي يې يو، هغه ومنو او ايمان پرې راوړو. ځکه کله چې موږ پر الله سبحانه وتعالی ايمان راوړو، هغه د الوهيت پر صفاتو موصوف دی او بيا نو د هغه پر ټولو هغو خبرو ايمان راوړو، کومې چې عقل يې درك کولای شي او کومې چې نه شي درك کولای؛ ځکه الله سبحانه وتعالی پر هغو خبر کړي يو. له دې ځايه په مرگ، له مرگ څخه وروسته په ژوند، جنت، دوزخ، حساب او عذاب، ملايکو، پېريانو، شيطانانو او نورو هغه څيزونو چې په قرآنکريم کې يا په يقيني او متواترو حديثونو کې راغلي دي، ايمان راوړو. که څه هم دغه ايمان په ښکاره د اورېدنې او نقل له مخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري، خو په حقيقت کې دا هم د عقل پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې د ايمان بنسټ يې په عقل ولاړ دی او ثابت شوی دی. په دې ډول پر انسان واجب دي چې ايمان يې د عقل او نقل يا يقيني سمع پر دوو کلکو بنسټونو ولاړ وي، يعنې کوم چې په قرآن کريم او قطعي حديث چې متواتر دی ثابت شوی وي او پرته له دې دوو لارو (عقل او نص، يعنې کتاب او قطعي سنتو) څخه بل څه په عقيده کې ونه مني، ځکه ايمان پرته له يقين څخه له بل څه څخه نه اخيستل کېږي.

همدارنگه د نړۍ له رامنځته کېدو او پيدايښت څخه وړاندې د الله سبحانه وتعالی پر ذات او د نړۍ له ړنگېدو څخه وروسته د قيامت او آخرت پر ورځ ايمان لرل واجب دي. د الله سبحانه وتعالی اوامر ژوند ته له ژوند څخه مخکې حالت ته تړاو ورکوي او دغه تړاو له خلقت څخه بېل دی او په ژوند کې د انسان د اعمالو محاسبه له ژوند سره تر ژوند د وروسته حالت اړيکه ده او دغه اړيکه له بيا راژوندي کېدو څخه بېله ده. نو دا اړينه ده چې دغه ژوند له مخکې او وروسته سره تړاو ولري او د انسان احوال به له دغه اړيکې سره مقيد وي، نو پر انسان واجبېږي چې د الله سبحانه وتعالی له نظامونو سره سم په ژوند کې مخکې ولاړ شي او په دې عقيده ولري چې د قيامت په ورځ به يې د دنيا د اعمالو په اړه ورسره محاسبه کېږي.

له پورتنيو بحثونو څخه د کايناتو او ژوند د ماوراء په اړه مستنير يا عقلي فکر رامنځته کېږي، همدا راز له ژوند څخه وړاندې او وروسته په اړه چې د مخکې ژوند او وروسته ژوند سره اړيکه مومي. نو له دې امله هغه لويه غوټه پرانستل کېږي او لويې پوښتنې ته د اسلامي عقيدې پر بنسټ ځواب ويل کېږي.

کله چې انسان دغه حل ومومند او ده ته يې د دې امکان ورکړ چې د دنيا له ژوند څخه ريښتيني مفاهيم تر لاسه کړي، چې له دغې عقيدې څخه يې سرچينه اخيستې وي، همدا د مبدا (ايډيولوژۍ) بنسټ جوړوي، له کومې څخه چې د نهضت او پرمختگ طريقه اخيستل کېږي. دا هغه بنسټ دی چې د دغه ايډيولوژۍ فرهنگ وربانديې ولاړ دی او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساس دی چې نظامونه ورڅخه اخیستل کېږي، هغه اساس چې دولت یې وربانديې دربېږي او دا هغه اساس دی چې اسلام وربانديې ولاړ دی، یعنې فکره او طریقه چې هغه اسلامي عقیده ده. الله سبحانه وتعالی فرمایي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ (النساء: ۱۳٦)

__ژباړه:__ اې مؤمنانو پر الله، د هغه په رسول او نازل شوو کتابونو ایمان راوړئ او که څوک پر الله د هغه په ملایکو، کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ کافر کېږي، نو ډېر سخت به بې لارې شوی وي.

اوس نو ثابته شوه چې باید هر مسلمان پر ټول اسلامي شریعت ایمان ولري او که نه کافر به ګڼل کېږي، ځکه چې شریعت د قرآن کریم او رسول الله صلی الله علیه وسلم له لارې راغلی. له همدې امله د یوه حکم نه منل داسې دي لکه د ټولو نه منل، یا یې په تفصیل سره غوڅ احکام، دا احکام که د عباداتو، معاملاتو، عقوباتو او یا هم له مطعوماتو څخه وي. د بېلګې په توګه د لمانځه نه منل داسې دي لکه د بیعې د حلالوالي او سود د حراموالي یا د غلا د حراموالي نه منل. یعنې د ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (البقره: **۴۳**) پر آیت کفر داسې دی لکه پر لاندې آیتونو کفر:

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقره: ۲۷۵)

__ژباړه:__ الله متعال بیه حلاله کړې او سود یې حرام کړی دی.

یا

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ (المائده: ۳۸)

__ژباړه:__ د غله او غلې لاسونه پرې کړئ.

او یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ...﴾ (المائده: ۳)

ژباړه: *مرادره، غوښه، وينه، د خوگ غوښه او هغه څاروي چې د الله متعال له نامه پرته ذبح شوي وي، پر تاسو حرام دي.*

او همدا راز په نورو احکامو. پر شريعت (احکامو) ايمان د عقل په حدودو کې متوقف نه دی، بلکې پر هر مسلمان لازمه ده چې ټولو هغو احکامو ته تسليم شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري راغلي دي. لدې دا چې الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (النساء: ٦٥)

ژباړه: *اما نه، ستا پر رب مې دې قسم وي چې تر هغه به يې ايمان صحيح نه شي، ترڅو په هره شخړه کې ستا حکم ونه مني، بيا له زړه نه پرې خوښ نه شي او ستا پر پرېکړه په خپلو نفسونو کې هېڅ ستونزه ونه مومي او بشپړ تسليم نه شي.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضا او قدر

الله سبحانه وتعالی په لاندې آیتونو کې فرمايي:

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّؤَجَّلًا﴾ (آل عمران: ١۴۵)

ژباړه: *هېڅوک د الله له امر او ټاکلې نیټې پرته نه شي مړ کېدی.*

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (الاعراف: ٣۴)

ژباړه: *د هر چا لپاره يوه نېټه ده، چې کله راشي بيا نه وروسته کېږي او نه هم مخکې کېږي.*

﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (الحديد: ٢٢)

ژباړه: *هېڅ کوم مصيبت ځمکې او تاسو ته زموږ له ليکلو پرته نه شي رسېدلای، دا کار الله ته آسان دی.*

﴿قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (التوبه: ٥١)

ژباړه: ورته ووايه، موږ ته به هېڅکله د الله له ليکلو پرته بل څه راونه رسېږي، هغه زموږ مرسته کوونکی دی او پر الله بايد مؤمنان توکل وکړي.

﴿...لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ (السباء: ٣)

ژباړه: *له هغه څخه يوه ذره هم نه په آسمانو کې پټېدای شي او نه په ځمکه کې او تړول واړه او غټ په ښکاره کتاب کې شته دي.*

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (الانعام: ٦٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *هغه ذات چې تاسې د شپې ویده کوي او د ورځې په کارونو مو پوهېږي، بیا مو په ټاکلې نېټه را ژوندي کوي، بیا به هغه ته ورګرځئ او په خپلو کړو به مو خبروي.*

﴿وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ﴾ (النساء: ۷۸)

ژباړه: *که ښه ور ورسېږي وايي، دا د الله له خوا دي، که بد ور ورسېږي وايي، دا د تا له خوا دي، ورته ووایه هر څه د الله له خوا دي، نو بیا ولې دغه قوم په هېڅ خبره نه پوهېږي.*

دا او دې ته ورته ځیني نور آیتونه ځیني خلک د قضا او قدر په هکله دلیل نیسي او انسان په خپلو ټولو کړو وړو کې مجبور ښيي او وايي چې انسان پر هر څه د الله سبحانه وتعالی د ارادې او خوښې له مخې اړ دی. وايي الله سبحانه وتعالی انسان او د هغه ټول کړه وړه پیدا کړي او د تایید لپاره يې د الله سبحانه وتعالی دا قول راوړي چې فرمايي:

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶)

ژباړه: *الله تاسې او څه چې عمل کوئ پیدا کړي یاست.*

همدا راز په نورو احادیثو استدلال کوي، له جملې يې دا حدیث شریف راوړي:

«نَفَثَ رُوحَ الْقُدُسِ فِي رَوعي لَنْ تَمُوتَ نَفسٌ حَتَّى تَسْتَوفَى رِزْقَهَا وَ أَجَلَهَا وَ مَا قُدِّرَ له»
(المجمع الکبیر للطبراني: ۷۶۹۴)

ژباړه: *روح القدس (جبرایيل) مې زړه ته الهام وکړ، چې هېڅ نفس تر هغه نه مړ کېږي، ترڅو يې رزق يې نه وي پوره شوی، اجل يې نه وي رارسېدلی او تقدیر يې نه وي پوره شوی.*

د قضا او قدر مسئلې په اسلامي مذاهبو کې مهم دور راوستی و، او سخت زور يې اخیستی و، اهل سنتو په دې اړه ویل: انسان هر څه په خپل اختیار کوي او همدغسې حساب هم ورسره کېږي. معتزله وايي: انسان د خپلو کړو وړو خالق او پیدا کوونکی دی او پر همدغه اساس حساب هم ورسره کېږي. جبریه وايي: الله سبحانه وتعالی بنده او د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول افعال خلق کوي، نو له همدې امله بنده په افعالو کې اړ دی او کوم اختیار نه لري. هغه د بڼکې غوندې دی چې کومې خوا ته يې الوزوي، هېڅ اختیار نه لري.

د قضا او قدر په مسئله کې په ژوره او کره څېړنه مومو، چې د دې موضوع په باب بحث پر یوه اساسي بنسټ ولاړ دی. دا بنسټ د انسان پر فعل له دې زاويې بحث نه کوي، چې فعل انسان پخپله خلق کړی که الله سبحانه وتعالی؟ دغه راز د الله سبحانه وتعالی پر علم هم بحث نه کوي چې ایا هغه سبحانه وتعالی له مخکې دا علم لري چې انسان به څه تر سره کړي یا دا چې د الله متعال علم انسان احاطه کړی که نه؟ همدارنګه د بحث موضوع د الله سبحانه وتعالی اراده هم نه ده، چې د انسان له عمل سره تړاو لري، چې بنده د هغه له ارادې سره سم اعمال ترسره کوي. که داسې شي د الله سبحانه وتعالی اراده د بنده په اراده پورې تړل کېږي، نو اړینه ده چې د الله متعال اراده پکې موجوده ده. پر دې هم بحث نه کوي چې د بنده فعل په لوح محفوظ کې لیکل شوی، بیا نو باید هرومرو هغه ترسره کړي، ځکه په لوح محفوظ کې لیکل شوی.

هو، هغه اساس چې دغه بحث ورڅخه جوړ شوی په مطلق ډول پورتنۍ موضوعګانې نه دي. ځکه د انسان کړه وړه او په هغې باندې ثواب او عذاب په دې خبرو پورې نه دی تړلی، بلکې د موضوع تړاو پر هر شي د الله سبحانه وتعالی د محیط علم شتون او په رامنځته کولو کې یې د هغه اراده ده، چې په ټولو ممکناتو کې راځي او په لوح محفوظ کې د هر څه لیکل یا احتوا ده. دا چې د عمل په ترسره کولو ثواب یا عذاب تر لاسه کېږي بېله موضوع ده، یعنې آیا انسان د خیر او شر په کارونو کې مجبور ګرځول شوی او که یې اختیار ورکړی؟ آیا انسان د عمل په سرته رسولو کې اختیار لري او که مجبور دی؟

په افعالو کې له غور او فکر څخه وروسته څرګندېږي، چې د انسان په ژوند او چاپېریال کې چې کوم کارونه ترسره کېږي، هغه په دوو دایرو کې راځي: لومړۍ هغه دایره ده چې بشپړه د ده په واک کې ده او د واك تر څنګ په ځینو اعمالو کې محض اختیار لري او دویمه هغه ده چې مکمله د ده له اختیاره بهر ده، پر ده تسلط لري او هېڅ لاس نه پکې لري، که له ده څخه صادرېږي او که ورپېښېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه افعال چې انسان د هغه په موجوديت او ايجاد کې هېڅ واک نه لري په دوه ډوله دي: يو هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته راځي. دويم هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته نه راځي او هم د ده له واک څخه بهر دي. لومړی ډول هغه دي چې د کايناتو له نظام سره سم رامنځته کېږي، هغو ته انسان سر ټيټوي او په بدلون کې يې څه نه شي کولای. دا پر انسان جبراً دوران کوي، څکه له کايناتو او ژوند سره د يوه ځانګړي نظام سره سم چې هېڅ وخت بدلون او توپير نه پکې راځي، حرکت کوي. مثلا د کايناتو او ژوند چارې، چې انسان هېڅ بدلون نه شي پکې راوستلای او نه ورسره مخالفت کولای شي. نو د دې دايرې اعمال د انسان له ارادې وتلې او دی پکې مجبور دی، بلکې اختيار نه لري. انسان دنيا ته له خپلې ارادې پرته راغلی او بېرته به له خپلې ارادې پرته ورڅخه ځي او يا دا چې انسان چې په خپل جسم سره په هوا کې نه شي الوتلی او نه د اوبو پر سر په خپل طبيعي حالت سم تګ کولی شي، يا د خپلو سترګو لپاره رنګ نه شي خلق کولی، نه د خپل سر شکل جوړولی شي، نه د خپل جسم حجم ټاکلی شي. دا ټول الله سبحانه وتعالی جوړ کړي دي، پرته له دې چې د مخلوق بنده کوم اغيز او يا کوم تړاو پکې وي. الله سبحانه وتعالی هغه ذات دی چې د کايناتو نظام يې پيدا کړی او د شتون لپاره يې منظم کړی او کاينات داسې پکې څرخي چې د ده له امر څخه سرغړونه نه شي کولی.

دويم ډول هغه افعال چې د انسان په قدرت کې نه دي، دفع کولی يې نه شي او د کايناتو له نظام سره هم سمون نه لري. يا له انسان څخه صادرېږي او يا په انسان جبراً تپل کېږي او په مطلق ډول يې د دفعې توان نه لري. لکه يو څوک چې د ديوال له سره پر بل چا راولوېږي او هغه مړ شي يا که څوک ښکار کوي او د مرغه پر ځای سهواً بل څوک ووژني يا د موټر او اورګاډي د ټکر او چپه کېدو له امله خلک مړه شي او يا د کومې ستونزې له مخې الوتکه راولوېږي او سپرلي يې مړه شي، چې دا ټول د انسان له واکه بهر دي او د انساني امکاناتو په واسطه نه شي تلافي کېدای او داسې نور. دا ټول له انسانه صادرېږي او يا پر ده، د ده له ارادې پرته ور واقع کېږي. دا د ده په واک کې نه دي او په هغه دايره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داخلېږي چې پر ده تسلط لري. دغو ټولوته قضا ویل کېږي، ځکه یوازې الله سبحانه وتعالی په دې هکله قضا، فیصله او پرېکړه کړې ده او بل هېڅوک لاس نه پکې لري. ځکه خو په دې هکله له انسان سره حساب هم نه کېږي. که د انسان لپاره ګټه او یا ضرر هم ولري، که ښه یې بولي او که بد، دا د انسان د تفسیر له مخې دي. خو پر خیر او شر، ګټه او تاوان یې له الله سبحانه وتعالی پرته بل څوک نه پوهېږي، ځکه انسان نه لاس پکې لري، نه ترې خبر دی، نه یې کیفیت ورته معلوم دی او په مطلقه توګه یې نه جلبولی، نه یې دفع کولی او نه یې هم څه کولی شي. پر انسان یوازې دا ده چې پر دې قضا ایمان راوړي او ووایي چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

قدر بیا دې ته وایي چې ټول هغه کړه وړه چې د انسان په واک کې دي او که نه دي، که کاینات دي، که ژوند دی او که انسان، الله سبحانه وتعالی د دغو څیزونو لپاره ټاکلي خواص خلق کړي دي او په ټاکلې اندازې سره یې پیدا کړي دي او هر چا ته یې د هغه له فطرت او پیدایښت سره سم په ټاکلې اندازه ځانګړي خویونه او واکونه ورکړي دي، چې هېڅکله هم ترې سرغړاوی نه شي کولای لکه په اور کې یې د سوځولو، په لرګي کې یې د سوځېدلو او په چاقو کې یې د پرې کولو خاصیت خلق کړی دی او دا ټول یې د وجود یا هستۍ له نظم سره سم منظم ګرځولي دي، چې هېڅکله هم تخلف نه کوي.

که کله هم له خپل خوی او خاصیت څخه سرغړاوی کوي، نو الله سبحانه وتعالی د هغه خاصیت سلب کړی دی. بیا به دا ډول څیز نه ګڼل کېږي او یو خارق العاده کار یا د الله سبحانه وتعالی د رسولانو او انبیاوو معجزې بلل کېږي. لکه څنګه چې په څیزونو کې الله سبحانه وتعالی خاصیتونه ایښي، همدا راز یې د انسان په ختِه او فطرت کې هم څه خویونه، خاصیتونه، غوښتنې او غریزې ایښې دي، لکه د نوعې د پایښت په غریزه کې یې جنسي میل، په عضوي اړتیاوو کې د لوږې او تندې اړتیا یا دې ته ورته خواص ایښي، چې د وجود له نظام سره سمون لري. نو دغه ټاکل شوي خاصیتونه الله سبحانه وتعالی په څیزونو، غریزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عضوي اړتیاوو کې چې په انسان کې شته دي، ابښي دي چې دا قدر نومېږي. الله سبحانه وتعالی ځیزونه، غریزې او عضوي اړتیاوې خلق کړې او خاصیتونه یې پکې مقدر کړي دي، نه دا د بنده له خوا دي، نه مطلق اغېز پرې لري، نه کوم رول پکې لري. پر انسان یوازې دا لازمه ده چې ایمان ورباندې ولري، ځکه دا هر څه له خاصیتونو سره یو ځای الله سبحانه وتعالی پیدا کړي دي. د دې په وسیله انسان کولای شي چې ښه یا بد، ګټور او یا زیانمن کارونه ترسره کړي. نو که دغه کار د الله سبحانه وتعالی له امر سره سم وي ښه، خیر او ګټه بلل کېږي او که د هغه د امر خلاف وي، نو شر، بد او تاوان بلل کېږي. برابره ده که ځیزونه د خواصو له مخې کاروي او که غریزې او عضوي اړتیاوې پوره کوي. که د الله سبحانه وتعالی له اوامرو سره سمې یې پوره کړي او یا یې وکاروي، هغه خیر دي او که د هغه سبحانه وتعالی د اوامرو په مخالفت کې یې وکاروي او یا یې پوره کړي، نو ورته شر دي.

مسلمان باید پوه شي چې کوم افعال چې د انسان له واکه بهر دي، هغه د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، هغه که خیر وي او که شر او همدارنګه د هر شي، عضوي غوښتنو او غریزو، هر ډول خوی او خاصیت دا برابره ده که پایله یې خیر وي او که شر، له دې امله دا په مسلمان باندې حتمي ده چې د خیر او شر پر قضا ایمان ولري، چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. یعنې په دې عقیده ولري چې د انسان له واکه وتلي اعمال د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. دغه‌راز د قدر په خیر او شر ایمان ولري، ځکه باید په دې عقیده ولري چې په طبیعت کې د شیانو خواص د الله سبحانه وتعالی له لوري دي، برابره خبره ده، که پایله یې خیر وي او که شر، مخلوق انسان هېڅ اغېز نه پکې لري. نو د انسان اځل، رزق او نفس ټول د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، لکه جنسي غوښتنه او د تملک غوښتنه د نوعې او پایښت په غریزو کې شته، لوږه او تنده په عضوي غوښتنو کې شته دي، دا ټول د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

دا د ټولو شیانو د خواصو او د هغو افعالو په اړه وو، چې پر انسان تسلط لري. اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعال چې انسان تسلط پرې لري، په هغو کې انسان له هغه نظام سره چې د ځان لپاره یې اختیاروي، بشپړ اختیار لري، هغه که د خپل واک او اختیار په دایره کې هر څه له شریعت سره سموي او که مخالفت ورسره کوي. په دې دایره کې هغه اعمال دي چې له انسانه صادرېږي، د هغه په اراده کې دي، هغه که خوراک، څښاک، یا تګ راتګ کوي، خپله یې کوي او که یې نه کوي هم خپله اراده یې ده. که په اور سوځول او که په چاقو پرې کول کوي، د نوعې د پاینښت غریزې له مخې که ځان مړوي او مالدار کوي یې، یا یې وږی کوي، کله چې وغواړي همغسې کولای شي، مختار عمل کوي، په خپل اختیار له هغه عمل څخه ډډه کولای شي، له همدې امله په دې دایره کې له ټولو اعمالو څخه پوښتل کېږي.

نو د څیزونو، غریزو او عضوي اړتیاوو خاصیتونه الله سبحانه وتعالی مقدر کړي او له هغوی سره یې لازمي ګرځولي دي، دا هغه څه دي چې د فعل په پایله کې اغېز لري، خو خپله خاصیت عمل نه شي کولای، بلکې انسان د دغه په فعل کې اغېز لري او کله یې چې استعمالوي عمل ورڅخه منځته راځي، لکه جنسي غوښتنه چې د نوعې په غریزه کې شته ده، د خیر او شر دواړو وړتیا هم لري. د لوږې رفع کول هم یو ډول عضوي غوښتنه ده، چې دا هم د خیر او شر دواړو وړتیا لري. نو دا چې د خیر له مخې یې عملي کوي او که د شر، دا هم انسان دی نه غریزه او عضوي غوښتنه. نو ځکه الله سبحانه وتعالی انسان ته عقل، ادراک، تمیز او پوهه ورکړې ده او د ښه او بد، خیر او شر دواړه لارې یې ورښودلې دي.

﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ (البلد: ۱۰)

ژباړه: *هغه ته مو دوې لارې ورښودلې دي.*

په انسان کې یې د فجور او تقوا ادراک ځای پر ځای کړی دی.

﴿فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ (الشمس: ۸)

ژباړه: *بیا یې هغه ته فجور او تقوا (خیر او شر) ورالهام کړي دي.*

نو کله چې انسان خپلې غریزې او عضوي غوښتنې د الله سبحانه وتعالی له اوامرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نواهیو سره سمې پوره کوي، ښه کار کوي او د تقوی لور ته ځي او که د هغه د اوامرو او نواهیو خلاف يې ترسره کوي، په کږه ځي، د فجور لوري ته مخه کوي. نو په دغو ټولو اعمالو کې انسان خیر او شر ترسره کوي او هم په انسان خیر او شر ترسره کېږي. پر همدغه اساس دا افعال په هغه دایره کې دي چې انسان ورباندې تسلط لري، نو حساب هم ورسره کېږي، ځکه دغه کارونه دی له اړتیا پرته په خپلواکه توګه ترسره کوي، نو ثواب او عذاب ورکول کېږي. ځکه غریزې، عضوي غوښتنې او د هغوی خاصیتونه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او د خیر او شر وړتیا يې هم د الله سبحانه وتعالی له خوا ده؛ خو الله سبحانه وتعالی الزامي کړې نه ده چې دا به ترسره کوي. برابره خبره ده چې په هغه الله سبحانه وتعالی راضي کېږي او که ناراضه کېږي، یعنې خیر او شر، دا خاصیتونه د دې لپاره په دغه څیزونو کې کېښودل شوي دي ترڅو يې فاعل له خپلې خوښې سره سم وکارولی شي. دا انسان دی چې په وسیله يې عمل ترسره کوي او یا يې د خیر لور ته بیایي او یا هم د شر لور ته. الله سبحانه وتعالی چې کله انسان پیدا کړ، غریزې او عضوي غوښتنې يې ورته پیدا کړې، نو عقل، پوهه، تمیز او ادراک يې هم ورکړل، ترڅو یو عمل ترسره کړي او یا يې پرېږدي، د عمل په کولو او نه کولو يې مجبور نه یو ګرځولي، د څیزونو، غریزو او عضوي اړتیاوو خواص يې هم داسې ونه ټاکل چې په فعل او ترك سره څوك مجبور کړي. له همدغه امله يې انسان د یوه فعل په کولو او نه کولو کې مختار کړ، دا صلاحیت يې ټول د عقل له مخې ورکړ او د شرعي مکلفیت اساس يې هم وګرځاوه. د خیر په ترسره کولو يې ثواب ورته وټاکه، ځکه عقل ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو د عملي کولو اختیار ورکړ. د شر په سرته رسولو يې عذاب ورته وټاکه، ځکه د ده عقل يې مختار کړ چې د هغه په واسطه حرام تشخیص او که د غریزو او عضوي اړتیاوو له مخې يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو خلاف عمل وکړ، نو په دې برخه کې د الله سبحانه وتعالی جزا حق او عدل ده، ځکه انسان د دغو کارونو په ترسره کولو کې مختار و او مجبور نه و. قضا او قدر په دې هکله هېڅ ګرم نه دي، بلکې مسئله دا ده چې بنده په خپل اختیار عمل ترسره کړ، ځکه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾ (المدثر: ٣٨)

ژباړه: هر څوک په خپلو کړو وړو ګرو دی.

خو د الله سبحانه وتعالی علم او پوهه څوک پر دې نه مجبوروي چې یا دې ښه وکړي یا بد. د هغه سبحانه وتعالی علم په دې دی چې انسان به په خپل اختيار سره دغه عمل ترسره کوي او د انسان د کړنې لپاره د الله سبحانه وتعالی علم اساس او علت نه دی، بلکې د هغه علم ازلي دی چې انسان به دغه چاره ترسره کوي او په لوح محفوظ کې ليکل يوازې دا معنی لري چې د الله سبحانه وتعالی علم پر هر څه محيط دی.

د الله سبحانه وتعالی د ارادې معنی دا ده، چې د الله سبحانه وتعالی اراده هم بنده نه مجبوروي چې يوڅه ترسره کړي، بلکې هر څه په خپلې ارادې سره ترسره کوي. نه دا چې دی بل څوک مجبوروي، بلکې دی په خپل ملك کې هغه څه کوي د کوم څه چې اراده لري، يعنې د کايناتو په نظام کې داسې څه نه ترسره کوي چې هغه له ده څخه په جبر صادر شي.کله چې بنده يو کار کوي، کولی يې هم شي او الله سبحانه وتعالی يې هم په هماغه وخت نه ترې اړوي او مختار يې پرېږدي. نو دغه کار د الله سبحانه وتعالی په اراده و، خو وربانديې مجبور هم نه و. داسې يوه اراده د ده په کار کې وه چې دی يې په عمل مجبور کړی نه و.

دلته نو قضا او قدر په انسان د خير د ترسره کولو او له شر څخه د ځان ساتلو هڅه کوي او په دې يې پوهوي چې الله سبحانه وتعالی د انسان څارونکی او حساب کوونکی دی، انسان ته يې د چارو د کولو او نه کولو اختيار ورکړی. که په اعمالو کې يې اختيار ښه نه ګڼلی نو بيا يې ولې انسان ته شديد عذاب ټاکه؟ نو دلته هر صادق مومن د قضا او قدر حقيقت موندلی شي او په حقيقي ډول دا پيژني چې الله سبحانه وتعالی انسان ته عقل او اختيار دوه لوی نعمتونه ورکړي. نو ځکه د انسان سخت مراقبت کوي، له الله سبحانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتعالى څخه سخت ویرېږي، د هغه سبحانه وتعالى اوامر پر ځای کوي او له نواهیو څخه یې ځان ساتي، ترڅو د الله سبحانه وتعالى له عذاب څخه ځان وساتي او د جنتونو په مینې او تمې سره یا تر دې هم لوړ مطلب لپاره یعنې د الله سبحانه وتعالى د خوښې او رضا لپاره هڅه او هاند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې فکري قیادت

کله چې د خلکو فکر منحط شي، نو د خلکو تر منځ د وطنپالنې اړیکه راپیدا کېږي، ځکه دوی په مشترکه سیمه کې اوسېږي او په هماغه سیمه پورې تړلي وي. نو د بقا غریزه یې د ځان دفاع ته هڅوي او د هغې سیمې دفاع هم ورباندې تحمیلوي، چې دوی پکې اوسېږي یا له هغې ځمکې څخه چې ژوند ورباندې کوي، د وطنپالنې اړیکه رامنځته کېږي، چې ډېره بې ګټې او بېکاره اړیکه ده، انسان ډېر وروسته پاتې کوي. دا اړیکه په ښاروېو او مرغانو کې شته، همدا راز په انسانانو کې هم شته او د عاطفې له مخې منځ ته راځي. هغه مهال پیدا کېږي، چې کله د دوی پر ځمکه یا وطن پردی ځوک یرغل وکړي او غلبه ورباندې وکړي، د وطن د سولې او ثبات پر مهال هېڅ نشته، خو له دغه نیواک او تېري څخه له خلاصېدو وروسته، کله چې پردي یرغلګر وشړل شي، د دې اړیکې عمل هم پای ته رسېږي، ځکه چې دا بې ګټې او ټیټه اړیکه ده.

کله چې فکر تنګ شي، د انسانانو تر منځ د قومپالنې اړیکه رامنځته کېږي، دغه په پراخ شکل یوه عایلي (نسبي) اړیکه ده. په دې کې انسان د خپلې بقا او پایښت د غریزې په لمسون خپله مشري غواړي او دا په یوه فکري پست او ناوړه انسان کې په انفرادي توګه رامنځته کېږي. کله یې چې په دې اړه پوهه زیاته شي، د مشرۍ مینه یې هم زیاتېږي. نو لومړی د خپلې کورنۍ، بیا قوم مشري غواړي. بیا دغه فکر له ده سره په افقي ډول وده کوي او دا درک کوي، چې لومړی په وطن کې د خپل قوم مشري غواړي، کله یې چې په خپل وطن کې دغه مشري تر لاسه کړه، بیا پر نورو د خپلې مشرۍ هڅه کوي. له همدې کبله بیا په کورنۍ کې د سیادت د تر لاسه کولو لپاره خپلمنځي شخړې را منځته کېږي، تر هغې چې مشري یو کس تر لاسه کړي او د نورو پر وړاندې نصرت پیداکړي، بیا پر نورو کورنیو د خپلې کورنۍ د مشرۍ لپاره هڅو ته دوام ورکوي. کله چې پر قوم یا پر نورو بېلابېلو کورنیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځان او يا خپلې کورنۍ مشري ومني، بيا د دغو کورنيو تر منځ د مشرۍ او لوړوالي پر سر په ژوندانه کې يو له بل سره دښمنۍ راپورته کېږي، ترهغې چې د قوم مشري يوې کورنۍ او يا د څو بېلابېلو کورنيو د خلکو يوې ډلې ته په لاس ورشي، بيا د دغه قوم او نورو اقوامو تر منځ په ژوند کې د مشرۍ او لوړوالي پر سر دښمنۍ رامنځته کېږي او د دغو اړيکو پر خاوندانو دا عصبيت برلاسی مومي، پر دوی نفسي غوښتنې غلبه کوي او ځينې د دوی په ځينو نورو برلاسي کېږي. له دې امله دغه اړيکه غير انساني ده، ځکه دا اړيکه که د بهرنيو دښمنيو لامل نه شي نو د خپلمنځي او کورنيو دښمنيو رامنځته کوونکې ده.

د دريو لاملونو له مخې دغه اړيکه فاسده ده: لومړی، ډېره ناوړه او ټيټه اړيکه ده، ځکه يو انسان له بل سره نه شي نښلولی او د پرمختګ پر لور يې نه شي روانولی. دويم، دا يوه عاطفي اړيکه ده، چې د بقا له غريزې څخه سرچينه اخلي او د نفس دفاع کوي. عاطفي اړيکه ډېر تغير او تبديل مومي او په هميشني ډول د يوه انسان له بل انسان سره د تړلو لپاره غوره نه ده. درېيم، دا يوه لنډمهاله اړيکه ده، چې د دفاع پر مهال رامنځته کېږي او د ثبات پر مهال چې د انسان اصلي حالت دی، دغه اړيکه هېڅ نشته. نو له همدې امله د انسانانو تر منځ د تړاو وړتيا نه لري.

همدا راز قومي اړيکه هم د درېيو لاملونو له مخې فاسده ګڼل کېږي: لومړی دا چې قبيلوي اړيکه ده او انسان له بل سره د پرمختګ په لاره کې نه شي تړلی. دويم دا چې يوه عاطفي اړيکه ده، چې د پايښت له غريزې څخه سرچينه اخلي او د مخکښۍ او سيادت مينه پنځوي او درېيم دا چې غير انساني اړيکه ده، ځکه د دوستۍ پر ځای د چوکۍ پر سر دښمني را منځ ته کوي. نو له دې امله د انسانانو تر منځ د تړاو اړيکه نه شي کېدای.

همدارنګه له هغه فاسدو اړيکو څخه چې شتون يې د خلکو تر منځ د اړيکې په توګه متصور دی، مصلحتپالنه او روحي اړيکه ده. روحي اړيکه هغه اړيکه ده چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچينه ترې واخلي. د مصلحتپالنې اړيکه يوه لنډ مهاله اړيکه ده، چې انسانان نه شي سره تړلی، ځکه دا د لويو ګټو د لاس ته راوړلو لپاره جوړجاړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصلحت د ترجیح پر مهال یې شتون ناشونی کېږي. کله چې مصلحت تر لاسه شو او یا له منځه لاړ، دغه اړیکه هم له منځه ځي او وربانديې راټول شوي انسانان یو له بل څخه پاشل کېږي، ځکه دا د مصلحت له ختمېدو سره سمه پای ته رسېږي. نو ځکه دغه اړیکه د هغې خاوندانو ته ډېره خطرناکه ده.

بل ناوړه تړاو روحي اړیکه ده، چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچینه ورڅخه واخلي، د ژوند په ډگر کې نه، بلکې د تدین پر مهال رامنځته کېږي. نو ځکه یوه جزیي غیر عملي اړیکه ده، له همدې امله د دې وړتیا نه لري چې د انسانانو تر منځ د هغوی د ژوند په چارو کې د یوې اړیکې په څېر پاتې شي. مثلاً د نصرانیت عقیده په اروپا کې د ولسونو د تړاو اړیکه نه شي کېدای، سره له دې چې ټول نصرانیان دي، ځکه دا یوه روحي اړیکه ده، چې هېڅ نظام نه لري.

لنډه دا چې دغه ټولې پورتنۍ اړیکې شنډې، بېکاره او بې اساسه دي، ځکه د انسانانو تر منځ په ژوند د پرمختگ لپاره د تړاو لامل نه شي کېدای او د انسانانو لپاره په ژوند کې د کار وړ او د پرمختگ لپاره یوازینۍ اړیکه هغه عقلي عقیده ده چې نظام ترې جوړېږي او دا مبدئي (ایډیالوژیکه) اړیکه ده.

مبداء (ایډیالوژي) هغه عقلي عقیده ده، چې نظام سرچینه ورڅخه اخلي او عقیده د کایناتو، انسان، ژوند، له ژونده مخکې، وروسته او له ژوند څخه مخکې او وروسته سره اړیکې په اړه ټولیز فکر دی. هغه نظام چې له دغې عقیدې څخه سرچینه اخلي، د انسانانو د ستونزو د هوارې لارې چارې دي او د دغو حل لارو د اجرا کیفیت، د عقیدې ټینگه ساتنه او د مبداء د لېږدونې کیفیت بیانوي. نو د اجرا د کیفیت، د عقیدې د ساتنې او د دعوت د لېږد لپاره طریقه لري او طریقه بلله کېږي او له دې پرته خپله عقیده او نورې حللارې فکره بلل کېږي. نو ځکه مبداء (ایډیالوژي) فکره او طریقه ده.

مبداء (ایډیالوژي) اړینه ده چې د یوه شخص په ذهن کې راپیدا شي، یا د الله سبحانه وتعالی په وحې سره، چې په رسولو او تبلیغ یې ورته امر کېږي. یا د عبقریت په واسطه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه شخص کې را پیدا کېږي. نو هغه مبداء (ایډیالوژي) چې د انسان په ذهن کې د وحې له لارې رامنځته شي سمه ده، ځکه د کایناتو، ژوندانه او انسان د خالق له لوري ده او هغه الله سبحانه وتعالی دی او دا قطعي مبداء (ایډیالوژي) ده. هغه مبداء چې د یوه شخص په ذهن کې د عبقریت په واسطه رامنځته کېږي، باطله مبداء (ایډیالوژي) ده، ځکه له هغه محدود عقل څخه رامنځته شوې، چې پر ټول وجود احاطه نه لري. د انسان فهم د تنظیم لپاره له هغه چاپیریال سره په ټکر کې کېږي، چې انسان ژوند پکې کوي. اختلاف، تناقض او توپیر رامنځته کوي، ځکه له چاپېریال څخه داسې نظام اخلي چې د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. نو ځکه هغه مبداء یا ایډیالوژي چې د شخص په ذهن کې رامنځته کېږي، د هغې عقیده او هغه نظام چې ورڅخه اخیستل شوی، دواړه باطل دي.

له همدې امله د مبداء بنسټ له کایناتو، انسان او ژوند څخه ټولیزه او کلي فکره ده، دا طریقه ده چې مبداء په ټولنه او ژوند کې د هغې په واسطه شتون مومي او عملي کېږي او دا د دې فکرې لپاره یو لازمي امر دی، چې مبداء یې باید ولري. دا چې کلي فکره باید اساس او بنسټ جوړ کړي، هغه عقیده ده، فکري قاعده ده، فکري قیادت دی او په همدې اساس انسان فکري تګلاره جوړوي چې په دې سره ټول افکار بناء کېږي او هم یې د ژوندانه د ستونزو حل ورڅخه سرچینه اخلي او د طریقې شتون یو حتمي او اړین امر دی. هغه نظام چې له عقیدې څخه سرچینه اخلي او د معالجو د اجرا کیفیت، د عقیدې د ساتنې کیفیت او د مبداء د لېږدولو لپاره د دعوت او بلنې د کیفیت بیان پکې نه وي تضمین شوی، نو دا خو بیا یوه پوچه، خیالي، فرضي او تشه فلسفه بلل کېږي، چې د کتابونو په منځ کې د پاڼو پر مخ به مسجله پرته وي، خو په ژوند کې به یې هېڅ اغېز نه وي. له همدې امله له یوې رښتینې عقیدې، د ستونزو له حل او د هغې د پلي کېدو له لارې (طریقې) پرته مبداء (ایډیالوژي) نه شي جوړېدای. یوازې په دې چې یوه مبداء عقیده او نظام ولري د هغې پر صحت دلالت نه کوي، بلکې یوازې پر دې دلالت کوي چې دا یوه مبداء ده او پر بل څه دلالت نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چې د مبداء پر صحت او بطلان دلالت کوي، هغه د مبداء عقیده ده، چې صحیح ده که باطله، ځکه عقیده هغه فکري قاعده ده، چې ټول افکار وربانديې ولاړ دي، چې ټول لرلیدونه ټاکي، د هرې ستونزې حل په کې شتون لري او د هر څه طریقه پکې روښانه وي. که دغه فکري قاعده سمه وي، نو مبداء به هم صحیح وي او که فکري قاعده یې باطله وي، نو مبداء هم له بنسټه باطله ده.

فکري قاعده، چې کله د انسان له فطرت سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، نو دا قاعده سمه ده او کله چې د انسان له فطرت سره مخالفه وي او پر عقل نه وي ولاړه، نو باطله قاعده بلل کېږي. له انساني فطرت سره د فکري قاعدې د سمون معنا دا ده، چې د مدبر خالق عبادت او هغه ته احتیاج د انسان په فطرت کې اړتیا ده او هغه ذات ته باید د اړتیا له مخې سر ټیټ کړي. یا په بل عبارت د تدین له غریزې سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، په دې معنی، چې پر حل وسط او ماده نه وي ولاړه.

که موږ نړۍ ته هراړخیز نظر وکړو، تر دریو ایډیالوژیو ډېرې پکې نشو موندلای: پانګوالي، اشتراکیت یا سوسیالیزم او اسلام، لومړۍ دوې ایډیالوژۍ یو دولت یا څو دولتونه لري، چې دغه ایډیالوژۍ نورې نړۍ ته لېږدوي. دربیمه هغه هېڅ دولت نه لري، چې نړۍ ته یې ولېږدوي، یوازې افراد یې په ولسونو کې لېږدوي، سره له دې په نړیواله توګه د ځمکې په کره کې شتون لري.

پانګوالي، له ژوند څخه د دین د بېلتون پر اساس ولاړه ده او دغه فکره یې عقیده جوړوي، همدا یې فکري قیادت دی، همدغه یې فکري قاعده ده، د دې فکري قاعدې له مخې انسان د ځان لپاره خپله خپل د ژوندانه نظام جوړوي. له دې امله د انساني آزادیو له ساتنې پرته یې بله چاره نشته، هغه د عقیدې آزادي، د بیان آزادي، د ملکیت آزادي او شخصي آزادۍ دي. د ملکیت له آزادۍ څخه یې پانګوالي اقتصادي نظام رامنځته کړی، له همدې امله پانګوالي د دې ایډیالوژۍ مهمه او ډېره برخه جوړوي او دا هم د دې ایډیالوژۍ له عقیدې څخه اخیستل شوې ده. له همدې امله دغې ایډیولوژۍ یا مبداء ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګوالي ویله کېږي، ځکه چې هر څه د هغې د ډېرې او ښکاره برخې په نوم نومول کېږي.

خو هغه ډیموکراسي چې دغه ایډیالوژي یا مبداء یې له ځان سره لري، له دې امله رامنځته شوې ده چې انسان ځان ته خپله نظام جوړوي، له همدې امله امت د ځواك مصدر دی، نظامونه وضع کوي، حاکم په اجاره نیسي، ترڅو پر دوی حکم وچلوي. کله چې امت اراده وکړي همغه مهال حکم ورڅخه اخلي، هغه نظام وضع کوي چې غواړي یې، ځکه حکم د ولس او حاکم تر منځ یو اجاره یي عقد دی، ترڅو په هغه نظام باندې حکم وکړي چې ولس ورته وضع کړی دی.

سره له دې چې ډیموکراسي د پانګوالۍ له مبداء څخه ده، د هغې تر اقتصادي نظام څخه پکې لویه او متبارزه نه ده، ځکه په لویدیځ کې اقتصادي نظام پر حکومتولۍ اغېز لري او د پانګوالو لپاره یې سر ټیټ کړی او غاړه یې ورته ایښې ده. آن تر دې چې پانګوال د دوی د هغو خاورو اصلي حکام او چارواکي دي کومو چې پانګوالي ایډیالوژۍ ته غاړه ایښې ده. همدا راز ډیموکراسي یوازې په همدې مبداء پورې تړلې نه ده، ځکه بل خوا ته کمونیستان هم د ډیموکراسۍ نارې وهي او امت ته د حکم پر ورکولو ګویا دي، ځکه نو تر ټولو دقیقه دا ده چې دا مبداء باید پر پانګوالۍ اطلاق شي.

د دغې مبداء په را منځته کېدو کې اصلاً په اروپا او روسیه کې د قیصرانو او شاهانو له خوا دین د ولسونو د غولولو، ظلم، وینې تویونې لپاره د یوې وسیلې په توګه وکارول شو، دوی به له روحانیونو څخه د دغه کار لپاره د وسیلې په توګه کار اخیست. نو د دې سختې مبارزې په ترڅ کې داسې فیلسوفان او پوهان منځته راغلل، چې ځینو له یوه سره له دین څخه انکار وکړ، خو بلې ډلې که څه هم له دین څخه انکار ونه کړ، خو له ژوند څخه یې د دین د بیلتون غږ پورته کړ. آن تر دې چې د ډېرو فلاسفهوو او مفکرینو نظر په دې یوه ګونې فکره باندې ودرېد، چې نور به دین له ژوند څخه بېل وي، په پایله کې یې په طبیعي ډول دین له دولت څخه بېل کړ. نظر په دې ودرېد چې پر دین به نور د اعتراف او انکار بحث نه کېږي، په بحث کې د دې د وجوب حصر راغی چې دین له ژوند څخه بېل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکره د روحانيونو او له دين څخه د منکرانو يا روڼ اندو تر منځ يوه منځنۍ لاره بلل کېږي. روحانيونو اراده درلوده چې هر څه بايد د دين په نامه د دوی تابع وي او له دين څخه منکرانو يا روڼ اندو له روحانيونو څخه خلاصون غوښت، دوی له دين څخه انکار نه کاوه؛ خو په ژوند کې يې د لاسوهنې حق نه ورکاوه او دين يې له ژونده بېل کړ. دغه عقيده دوی ته هغه فکري قاعده وګرځېده، چې ټول افکار يې ورباندې درېدل، د هغې پر بنسټ يې فکري ليدلوری او له ژوند څخه يې انسان ته لرليد ټاکه، د ژوند ټولې ستونزې يې پرې حلولې او دا هغه فکري قيادت دی چې غرب يې نړۍ ته لېږدوي او نړيوال ورته رابولي.

له ژوند څخه د دين د بېلتون عقيده پر دې يو ضمني اعتراف دی، چې د دين په نامه هم يو شی شته دي، يعنې د کايناتو، انسان او ژوندانه لپاره يو خالق شته، د آخرت ورځ شته، ځکه د دين اصل او ماهيت د يوه دين په توګه همدغه دی، چې دغه منل بيا له کايناتو، انسان، ژوندانه او له ژوندانه څخه مخکې او وروسته په خپله د يوې فکرې ورکول دي، ځکه چې دغه د دين وجود نه نفي کوي، بلکې کله چې يې له ژوندانه څخه بېلوي، ضمناً يې په وجود اعتراف هم کوي. څو په پايله کې د دين موجوديت ثابت کړي او دا فکره ورکړي، چې دغه ژوند له مخکې او وروسته له ژوند سره هېڅ تړاو نه لري، دا مهال د دين او ژوند د بېلتون خبره کوي، چې دين يوازې د خالق او فرد تر منځ اړيکه ده. له دې امله (له ژوند څخه د دين د بېلتون) عقيده په شامل مفهوم سره، له کايناتو، انسان او ژوند څخه کلي فکره کېږي او له همدې ځايه پانګوالي مبداء يا ايډيولوژي لکه څنګه چې څرګنده شوه، د نورو ايډيالوژيو په څېر يوه ايډيالوژي ده.

خو اشتراکيت او کمونېزم بيا داسې ګڼي، چې ژوند، انسان او ټول کاينات يوازې ماده دي، چې دغه ماده د دې شيانو اصل او بنسټ بلل کېږي او د مادې له بشپړوالي او پرمختګ څخه هر شی منځته راغلي. د مادې تر شا بيا هېڅ مطلق څيز نشته او دغه ماده په خپله ازلي او قديمه ده، هېچا نه ده پيدا کړې، په خپله منځته راغلې، يعنې واجب الوجود ده. له همدې امله څيزونه د خالق مخلوق نه ګڼي، يعنې په څيزونو کې له ټولې روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخې څخه انکار کوي او داسې تعبیروي چې د هغه پر وجود اعتراف ژوند ته خطر دی، له همدې امله دین د خلکو او ملتونو تباه کوونکي توکي یا افیون بولي او له عملي کولو څخه یې خلک منع کوي. دوی له مادې پرته د نورو شیانو پر وجود باندې ایمان نه لري. آن فکر هم پر دماغ د مادې انعکاس بولي، ماده د فکر اصل ګڼي، د هر څه بنسټ یې بولي، لنډه دا چې ماده او د مادې بشپړوالی او پرمختګ هر څه رامنځته کوي. نو د دې پوهې له کبله دوی د خالق شتون نه مني او ماده یو ازلي شی بولي، له ژوندانه مخکې او وروسته له هر شي انکار کوي او له ژوند پرته پر بل څه اعتراف نه کوي.

د انسان، کایناتو او ژوندانه په اړه د بنسټیز لید په اړه د دغو دواړو ایډیالوژیو پر خپلمنځي اختلاف سربېره پر دې متفق دي، چې د انسان لوړ ارزښتونه او لوړې موخې هغه دي، چې انسان یې پخپله ځان ته ټاکي. نېکمرغي او سعادت دا دی چې څومره سړی له بدني څیزونو څخه په ډېره پیمانه برخمن وي، ځکه د دوی په نظر همدا د نېکبختۍ وسیله ده، بلکې په خپله همدا نېکمرغي هم ده. دواړې ایډیولوژۍ دا مني، چې انسان ته باید په دغه لار کې هر ډول شخصي آزادي ورکړل شي، ترڅو په څیزونو کې داسې تصرف وکړي، څنګه یې چې زړه غواړي او اراده یې لري، تر هغې چې په خپلو کړو وړو کې نېکمرغي ویني. نو له همدې امله دا دواړه مفکورې یا ایډیولوژۍ شخصي کړه وړه او شخصي آزادۍ سپېڅلې بولي.

خو دا دواړې مبداوې په خپل منځ کې د فرد یا وګړي او ټولني یا اجتماع په اړه ځانګړي لیدونه لري او د دوی لارې سره بېلوي. پانګوالي یوه فردي مبدأ ده، چې له نظره یې ټولنه یوازې د وګړو مجموعه او ټولګه ده. ټولنې ته د دویم نظر په سترګه نه ګوري، بلکې فرد ته خپل نظر ځانګړی کوي. له همدې امله دا واجبوي چې د فرد لپاره آزادۍ تضمین کړي. له همدغه ځایه د عقیدې آزادي یو له هغه څه څخه وګرځول شوه چې په تقدس ورته قایل وو، همدا راز اقتصادي آزادي مقدسه ده. پر دغو آزادیو د هغوی د فلسفو له مخې تقید نه کوي، بلکې د دولت له مخې وربandې تقید کوي چې دغه آزادۍ یې ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تضمين کړې دي او دولت دغه مقيدوالي د قانون په ټينګښت او د پوځيانو په زور عملي کوي. مګر دولت په دې کې يوازې د وسيلې رول لري، نه د هدف، له همدې امله په پايله کې سيادت د افرادو دی نه د ټولنې. نو په همدې بنسټ پانګوالي ايډيالوژي خپل فکري قيادت له ژوند څخه د دين د بېلوالي پر فکر لېږدوي، د هغه پر اساس د هغه په نظامونو باندې حکم کوي، خلک ورته رابولي او هڅه کوي ترڅو په هر ځای کې يې پلې کړي.

خو اشتراکيت – چې کمونېزم يې يوه برخه ده- داسې مبدأ يا ايډيولوژي ده، چې ټولنه د بشر او له طبيعت سره د هغه د اړيکو عامه مجموعه بولي، دا حتمي او محدودې اړيکې دي، چې دوی ورته په حتمي او عضوي ډول غاړه ږدي. دا مجموعه ټوله يو شی ده: طبيعت، انسان، او اړيکې ټول يو شی دي، يو له بل څخه بېل اجزاء نه دي. نو انسان طبيعت د خپل شخصيت يو اړخ بولي، دا هغه اړخ دی چې په خپل ذات کې يې له ځان سره لري. له همدې امله انسان پرمختګ نه شي کولای خو چې د شخصيت په دغه اړخ پورې يې اړيکه پيدا کړې وي او هغه طبيعت دی، ځکه له طبيعت سره اړيکه له خپل نفس سره د څيز اړيکه ده. له همدې امله ټولنه يوه واحده مجموعه ده چې ټوله په ټوليز ډول واحد پرمختګ کوي او فرد د دغه پرمختګ په پيروۍ داسې دوران ورپسې کوي لکه نټ چې په ټاير پسې تاوېږي. پر همدغه اساس د دوی په نزد د فرد لپاره نه عقيدوي او نه اقتصادي آزادي شته. نو عقيده په هغه څه پورې مقيده ده چې دولت يې اراده لري، اقتصاد هم په هغه څه پورې تړلی دی چې دولت يې اراده لري. نو ځکه دولت هم د هغه څه يوه برخه ده چې مبداء يې سپېڅلی ګڼي. له دغې مادي فلسفې څخه يې د ژوند نظامونه راوتلي دي، اقتصادي نظام يې لومړنی اساس ګرځولی او هغه د ټولو نظامونو لپاره عام مظهر دی.

نو له دې کبله اشتراکي يا له هغه څخه کمونيستي مبداء يو فکري قيادت لېږدوي، چې هغه مادي قيادت او مادي پرمختګ دی او پر بنسټ يې نظامونه جوړوي، دعوت ورته کوي او هڅه کوي چې په هر ځای کې يې پلې کړي.

خو اسلام بيا دا بيانوي چې د دغه طبيعت، انسان او ژوند تر شا خالق او پيدا کوونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذات شته، چې دا هر څه يوازې ده پيدا کړي دي، هغه الله سبحانه وتعالى دى. نو ځکه يې د الله سبحانه وتعالى پر وجود ايمان د اعتقاد بنسټ دى. همدغې عقيدې بيا روحي ناحيه ورته ټاکلې ده، هغه دا چې انسان، ژوند او طبيعت د يوه خالق مخلوق بلل دي، نو له همدې کبله يې له طبيعت سره تړاو په دې صفت دى چې د خالق مخلوق دى او دا په طبيعت کې روحي ناحيه ده. او د ژوند اړيکه له خالق سره په دې اساس چې د خالق مخلوق دى، په ژوند کې روحي ناحيه ده. د مخلوق انسان اړيکه له خالق سره په انسان کې روحي ناحيه ده، له همدې ځايه روح له الله سبحانه وتعالى سره د انسان د اړيکې موندل دى.

پر الله سبحانه وتعالى ايمان دا واجبوي چې پر محمد صلى الله عليه وسلم، د هغه په رسالت او نبوت، دا چې قرآن کريم د الله سبحانه وتعالى کلام دى، له ايمان سره نژدې شي. نو پر ټولو هغو څيزونو چې محمد صلى الله عليه وسلم راوړي دي، ايمان واجبيږي. له همدې امله اسلامي عقيده حکم کوي چې له ژوند څخه په مخکې، چې الله سبحانه وتعالى دى، ايمان راوړي او پريکړه کوي چې پر راتلونکي ژوند هم ايمان راوړي، چې هغه د قيامت ورځ ده او انسان د دنيا په دغه ژوند کې د الله سبحانه وتعالى پر امرونو او نواهيو پورې مقيد دى. دا د ژوند له مخکې او وروسته سره اړيکه ده، د دغو اوامرو په سرته رسولو او له نواهيو څخه د ځان ساتنې څخه پر پيروئ او محاسبه مقيد دى او دا د ژوند له مابعد سره اړيکه ده. له همدې امله پر مسلمان حتمي ده چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال له الله سبحانه وتعالى سره اړيکه درك کړي. نو اعمال به د الله سبحانه وتعالى له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره کوي. همدا د روح او مادې د يو ځاى کولو په معنى ده او د الله سبحانه وتعالى د اوامرو او نواهيو له مخې عمل کول هغه موخه ده چې د الله سبحانه وتعالى رضا او خوښي بلل کيږي. مقصوده موخه ورڅخه هغه ارزښت دى چې عمل يې رامنځته کوي.

نو له دې کبله د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې د انسان په لاس نه شي جوړېداى، بلکې هغه د الله سبحانه وتعالى اوامر او نواهي دي، هغه ثابتې موخې چې نه بدلون مومي او نه پرمختګ کوي. نو د انسان د نوعې، عقل، انساني کرامت، نفس، فردي ملکيت، دين،

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او دولت ساتنه، د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې دي، چې بدلون او پرمختګ ورسره نه شي یو ځای کېدای. نو د دغو ثابتو موخو د ساتنې لپاره یې حدود او عقوبات وټاکل او د دغو موخو ساتنه او عملي کول واجب وګڼل شول، ځکه دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، نه د دې له امله چې دوی مادي ارزښتونه را منځته کوي. پر همدغه اساس مسلمان او اسلامي دولت خپل ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي، ځکه دا هغه څه دي چې د انسان ټولې چارې تنظیموي. د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم عمل کول، مسلمان ته اطمېنان او ډاډ رامنځته کوي او ځکه نو سعادت د جسد اشباع او هغه ته متاع ورکول نه دي، بلکې د الله سبحانه وتعالی راضي کول دي.

مګر عضوي اړتیاوې او غریزې هم اسلام داسې تنظیم کړې دي، چې ټولې اړتیاوې یې اشباع کوي؛لوږه، د نوعې غریزه، د تدین غریزه او یا دې ته ورته نور حاجات. مګر داسې نه چې ځینې د ځینو نورو پر ځای مړې کړي، نه د ځینو په محرومیت او ځینو په مړښت او یا په ټولو دا ډول اطلاق، بلکې ټولې یې تنظیم کړې دي او ټولې یې د یوه دقیق نظام له مخې مړې کړې دي، چې انسان ته یې سوکالي او ډاډ ورکړی او د غریزو او د حیواني درك له پلوه یې د انسان او حیوان تر منځ توپیر راوستی دی.

د دغه تنظیم د تضمین لپاره، اسلام ټولنې د کُل په اعتبار ګوري نه د برخو او اجزاوو په څېر او فرد ته د دغه جماعت د یوه نه بېلېدونکي جز په اعتبار ګوري. مګر د هغه جزئیت له جماعت څخه داسې نه دی لکه د نټ جزئیت په ټایر کې، بلکې انسان له کُل څخه یو جز دی، لکه لاس چې د جسم یو جز دی. له دې امله اسلام فرد د جماعت د یوه جز په صفت معنی کړی دی، نه داسې فرد چې له ټولنې څخه بېل وي. په داسې توګه چې انسان د دغه ټولې په محافظت کې مرستندوی واقع شي، په ورته وخت کې یې په جماعت کې بللی، نه د داسې کُل په څېر چې اجزا ونه لري، بلکې داسې کل چې له اجزاوو څخه جوړ شوی وي، لکه افراد چې د جز په څېر ټولنې د ساتنې لامل شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي:

«مَثَلُ القَائِمِ عَلَي حُدُودِ اللهِ والوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَومٍ استَهَمُوا عَلَي سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعضُهُم أَصَابَ بَعضُهُم أَعلاهَا وبَضُهُم أَسفَلَهَاَ، فَكَانَ الَّذِينَ في أَسفَلِهَا إِذَا استَقَوا مِنَ الَماءِ مَرُّوا عَلَي مَن فَوقَهُم، فَقَالُوا: لَو أَنَّا خَرَقنَا في نَصِيبِنَا خَرقاً ولَم نُوذِ مَن فَوقَنَا، فَإِن تَرَكُوهُم وَ مَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعاً، وَ إِن أَخَذُوا عَلَي أَيدِيهِم نَجَوا و نَجَوا جَمِيعاً.» (رواه البخاري)

ژباړه: *د هغه چا مثال چې د الله حدود قايموي او د هغه چا چې په هغو کې واقع وي، د هغه قوم په څېر دی چې پر کښتۍ پچه واچوي، نو يو شمېر ته پورتنۍ برخه ورسېږي او نورو ته ښکتنۍ برخه. کله چې د لاندينۍ برخې افراد اوبه اخلي، نو د پورتنۍ برخې له لارې تېرېږي، ځکه نو دوی وايي، که موږ په خپله برخه کې (د اوبو اخيستلو لپاره) سوری وکړو، د پورتنۍ برخې خلک به هم له تکليف څخه خلاص شي. که د دوی د دغه کار مخه ونه نيسي، نو ټول به هلاك شي او که يې له دغه عمل څخه منع کړل، دوی او نور ټول وګړي به له هلاکت څخه وژغورل شي.*

همدغه د فرد او ټولنې په اړه ليد او نظر دی، چې ټولنې ته ځانګړی مفهوم وربښي، ځکه دا خلك د جماعت اجزا دي، اړينه ده چې دوی بايد داسې افکار ولري ترڅو يې يو له بل سره وتړي. د هغو له مخې به ژوند کوي، دوی به واحد احساسات ولري، چې له هغو څخه به اغېزمن وي او د هغو له مخې به هڅول کېږي او دوی به واحد نظام ولري، چې د ټولو د ژوند ستونزې يې ورحل کړې دي.

له همدې ځايه اجتماع يا ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. او انسان هم په ژوند کې پر دغو افکارو، احساساتو او نظامونو مقيد دی. له دې امله مسلمان د ژوند په هر څه کې پر اسلام مقيد دی او دی مطلقې آزادۍ نه لري.

نو د مسلمان عقيده د اسلام په حدودو کې مقيده ده، نه مطلقه. له همدې امله ارتداد يې لويه ګناه بلل کېږي، که له ارتداد څخه وانه وړي، د قتل مستحق کېږي. شخصي ناحيه هم د اسلام په نظام پورې تړلې ده، له همدې امله زنا هغه ګناه ده چې له مهربانۍ پرته، له تشهير سره مجازات کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿...وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ٢)

ژباړه: *ترڅو د دوی دواړو عذاب يوه ډله مومنان ووينـي.*

همدارنگه د شرابو څښل يو لوی جرم دی چې څښونکي ته يې سزا ورکول کېږي، پر نورو خلکو تېری کول هم يو جرم دی، چې د جرم د نوعيت له مخې لکه قذف، قتل او دې ته ورته نور جرمونه، بېلابېلې سزاګانې لري. اقتصادي ناحيه هم په شرع او هغو اسبابو پورې مقيده ده چې تملك يې فرد ته مباح ګرځولی دی او د دغه فردي ملکيت په حقيقت سره شارع کولی شي چې هغه ته له هغه عين څخه د ګټې اخيستلو اجازه ورکړي. له دغو قيدونو څخه وتل جرم بلل کېږي چې د نوعيت په توپير سره توپير مومي لکه غلا، غصب او دې ته ورته نور. د دې لپاره اړينه ده چې دولت موجود وي او دغه جماعت او فرد به ساتي، نظام به په ټولنه پلي کوي. دغه راز اړينه ده چې د قبولې کړې مبداء اغېز يې موجود وي، ترڅو خلك په خپله په طبيعي ډول نظام وساتي. له همدې امله مبداء هغه څه ده چې دوی ورپورې تړلي دي او ساتي يې او دولت يې پلی کوونکی دی. د دې لپاره سيادت د شرعې دی نه د دولت او امت، که سلطه د امت شي او مظهر يې په دولت کې وي، نو د تنفيذ طريقه يې نظام دی، چې دولت بلل کېږي. که پر فرد اعتماد له الله سبحانه وتعالی څخه د مومن په تقوا و، ترڅو اسلامي احکام عملي کړي، نو دولت ته اړينه ده چې هغه تشريع وکړي چې دولت يې عملي کوي او د مومن فرد لپاره بايد داسې توجيه شي، ترڅو اسلام له الله سبحانه وتعالی څخه په تقوا عملي کړي. له همدې ځايه اسلام عقيده او نظامونه دي، د اسلام مبداء فکره او طريقه ده، چې د همدغې فکرې له جنسه ده. نظام يې هم له همدغې عقيدې څخه سرچينه اخيستې ده، فرهنګ يې هم په ژوند کې ټاکلې چوکاټ لري. د دعوت په لېږدولو کې يې طريقه دا ده چې دولت يې بايد عملي کړي، ترڅو فکري قيادت نړۍ ته ورسوي او همدا د اسلامي نظام د فهم لپاره بنسټ شي او عمل ورباندې وکړي. عمل هم بايد په ټولنه کې وي په داسې ډول چې پر اسلامي نظام حکم وشي، اسلامي دعوت خپور کړي، ځکه د اسلامي نظام پلي کول پر غير مسلمانانو د دعوت عملي طريقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، په تحقیق سره د دا ډول پلي کولو لوی اغېز د دغه لويې گرد چاپېره اسلامي نړۍ په رامنځته کولو کې موجود و.

لنډه دا چې په نړۍ کې درې ایډیالوژۍ یا مبداء گانې شته دي: پانگوالي، اشتراکیت چې له هغه څخه کمونېزم نشأت کړی او درېیمه یې اسلام ده. دغه هره ایډیالوژي ځانگړې عقیده لري، چې نظامونه یې ورڅخه جوړ شوي دي، دوی په ژوند کې د انسان د اعمالو لپاره مقیاس او معیار لري، له ټولنې څخه ځانگړی نظر او لید لوری او د نظام د تنفیذ لپاره ځانگړې طریقه لري.

خو د کمونیزم مبداء د عقیدې له پلوه داسې ده، چې ماده د اشیاوو اصل بولي، د دوی په نظر ټول شیان د مادې له پرمختگ او پراختیا څخه لاس ته راغلي دي. پانگوالي مبداء بیا وايي، چې باید دین له ژوند څخه جلا کړي، په پایله کې دین له دولت څخه بېلېږي. نو پانگوال دا بحث نه کوي چې آیا خالق شته او که نه، بلکې دوی دا بحث کوي چې خالق په ژوند کې هېڅ دخالت نه لري، برابره ده که د هغه ذات په شتون اعتراف وکړي او که انکار. له دې امله دوی ته د خالق د شتون منونکي او منکر په عقیده کې سره برابر دي، او هغه له ژوند څخه د دین بېلتون دی.

خو اسلام وايي چې الله سبحانه وتعالی د ټولو موجوداتو پیدا کوونکی او خالق دی او همدغه الله سبحانه وتعالی نبیان او رسولان له خپل دین سره انسانانو ته را استولي دي او دی به د قیامت په ورځ له انسانونو سره د کړو وړو حساب کوي. نو له دې امله د دوی عقیده پر الله سبحانه وتعالی، د هغه پر پرښتو، کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خیر او شر چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، پر دغو ټولو ایمان درلودل دي.

له عقیدې څخه د نظام او قانون د را ایستلو په هکله کمونېزم وايي، چې نظام باید د تولید له وسایلو څخه واخیستل شي، ځکه په یوه ټولنه کې کېدای شي چې تبر د تولید وسیله وي، له همدې څخه د غوڅولو نظام اخیستل کېږي او کله چې ټولنه د پانگوالۍ مرحلې ته پرمختگ وکړي نو آله یا ماشین د انتاج او تولید وسیله کېږي. له همدې څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگوالی نظام اخلي، نو د دوی نظام له مادي پرمختګ څخه اخیستل کېږي. اما د پانګوالی مبداء وايي کله چې انسان دين له ژوند څخه بېل کړ، نو ورته اړينه ده چې د ځان لپاره د ژوند له ذات څخه نظام جوړ کړي. نو دوی نظام له هغو واقعیتونو څخه جوړوي چې د ځان لپاره يې وضع کړي دي. اما اسلام وايي چې الله سبحانه وتعالی دوی ته په ژوند کې نظام برابر کړی او محمد صلی الله علیه وسلم يې د دغه نظام د رسالت لپاره رالېږلی دی. نو لازمه او واجب ده چې انسان د هغه له مخې عمل وکړي، ستونزې وڅېړي او د حل لپاره يې له کتاب او سنتو څخه احکام استنباط کړي.

اما په ژوندانه کې د اعمالو د معيار او مقياس په هکله بيا کمونېزم وايي چې همدغه ماديت يعنې مادي نظام د ژوند معيار دی او څومره چې پرمختګ کوي هومره معيار هم ورسره پرمختګ کوي. پانګوالي مبداء بيا په ژوندانه کې د اعمالو معيار منفعت يا ګټه بولي، چې په وسيله يې اعمال اندازه کېږي او پر همدغه اساس عمل کوي. اسلام په ژوندانه کې د اعمالو معيار حلال او حرام بولي، يعنې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي، چې پر حلالو عمل کېږي او حرام پرېښودل کېږي، چې هېڅ تغيير او بدلون نه مني او نه پکې منفعت کوم لاس لري، بلکې یوازې شريعت پکې حاکم ګرځول کېږي.

اما ټولنې ته په کتو سره کمونيزم داسې انګيري چې ټولنه له ځمکې، توليدي وسايلو، طبيعت او انسان څخه د يوې عامې مجموعې په څېر جوړه شوې ده، چې دا ټول بيا له يوه څيز څخه جوړ شوي او هغه ماده ده، چې د طبيعت له پرمختګ سره انسان هم پرمختګ کوي، بيا ټوله ټولنه هم ورسره پرمخ ځي. له همدې امله ټولنې مادي پرمختګ ته غاړه ږدي او انسان یوازې بايد تناقضات ومومي، چې دغه پرمختګ بېړنی کړي او کله چې ټولنه پرمختګ وکړي، د هغې په پرمختګ سره وګړی هم پرمختګ کوي. نو داسې له هغې سره دوران کوي لکه نټ په ټاير کې.

پانګوالي مبداء وايي چې ټولنه له وګړو څخه جوړه شوې ده، کله چې د وګړي چارې تنظيم شي، نو د ټولنې چارې هم تنظيمېږي. نو له همدې امله اړينه ده چې یوازې وګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام وکړي، نو دولت د وګړي لپاره کار کوي، له همدغه امله پانګوالي فردي مبداء ده.

خو اسلام د ټولنې اساس عقیده بولي، چې افکار او احساسات له ځان سره لېږدوي، نظامونه ورڅخه سرچینه اخلي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رنګ پیدا کوي، پر خلکو اسلامي نظام پلی کېږي، اسلامي ټولنه جوړېږي. له همدغه امله ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. انسان یوازې له بل انسان سره ټولی یا جماعت جوړوي، بلکې ټولنه نه شي جوړولای مګر په هغو افکارو چې انسان یې له ځان سره لېږدوي، په هغو احساساتو چې له انسان سره شته او په هغو نظامونو چې ورباندې پلي کېږي، ځکه هغه څه چې د یوه انسان او بل انسان تر منځ اړیکه پیدا کوي هغه مصلحت دی، نو که په همدغه مصلحت سره افکار متحد شول او یا هم احساسات متحد شول نو رضا او غضب یې هم متحد کېږي او که هغه نظام چې د دوی ستونزې ورحلوي سره متحد او یو شي، نو د یوه انسان اړیکه له بل انسان سره رامنځته شوه. که افکار یې د مصلحت په اړه مختلف شول یا یې احساساتو توپیر پیدا کړ، رضا او غضب یې نه شي سره متحد کېدای او که په هغه نظام کې چې د دوی ستونزې ورحلوي، توپیر رامنځته شو، د دوی تر منځ اړیکه نه شي رامنځته کېدای، نو وروسته ټولنه نه شي رامنځته کېدای، ځکه ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده، چې د دوی تر منځ اړیکه او تړاو رامنځته کوي او جماعت یا ټولی پر ټاکلې ټولنه بدلوي.

نو اوس که ټول خلک مسلمانان وي، خو افکار یې پانګوالي او ډیموکراسي وي او احساسات یې روحي، کهنوتي او وطني وي او هغه نظام چې پر دوی پلی کېږي، پانګوالي او ډیموکراسي وي، نو دا ټولنه غیر اسلامي ټولنه بلل کېږي، که ډېری اهل یې مسلمانان هم وي.

اما کمونیستي مبداء یا ایدیولوژي د کمونیستي نظام د پلي کېدو له پلوه، یوازې دولت د لښکر په زور او د قانون په ځواك سره نظام پلی کوي او له فرد او ټولنې څخه چارې اخلي، چې دا نظام ته پرمختګ ورکوي. پانګوالي مبداء بیا دولت د آزادیو څارونکی او چمتو کوونکی بولي، کله چې یو وګړی د بل پر آزادۍ تېری وکړي، نو دولت د دغه تېري مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي، ځکه دولت د آزادیو د تضمین لپاره رامنځته شوی. خو که یو فرد د بل پر آزادۍ تېری ونه کړي، خو حقوق یې واخلي او یا یې وغولوي، مګر د هغه په خوښۍ سره، دې ته تېری نه ویل کېږي، په دې کې دولت لاسوهنه نه کوي، نو له همدې امله دولت د آزادیو د تضمین لپاره موجود دی.

خو اسلام وایي، چې نظام به مومن وګړی د خپل ایمان او له الله سبحانه وتعالی څخه د تقوا له مخې نافذوي او دولت به یې د ټولي یا جماعت د عدالت په شعور پلی کوي، امت به له حاکم سره د امربالمعروف او نهی عن المنکر په وسیله مرسته کوي او د دولت به په ځواك او سلطه نظام نافذوي. دولت د جماعت او ټولي چارې سنبالوي او د فرد چارې تر هغه نه سنبالوي، ترڅو چې هغه یې له سرپرستۍ څخه عاجز نه شي، دغه نظام (د حللارو ټولګه) بدلون او اوښتون نه مني. کله چې د اجتهادونو پایلې ډېرې شي، نو دولت د شرعي احکامو د تبني صلاحیت لري.

د اسلام د مبداء فکري قیادت د انسان له فطرت سره سم دی، هغه په ژوروالي سره آسانه او د عملي کېدو وړ دی، د انسان زړه او عقل یې ژر درک کولی شي، ځکه تدین په انسان کې فطري دی او هر انسان په فطرت سره متدین دی او د هیڅ ځواک په وسیله له ده څخه دا فطرت نه شي اخیستل کېدای، ځکه هغه د یو انسان په بنسټ کې نغښتی. نو انسان په خپل طبیعت کې احساسوي چې دا ناقص دی او دلته تر دې بشپړ ځواك هم شته او دغه ځواك د تقدیس وړ دی، تدین د مدبر خالق لپاره د اړتیا احساس دی، هغه هم د انسان په تکوین کې د طبیعي عجز څخه رامنځته کېدونکی دی، هغه ثابته غریزه ده چې ټاکلې مرجع لري او هغه تقدیس دی. له همدې امله انسانان په ټولو عصرونو کې متدین وو او د یو څه عبادت به یې کاوه؛ د انسان، افلاکو، ډبرو، حیوان، اور او دې ته ورته څیزونو عبادت به یې کاوه. کله چې اسلام له خپلې عقیدې سره یو ځای راغی، د دې لپاره چې انسانیت د مخلوقاتو له عبادت څخه د هغه الله سبحانه وتعالی د عبادت لوري ته وباسي، چې هر څه یې پیدا کړي دي. کله چې مادي مبداء ظهور وکړ او د الله سبحانه وتعالی له وجود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح څخه يې انكار كاوه، ونه توانېده چې دغه طبيعي تدين له منځه يوسي، بلكې د انسان تصور يې تر دې نور هم ځواكمن كړ. تقديس يې هم همدغه ځواك ته ور كړه كړ، دا ټول يې د ځواك تصور ته په مبداء او د هغې لېږد ته وروليږدول، د هغه تقديس يې يوازې دغه دواړو ته وركړ، لكه چې شا ته گرځېدلي وي او د خلكو تقديس يې د الله سبحانه وتعالى له عبادت څخه د بنده گانو عبادت ته ور نقل كړ. د الله سبحانه وتعالى د آيتونو تقديس يې د مخلوقاتو كلام ته وركړ، نو دا ډول رجعيت په دې كې و. خو بيا هم ونه توانېدل چې د تدين فطرت له منځه يوسي، بلكې په غلطۍ سره يې په رجعي ډول وگرځاوه. له همدې امله د دوى فكري قيادت د انسان له طبيعت سره مخالف و او قيادت يې سلبي و. له همدې ځايه د سوسياليزم فكري قيادت له فطري پلوه وروسته پاتې كېدونكى و، بلكې دوى ورته د وړو، ډار شوو او زيانمو پام يې ځان ته اړاوه، وروسته پاتې كېدونكو، په ژوند كې ناكامو، كينه كښو او د شاذو عقلونو خاوندانو يې پيروي كوله. كله چې دوى د هغې ډياليكټيكي نظريې په اړه خبرې او بحث كوي، چې فساد او بطلان يې په عقل او حس دواړو مشاهده كېږي؛ مفكرين بلل كېږي. د ځواك او قوت په واسطه يې خلك خپلې مبداء ته تابع كول، له همدې امله يې تنگي، غوسه او غم را منځته كړ او داسې پاڅونونه او حركتونه را پيدا شول، چې تخريب او پرېشاني يې تر ټولو مهم وسايل وو.

همدا راز د پانگوالي مبداء فكري قيادت د انسان د فطرت مخالف دى چې هغه فطرت تدين دى، ځكه د تدين فطرت په تقديس او په ژوند كې د انسان د اعمالو په تدبير كې راښكارېږي، ځكه انسان چې كله دغه تدبير كوي نو تناقض او اختلاف پكې له ورايه ښكارېږي او دا يې د عجز نښه ده. له همدې امله دا اړينه چې دين بايد د انسان په ژوند كې د هغه د اعمالو مدبر وي. نو له ژوند څخه د دين لرې كول د انساني فطرت خلاف عمل دى، ځكه په ژوند كې د دين معنى دا نه ده، چې دنيوي اعمال عبادات وگرځوي؛ بلكې په ژوند كې د دين معنى دا ده چې د الله سبحانه وتعالى له خوا امر شوى نظام هغه نظام دى چې انسان خپلې ورځنۍ ستونزې وربانديې هوارې كړي. دا نظام له هغې عقيدې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتلی چې د انسان د فطرت لپاره مقرره شوې، نو له هغه څخه لرې کول او د داسې نظام اخیستل چې له هغې عقیدې څخه راوتلی وي چې د تدین له غریزې سره سمون نه مومي؛ د انسان د فطرت مخالف دی. له همدې امله د پانګوالی فکري قیادت له فطري پلوه ناکام او وروسته پاتې کوونکی دی، ځکه هغه د دین او ژوند په بیلتون او له ژوند څخه د تدین په لرې والي سره یو سلبي قیادت دی او دغه مسئله یې د الله سبحانه وتعالی د امر کړل شوي نظام د انساني ستونزو له حل څخه په لرې والي سره فردي موضوع ګرځولې ده.

اسلامي فکري قیادت له دې امله چې عقل یې پر الله سبحانه وتعالی د ایمان راوړو لپاره اساس ګرځولی دی، یو ایجابي قیادت دی، کله چې طبیعت، انسان او ژوند ته نظر وشي، په جزم او قاطعیت سره د الله سبحانه وتعالی وجود ته رسیږي چې دا ټول مخلوقات یې پیدا کړي دي، انسان ته دا ټاکي چې په خپل فطرت د هغه له مطلق کمال څخه بحث کوي. هغسې مطلق کمال چې نه په انسان، طبیعت او ژوند کې را منځته کېدای شي، بلکې عقل یې هغه ته لارښود کیږي، نو دا درك کوي او ایمان ورباندې راوړي.

اما کمونیستي فکري قیادت پر مادیت ولاړ دی، نه پر عقل، که دوی ته عقل ورسیږي، نو له فکر څخه وړاندې د مادې د شتون په ویلو او د هرڅیز لپاره د مادې په اصل ګرځولو سره، مادي دی. اما پانګوالي فکري قیادت پر هغه منځني حل ولاړ دی چې دوی ته له یوې پرلپسې نزاع او کشمکش څخه چې څو پیړۍ یې د کلیسا د خلکو او د فکر د خاوندانو تر منځ دوام درلود، رامنځته شوی او پایله یې دا وه چې دین له دولت څخه بېل کړي. له دې امله پانګوالي او کمونیستي فکري قیادتونه شنډ دي، چې دواړه له فطرت سره په ټکر کې دي او پر عقل نه دي ولاړ.

لنډه دا چې یوازې اسلامي فکري قیادت سم او صحیح قیادت دی او نور ټول فاسد او بې معنی قیادتونه دي، ځکه اسلامي فکري قیادت پر عقل ولاړ دی، حال دا چې نور فکري قیادتونه پر عقل نه دي ولاړ. دا هغه فکري قیادت دی چې د انسان له فطرت سره موافق دی، په ځواب کې یې ویل کېږي چې نور فکري قیادتونه له انساني فطرت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالف دي. دا ځکه چې کمونیستي فکري قیادت پر عقل نه بلکې پر مادیت ولاړ دی، ځکه چې ماده له فکر څخه مخکې کوي، په دې معنې چې له عقل څخه هم مخکینۍ ده. له همدې امله کله چې ماده پر دماغ انعکاس کوي، نو فکر را منځته کوي، نو په هغه څه کې انسان فکر کوي چې پر مغز یې انعکاس کړی وي. اما پر دماغ د مادې له انعکاس څخه وړاندې فکر نه شي رامنځته کېدای، له همدې امله هر څیز پر ماده ولاړ دی، نو د کمونېزم د عقیدې اساس یعنې کمونیستي فکري قیادت مادي دی نه فکر.

خو دا خبره د دوو لاملونو له امله ناسمه ده: لومړی دا چې د مادې او دماغ تر منځ هېڅ ډول انعکاس نه شي رامنځته کېدای، نه دماغ پر ماده منعکس کېږي او نه ماده پر دماغ، ځکه پر یوه څیز انعکاس، په هغه کې د انعکاس د قابلیت شتون ته اړتیا لري، لکه هنداره، چې د انعکاس قابلیت ته اړتیا لري، چې دا نه په دماغ او نه په مادي واقعیت کې وجود لري. د مادې او دماغ تر منځ مطلق انعکاس نه رامنځته کېږي، ځکه ماده پر دماغ انعکاس نه کوي او نه ورانتقالېږي، بلکې احساس پر ماده دماغ ته د حواسو په واسطه انتقالېږي، نه د دماغ انعکاس پر ماده او دا د مادې حس کول دي، په دې کې د حواسو له مخې د عین او غیر تر منځ توپیر نشته. نو له لمس کولو، بویولو، خوند څکلو، اورېدلو څخه داسې احساس رامنځته کېږي لکه له لیدلو څخه چې رامنځته کېږي. دلته ځکه دا له څیزونو څخه لاسته راځي، نه پر دماغ د مادې له انعکاس څخه، دا د څیزونو احساس کول دي. نو انسان د پنځه ګونو حواسو په واسطه څیزونه حس کوي، بلکې پر دماغ یې څیزونه انعکاس نه کوي.

دویم دا چې یوازې له حس څخه فکر منځ ته نه راځي، بلکې یوازې حس ورڅخه منځ ته راځي، یعنې د واقعیت احساس که یو احساس له بل احساس یا میلیون احساساتو سره یو ځای شي، بیا هم همغه احساس په لاس راځي. څومره چې د احساس د ډولونو شمېر زیات شي، له هغو څخه یوازې احساس لاس ته راځي، مطلق فکر ورڅخه لاس ته نه شي راتلای، بلکې اړینه ده چې پخواني معلومات شتون ولري، ترڅو د هغو په واسطه حس شوی واقعیت تفسیر شي، تر دې چې فکر ورڅخه منځ ته راشي. که موږ اوسني انسان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سرياني كتاب وركړو او له ده سره د سريانۍ په اړه هېڅ معلومات نه وي، حس يې په ليدلو او لمس كولو سره پر كتاب واقع كېږي. دا حس كه ميليون ځله هم تكرار كړي، هېڅ امكان نشته چې يوه كلمه ورڅخه درك كړي، تر دې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات وركړل شي. كله يې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات وموندل، همدا مهال فكر كول پيلوي او درك كوي يې. همدا راز كه موږ د هغه ماشوم چې احساس ورسره شته، خو هېڅ معلومات نه لري، له مخې سره يوه-يوه ټوټه طلا، مس او ډبره كېږدو، ټول احساسات يې د دغو څيزونو په حس كې شريك كړو، نو هېڅ امكان نشته چې درك يې كړي، هر څومره كه دغه احساسات متنوع او تكرار هم شي. مگر كله چې په دې اړه معلومات وركړل شي او حس يې كړي، نو له معلوماتو څخه په گټې اخيستنې سره يې درك كوي. كه دغه ماشوم لوى شي، شل كلنۍ ته ورسېږي او هېڅ معلومات تر لاسه نه كړي، نو دى داسې پاتېږي لكه په لومړۍ ورځ چې و، چې يوازې څيزونه يې احساس كول. نو كه هر څومره يې دماغ هم لوى هم شي، درك كولى يې نه شي، ځكه هغه څه چې درك ته يې تياروي دماغ نه دى، بلكې پخواني معلومات دي سره له دماغه او سره له هغه واقعيته چې حس كوي يې، چې دا د عقلي ادراك له مخې دي. اما د شعوري ادراك له مخې بيا له غريزو او عضوي اړتياوو څخه منځ ته راځي، چې حيوان يې هم درك كولاى شي. د انسان درك له انسان سره هم منځ ته راځي، نو د منې او ډبرې د وركړې له تكرار څخه جوتېږي، چې منه خوړل كېږي او ډبره نه خوړل كېږي، لكه خر چې پوهېږي چې وربشې خوړل كېږي او خاورې نه خوړل كېږي. دغه توپير او تميز نه فكر دى او نه ادراك، بلكې دا د غريزو او عضوي اړتياوو ځواب او اشباع ده او دا د انسان په څېر له حيوان سره هم شته. له همدې امله امكان نه لري چې تر هغې فكر رامنځته شي، ترڅو چې د واقعيت د احساس په اړه پخواني معلومات د حواسو په واسطه په دماغ كې رامنځته نه شي.

نو پر عقل، فكر او ادراك د حواسو په واسطه دماغ ته د واقعيت د حس انتقال دى او د پخوانيو معلوماتو شتون دى چې د هغه په واسطه هغه واقعيت تفسير كېداى شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر همدغه اساس کمونیستي فکري قیادت ناسم او فاسد دی، ځکه پر عقل نه دی ولاړ، لکه د دوی پر وړاندې چې د عقل او فکر معنی فاسده ده.

همدا راز د پانګوالۍ فکري قیادت پر منځني حل ولاړ دی، چې د کلیسا د مسوولینو او مفکرینو تر منځ رامنځته شوی دی. د دوی تر منځ له خونړیو مبارزو څخه وروسته، چې څو پېړۍ یې د روحانیونو او مفکرینو تر منځ دوام وکړ، یوه منځني حل ته ورسېدل او دین یې له ژوند څخه بېل کړ، یعنې د دین په شتون یې ضمني اعتراف وکړ او له ژوند څخه یې بېل کړ. له همدې امله دا فکري قیادت پر عقل نه دی ولاړ، بلکې دا یو راضي کوونکی حل یا منځنی حل دی.

له همدې امله د منځني حل فکره له دوی سره د یوه اصل او بنسټ په څیر مومو، دوی د منځني حل په واسطه د حق او باطل، ایمان او کفر، نور او تیارې تر منځ نژدې والی راولي. سره له دې چې منځنی حل هېڅ شتون نه لري، ځکه مسئله دا ده چې یا به حق وي او یا باطل یا ایمان او یا کفر یا نور او یا تیارې؛ مګر هغه منځنی حل چې خپلې عقیدې او فکري قیادت یې ورباندې ولاړ دی، دوی یې له حق، ایمان او نور څخه لرې کړي دي. له همدې امله یې فکري قیادت فاسد دی ځکه چې پر عقل نه دی ولاړ.

اما اسلامي فکري قیادت پر عقل ولاړ دی، ځکه پر مسلمان فرض کوي چې د الله سبحانه وتعالی پر وجود، د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر نبوت او پر قرآن کریم د عقل له مخې ایمان راوړي. دغه راز پر مغیباتو ایمان ورباندې فرض کوي، ځکه دا له هغه څه څخه منځ ته راځي چې شتون یې پر عقل ثابت شوی دی، لکه قرآن او متواتر حدیث، ځکه نو دا فکري قیادت پر عقل ولاړ دی.

دا له عقلي پلوه وو، له فطري پلوه هم اسلامي فکري قیادت له انساني فطرت سره موافق دی، ځکه چې مسلمانان د دین پر شتون ایمان لري، په ژوند کې یې اړین او واجبي بولي او د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې ژوند کوي. تدین فطري دی ځکه دا یوه غریزه ده، چې ځانګړې رجع لري او هغه هم تقدیس او سپېڅلتیا ده او د دې رجع له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو غريزو څخه توپير لري، ځکه دا د ټاکلې غريزې لپاره يوه طبيعي رجع ده، له همدغه ځايه پر دين ايمان رامنځته کېږي او دا اړينه کېږي چې په ژوند کې د انسان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره شي، چې دا هم غريزې دي او له فطرت سره موافقې دي، له همدې امله انسان ته ځواب ورکوي.

دا د کمونيستي او پانګوالي فکري قيادتونو پر خلاف ده ځکه دا دواړه فکري قيادتونه له فطرت سره مخالف دي او کمونيستي فکري قيادت په مطلق ډول د دين له شتون څخه انکار کوي، څوك چې ورباندې اعتراف کوي له هغه سره جګړه کوي، نو دا له فطرت سره په ټکر کې دی. پانګوالي فکري قيادت بيا نه پر دين اعتراف کوي او نه انکار ورڅخه کوي. يوازې له دين څخه انکار او پر هغه نه اعتراف د دوی د بحث موضوع نه ده، بلکې دا وايي چې دين بايد له ژوند څخه بېل وي. دوی اراده لري چې ژوند بايد يوازې ګټه وي چې دين هېڅ رول پکې ونه لري او دا له فطرت سره په ټکر او له فطرت څخه لرې دی. له همدې امله له انساني فطرت سره په ټکر کې دی.

له همدې ځايه يوازې اسلامي فکري قيادت مناسب دی، ځکه چې له انساني فطرت او عقل سره سمون لري او له دغه پرته نور ټول باطل دي. پر همدغه اساس يوازې اسلامي فکري قيادت سم او يوازې همدا بريالی هم دی.

اوس يوه مسئله پاتې شوه، هغه دا چې آيا مسلمانانو اسلام عملي کړی دی؟ يا دوی اسلامي عقيده منلې وه او نور احکام او نظامونه يې پلي کړي دي!؟ دې ته ځواب دا دی چې له هغه وخته چې رسول الله صلی الله عليه وسلم مدينې ته ورسېد، تر ۱۳۳٦هـ.ق يا ۱۹۱۸م کال پورې چې اسلامي دولت د استعمار په لاس سقوط وکړ، مسلمانانو صرف اسلام په ټولو عصرونو کې پلی کړ او دا تطبيق شامل او هر اړخيز و، آن تر دې چې په دغه تطبيق کې د بريالیتوب تر وروستيو حدودو پورې ورسېدل.

څه چې اسلام تطبيقوي هغه دولت دی، څوک چې په دولت کې نظام پلی کوي دوه کسان دي: لومړی يې قاضي دی، چې د خلکو تر منځ دښمنۍ فيصله کوي او دويم

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاکم دی چې د خلکو تر منځ حکم کوي. د قاضي په باب په تواتر سره دا نقل شوی، چې قاضیانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې راهیسې په استانبول کې د خلافت تر پایه پورې د خلکو تر منځ د شخړو او دښمنیو فیصلې د شرعي شریفې د احکامو له مخې د ژوند په ټولو برخو کې حل وفصل کړې دي. برابره ده هغه که یوازې د مسلمانانو تر منځ وې او که د مسلمانانو او نامسلمانانو تر منځ. هغه محکمه چې د خلکو تر منځ به یې ټولې دښمنۍ په حقوقو، جزاء، شخصي احوالو او نورو برخو کې فیصله کولې، یوه محکمه وه چې یوازې په اسلامي شرع یې حکم کاوه. هېڅوك داسې روایت نه لري، چې هېڅ کومه قضیه یې دې د اسلامي شریعت له احکامو پرته فیصله شوې وي او یا داسې محکمه چې په اسلامي خاورو کې یې دې له اسلام پرته حکم کړی وي، مخکې له دې چې محکمې د استعمار له اغېز څخه په شرعي او نظامي محکمو باندې ووېشل شوې. پر دې تر ټولو نېږدې او ستر دلیل د شرعي محکمو سجلونه دي چې په پخوانیو ښارونو کې محفوظ دي، لکه په قدس، بغداد، دمشق، مصر، استانبول او نورو ښارونو کې، دا یو یقیني دلیل دی، چې قاضیانو به یوازې اسلامي شریعت پلی کاوه.

ان تر دې چې غیر مسلمانانو، یهودي او نصاراوو به اسلامي فقه لوسته او تألیفات به یې پکې کول، لکه سلیم الباز د مجلې شارح او نور هغه چې په اسلامي فقه کې یې په وروستیو عصرونو کې تالیفات کړي دي. اما کوم قوانین چې ور دننه شول، هغه د علماوو د فتواګانو سره سم داخل شول، چې د اسلام له احکامو سره مخالفت نه لري، چې په همدې اساس په ۱۲۷۵هـ/ ۱۸۵۷م کال کې عثماني جزایي قانون او په ۱۲۷۶هـ کال چې له ۱۸۵۸م کال سره سمون لري، د حقوقو او سوداګرۍ قوانین ورداخل شول. بیا په ۱۲۸۸هـ/ ۱۸۷۰م کې محکمې دوه ډوله شوې، شرعي او نظامي محکمې او هرې یوې ته ځانګړي نظامونه جوړ کړای شول. بیا په ۱۲۹۵هـ/ ۱۸۷۷م کې د نظامي محکمو د جوړښت لایحه جوړه شوه. په ۱۲۹٦هـ کې د حقوقي او جزایي محکمو د اصولو قانون وضع شو. کله چې داسې علما ونه موندل شول چې دولت ته د مدني قانون د ادخال جواز ورکړي، نو د معاملاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون يې وضع کړ او مدني قانون يې لرې کړ او دا په ۱۲۸٦هـ کې ترسره شول. نو دا ټول قوانين داسې وضع شول لکه هغه احکام چې اسلام ورته اجازه ورکوي او د عمل لپاره وضع نه شول، مګر کله يې چې د هغه د اجازې لپاره فتوا واخيسته، وروسته له هغې چې شيخ الاسلام ورته اجازه ورکړه، لکه چې له صادرو شوو نښو څخه ښکاره شول. که څه هم استعمار له ۱۹۱۸ م کال يعنې له هغه وخت راهيسې چې ځينې خاورې يې لاندې کړې، په حقوقي او جزايي مسايلو کې يې په شريعت فيصلې نه کولې، خو بيا هم په هغو دولتونو کې چې که څه هم د استعمار زور پرې اغېز کړی و، خو لښکرې يې نه وې ور داخلې شوې، لکه حجاز، نجد، يمن او افغانستان تر نژدې وخته پورې پکې په اسلامي فقه فيصلې کېدې. که څه هم اوسمهال په دغو هېوادونو کې حکام اسلام نه پلې کوي، خو سره له دې موږ وينو چې اسلام په قضايي سيستم کې پلی شوی، د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې بل څه نه دي پلي شوي.

د حاکم په وسيله د اسلام تطبيق په پنځو ځايونو کې تمثيلېږي:

د ټولنې په اړوندو شرعي احکامو، په اقتصاد، تعليم، بهرني سياست او د حکومت په نظام کې. په اسلامي دولت کې دا پنځه واړه څيزونه پلي شوي دي. پاتې شو د ښځو او نارينه وو اجتماعي نظام او د دوی تر منځ علاقه او قانون، نو دا خو تر اوسه د استعمار او کفريه قوانينو په وجود کې هم اسلامي دي او بل شی نه دي پلي شوي.

اما ټولنيز نظام، چې د ښځې او نر تر منځ اړيکې ټاکي او نور ټول هغه څه چې په دغه اړيکه مرتب دي، يعنې د شخصيت احوال، نو دا ټول لا تر اوسه پلي کېږي، سره له دې چې استعمار او د کفر حکم هم شتون لري، آن تر ننه پورې له اسلامي اجتماعي نظام پرته بل څه نه دي پلي شوي. اما اقتصادي نظام په دوو برخو کې تمثيلېږي: لومړی له عامو وګړو څخه د خلکو د ستونزو د حل په موخه د مال اخيستو کيفيت، دويم د هماغه مال وېشل دي. د اخيستو کيفيت يې دا دی، چې زکات له مالونو، ځمکو، څارويو څخه د عبادت په اعتبار اخيستل کېږي او يوازې په هغه اتو ډلو باندې وېشل کېږي، چې په قرآن کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې يادونه شوې ده او د دولت په چارو کې هېڅ نه لګول کېږي، مګر د شريعت له حکم سره سم د دولت او امت د چارو د پرمختګ لپاره مالونه اخيستل کېږي، نو په ځمکه خراج، له غير مسلمانانو څخه جزيه او د بهرنۍ او کورنۍ سوداګرۍ له سوداګرو څخه ګمرکي محصلونه هم اخيستل کېږي، هېڅ مال له اسلامي شريعت پرته نه تر لاسه کېږي. اما د مال وېش د عاجز لپاره په نفقه، د بې عقل او مبذر لپاره په ګوښه کولو او همدارنګه به هغوی ته وصي ټاکل کېږي، دوی به په هر ښار کې په ځانګړو ځايونو کې اوسېدل، د حج په لاره کې، د فقير، مسکين او مسافر لپاره د ډوډۍ ورکول، د دغو ټولو آثارو لا تر اوسه د مسلمانانو په ښارونو کې تر سترګو کېږي. په يوه جمله کې چې د مال وېش د اسلامي شريعت له مخې ترسره کېده او هېڅ د بل څه له مخې نه وېشل کېده او هغه څه چې په دې برخه کې تقصير ليدل شوی، هغه هم د شريعت پرېښودل او ناوړه تطبيق دی نه هم د شريعت نه پلي کول.

اما د تعليم سياست هم د اسلام پر اساس ترسره کېده، د تعليم په منهجونو کې اسلامي ثقافت بنسټ او اساس و. د پرديو ثقافت به ترکومه ځايه چې د اسلام خلاف و نه اخيستل کېده. اما د مدرسو د پرانيستو په برخه کې چې کوم تقصير تر سترګو کېده، هغه هم د عثماني خلافت په وروستيو کې و، چې په ټولو اسلامي خاورو کې يو ډول و، چې د فکري انحطاط لامل شوې او پايله يې نن ته رسېږي. اما په نورو عصرونو کې دا په نړۍ کې مشهوره وه، چې يوازې اسلامي خاورې د علماوو او متعلمينو په سترګو کې وې، د قرطبې، بغداد، دمشق، سکندريې او قاهرې پوهنتونونو په نړۍ کې د تعليم په خپرېدا کې لوی اغيز درلود.

په بهرني سياست کې هم دولت پر اسلامي بنسټ ولاړ و، نو اسلامي دولت له نورو دولتونو سره خپلې اړيکې د اسلام پر اساس ټينګولې، ټولو هېوادونو هم هغه ته د يوه اسلامي دولت په سترګه کتل. بهرنۍ اړيکې يې ټولې د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پر اساس د دې له مخې چې دوی مسلمانان يادېدل ټينګولې. د اسلامي دولت بهرنی سياست،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سیاست و، چې نړیوال شهرت یې موندلی و او دا ډېره روښانه ده او کومو دلایلو ته اړتیا نه لري.

د اسلام د حکومتولۍ نظام پر اتو ادارو یا جهازونو ولاړ و:

خلیفه د دولت رییس، تفویضي مرستیال، تنفیذي مرستیال، د جهاد امیر، والیان، قضاء، دولتي مصالح، د امت مجلس. دا ټول جهازونه موجود وو، پر مسلمانانو هېڅ داسې دوره نه ده تېره شوې، چې دوی خلیفه نه درلود، خو وروسته له هغه چې کافر استعمارگر مصطفي کمال په کرغېړنو لاسونو په ۱۳٤۲هـ/ ۱۹۲٤م کال کې خلافت ړنگ شو، دوی بې خلیفه شول. خو تر دې مخکې د مسلمانانو خلیفه په دایمي ډول موجود و، یو خلیفه تر هغې نه لرې کېده ترڅو به یې چې پر ځای بل نه و راغلی، آن د کمزورۍ په عصرونو او خورا ناوړه شرایطو کې هم مسلمانانو خلیفه درلود.

کله به چې خلیفه رامنځته شو، نو هلته به اسلامي دولت هم رامنځته کېده، ځکه اسلامي دولت په خپله خلیفه دی. د خلیفه مرستیالان هم په ټولو عصرونو کې موجود وو، دوی به په حکم او تنفیذ کې د خلیفه مرستیالان وو، مگر دوی وزیران نه وو. سره له دې چې د عباسي خلافت په وخت کې دوی ته وزیران ویل کېدل؛ خو په حقیقت کې دوی هم معاونین او مرستیالان وو. دوی د اوسني دیموکرات نظام په څېر د وزارت هېڅ ډول صفت نه درلود، بلکې د خلیفه له خوا یې په حکم او تنفیذ کې د هغه په تفویض سره مرستیالي کوله، خو واک او واگې به ټول له خلیفه سره وو. اما والیان، قاضیان او د دولت د مصالحو شتون ثابت دی. کله به چې کفارو کوم هېواد ونیو، نو چارې به بیا بل ډول شوې، په ټولو چارو کې به یې والیان، قاضیان، د دولت مصالح او د دولت لوړپوړي کسان وو، چې دا هېڅ دلیل ته اړتیا نه لري. اما د جهاد امیر به د اسلامي پوځ چارې سنبالولې، هغه هم په دې اعتبار سره چې دا یو اسلامي لښکر دی او تل به یې په ذهن کې دې خبرې ځای نیولی و، چې اسلامي پوځ هېڅکله هم ماتې نه خوري. اما د امت د مجلس کړنو ته له راشده خلفاوو څخه وروسته دومره پاملرنه ونه شوه، لامل یې دا دی چې دا د حکم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهازونو او قواعدو څخه دي. نو شورا په راعي باندې د رعيت حق دی، که يې دا چاره سرته ونه رسوله نو تقصير يې وکړ، مګر حکم بيا هم اسلامي دی. ځکه شورا د نظر د اخيستلو لپاره ده، نه د حکم کولو لپاره، چې دا د ډيموکراسۍ د پارلمانونو د وکيلانو پر خلاف ده، ځکه دوی د ولس واك تمثيلوي، چې د پانګوالی په حکومتي نظام کې بنسټيزه قاعده ده. خو په اسلام کې سيادت د شرعې دی. له دې څخه جوتېږي چې حکومتي نظام هم د اسلام له مخې پلی شوی.

همدارنګه د خليفه د بيعت د مسئلې په هکله، په قطعي ډول په خلافت کې وراثت نشته، يعنې وراثت په دولت کې مقرر حکم نه شي کېدای، چې حکم تر لاسه کړي، يعنې د دولت رياست په وراثتي ډول واخلي، لکه څنګه چې نن په شاهي نظام کې اخيستل کېږي. په دولت کې مقرر حکم دا و چې د حکم د تر لاسه کولو لپاره بيعت دی، چې په ځينو عصرونو کې به له مسلمانانو څخه اخيستل کېده لږ څه وروسته د اهل حل و عقد په واسطه بيعت کېده او په وروستۍ (انحطاط) دوره کې د شيخ الاسلام په واسطه ترسره کېده. بيعت د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې عملي شوی، ځکه هېڅ خليفه له بيعت پرته نه دی منصوب شوی، له بيعت پرته په مطلق وراثت سره هم نه دی نصب شوی، هېڅ داسې روايت او پېښه نشته چې خليفه له بيعت پرته په وراثت سره ټاکل شوی وي. په ځينو مواردو کې په بيعت اخيستنه کې سرغړونه هم شوې، يعنې خليفه به له خلکو څخه په خپل ژوند کې د خپل زوی، ورور، د کاکا زوی او يا د کورنۍ بل غړي ته بيعت اخيست او د خليفه له وفات وروسته به خليفه کېده، چې دا عمل د بيعت د پلي کولو ناوړه ډول او سرغړونه ده او هېڅکله وراثت او وليعهدي نه بلل کېږي. لکه څنګه چې په ډيموکراسۍ کې د پارلماني ټاکنو د نظام ناوړه تطبيق، انتصاب نه بلکې ټاکنې نومول کېږي، سره له دې چې که په ټاکنو کې هغه کسان هم بريالي شي چې حکومت يې اراده لري. له همدې امله په دې ټولو کې موږ وينو چې اسلامي نظام په عملي ډول پلي شوی دی او د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې له اسلام پرته بل څه نه دي پلي شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د اسلامي رهبرۍ بريالیتوب عملي وو، يعنې بريالیتوب یې بېساري و، چې دوه دليلونه لري:

لومړی دا چې اسلامي فکري قيادت عربي ټولنه د وروسته پاتې والي، کورنۍ تعصب، د تياره جهل له تروږمیو څخه د يوې فکري بيدارۍ په لور ولېږدوله، چې د اسلام په نور سره ځلېده او رڼا یې په عربو پورې منحصره نه شوه، بلکې په ټوله نړۍ کې عامه شوه. نو مسلمانان د ځمکې په کره کې تيت شول او اسلام یې نړۍ ته ولېږداوه او پر فارس، عراق، شام، مصر او شمالي افريقا یې حکومت وکړ. چې دغه هر ولس له نورو قومونو څخه ځانګړي قوميتونه درلودل، ځانګړې ژبې یې درلودې؛ فارسي قوميت په فارس کې په شام کې له رومي قوميت سره توپير درلود، همدا راز قبطي قوميت په مصر کې د شمالي افريقا له بربري قوميت سره توپير درلود، د دوی دودونه، تقليدونه او دينونه ټول سره متفاوت وو. کله چې د اسلامي حکومت ترسيورې لاندې راغلل، پر اسلام پوه شول، آن تر دې چې ټول په اسلام مشرف شول، ټول يو امت وګرځېدل، چې هغه اسلامي امت دی. له همدې امله د اسلامي فکري قيادت بريالیتوب د دغه ولسونو او قومونو په وينبتابه کې بېساري و، سره له دې چې د مواصلاتو وسيله یې اوښه او اوښ و او د خپراوي وسايل یې ژبه او قلم و.

خو د فتوحاتو موخه د ځواك او زور ماتول او لرې کول، د مادي موانعو ماتول وو، ترڅو د خلکو تر منځ هغه لارې پرانيزي چې عقل به ورته ښودې، فطرت به هم ورته حيرانېده، نو له همدې امله د الله سبحانه وتعالی په دين کې پوځ پوځ کسان داخل شول. اما ظالمانه فتح د فاتح او مفتوح، غالب او مغلوب تر منځ فاصله رامنځته کوي. لسګونه کاله پر شرق د غرب استعمار شته، خو ورباندې بريالی کېږي نه، بلکې ډېر ورڅخه لرې دي. که د دوی د ګمراه کوونکي ثقافت اغېزې او د مزدورانو ظلم او زياتي له منځه لاړ شي، نو بېرته د اسلام دايرې، د هغه مبداء او نظام ته ګرځېدل د سترګو له رپ څخه هم اسانه دي...

او راګرځو نو وايو: چې د اسلامي فکري قيادت بريالیتوب د دغه ولسونو په وينبولو کې ب ساري و، دغه ولسونه تر نن ورځې پورې مسلمان دي، سره له دې چې استعمار په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټلې او مکر سره د هغوی د عقایدو په فساد او افکارو په مسمومولو بوخت دی. ژر ده چې دا سیوری به ورباندې خپور شي، د قیامت تر اقامې پورې به اسلامي امت سره یو وي. هېڅ په مطلق ډول داسې نه ده پېښه شوې چې کوم ولس اسلام قبول کړی وي، له اسلامه بېرته وګرځي.

د اندلس مسلمانان د نصراني تفتیشي محکمو لخوا د دوی د کورونو سوځولو او د جلادانو په غوځوونکو لاسونو پوپنا شول، دارنګه د بخارا، قفقاز او ترکستان پر مسلمانانو هم هغسې ټکه راغله لکه په کومو چې پخوا راغلې وه؛ خو بیا هم د دغو ولسونو اسلام او د دوی یو امت او یو موټی ګرځېدل او پر خپلو عقیدو د دوی د حرص شدت، د اسلامي نظام په پلي کولو کې د اسلامي فکري قیادت او اسلامي دولت د بریالیتوب ښکارندوی دي.

دویم امر چې د اسلامي فکري قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي، هغه دا چې اسلامي امت په نړۍ کې د فرهنګ، تمدن، ثقافت او علم په ډګرونو کې تر ټولو لوړ امت وګرځېد، اسلامي دولت په نړۍ کې تر ټولو لوی دولت وګرځېد، چې دوولس پېړۍ یې دوام وکړ: له اوومې میلادي پېړۍ څخه د اتلسمې میلادي پېړۍ تر نیمایي پورې یوازې همدا د نړۍ ستر دولت و. د دغه مودې په اوږدو کې د امتونو تر منځ ځلېدونکی لمر و، دا ټول د دغه قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي او پر خلکو د اسلام د عقیدې او نظام د تطبیق بریالیتوب ښیي.

کله چې اسلامي دولت او اسلامي امت د دغه فکري قیادت له لېرد څخه بې برخې شول او کله یې چې اسلام ته دعوت پرېښود، د اسلام په پوهه او پلي کولو کې یې تقصیر وکړ، د امتونو تر منځ وروسته پاتې راغی.

ځکه خو موږ وایو چې یوازې دغه اسلامي فکري قیادت صالح دی او اړین دی چې نړۍ ته ولېږدول شي. کله چې هغه اسلامي دولت تاسیس شي چې دغه قیادت نړۍ ته لېږدوي، نو ژر ده چې دغه قیادت به د تېر په څېر اوس بیا بریالی شي.

مخکې مو وویل چې اسلام هغه دین دی چې له هغه څخه راوتلي نظامونه له انساني فطرت سره موافق دي. له دې امله انسان یو ماشیني موجود نه دی، چې نظام بې له کوم توپیره په دقیقو هندسي مقیاسونو تطبیق کړي، بلکې انسان یو اجتماعي موجود دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړتیاوې يې متفاوتې دي، نظام هم د يوه اجتماعي موجود په صفت پلی کوي. له يوې خوا طبيعي ده چې اسلام انسانان يو له بل سره نږدې کوي، مساوي کوي يې نه، خو په ورته مهال کې ټولو ته ډاډ تضمين کړي. له بل پلوه دا هم طبيعي ده چې ځينې خلک د دغه نظام له پلي کولو سره مخالفت کوي، له همدې امله اړينه ده چې په ټولنه کې به فاسقان او فاجران، کافران او منافقان، مرتدان او ملحدان شتون لري. مگر له ټولنې څخه تعبير هغه مجموعه ده چې افکار، احساسات، نظامونه او خلك پکې راځي، نو هغه ټولنه اسلامي ټولنه بلله کېږي چې اسلام ورباندې پلی کېږي او دغه څيزونه پکې اسلامي وي.

د دې ادعا دليل دا دی چې هېڅوك نظام داسې نه شي پلی کولی لکه رسول الله صلی الله عليه وسلم چې اسلامي نظام پلی کړ؛ سره له دې چې د ده په وختونو کې هم کفار او منافقان، فاسقان او فاجران، مرتدان او ملحدان موجود وو ، خو هېڅوک له دې پرته بل څه نه شي ويلی، چې اسلام په بشپړه توگه پلی شوی او ټولنه بشپړه اسلامي وه. بلکې دغه تطبيق هم د هغه انسان له خوا و چې هغه يو ټولنيز موجود و، نه صناعي يا توليدي.

يوازې اسلام دی چې په مدينه منوره کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم تر استوگنې وروسته بيا د استعمار په وسيله د اسلامي هېوادونو تر اشغالولو پورې پر اسلامي امت پر عربو او غير عربو بشپړ تطبيق شو. وروسته پانگوالي نظام د هغه ځايناستی شو.

پر دغه اساس اسلام په عملي ډول له لومړي هجري کاله تر ۱۳۳۶ پورې چې له ۱۹۱۸م کال سره سمون لري، پلی شوی دی او پر اسلامي امت د دغه وخت په اوږدو کې له اسلام پرته بل هېڅ نظام نه دی پلی شوی.

آن تر دې چې مسلمانانو عربي ژبې ته فلسفه، علوم او بېلابېل اجنبي ثقافتونه وژباړل، مگر دوی هېڅکله د نورو ملتونو تشريع، قانون او نظام ونه ژباړه، نه د عمل او نه د تدريس لپاره. مگر خلکو اسلام د يوه نظام په څېر په ښه او بد ډول پلی کړ، چې دې هم د دولت په قوت او ضعف، د دغه فکري قيادت په دقيق فهم او د فهم په نشت، د لېږد په قوت او په هغه کې په سستۍ پورې اړه درلوده. له همدې امله د اسلام ناسم تطبيق په ځينو وختونو کې اسلامي ټولنه له وروسته والي سره مخ کړه، خو له هغې څخه هېڅکله هېڅ نظام لرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شو، ځکه د هغه پلي کېدل د بشر په واسطه وو، خو ناوړه تطبیق په دې معنی نه دی چې اسلام نه دی پلی شوی، بلکې په قاطعیت سره اسلام پلی شوی دی، هېڅ نورې مبداوې او نظامونه نه دي پلي شوي. کله چې له تطبیق څخه موخه د هغه قوانینو او نظامونو پلي کول وي چې دولت یې پر عمل امر کوي، اسلامي دولت په دې برخه کې له اسلام پرته بل هېڅ نه دي پلي کړي. ټول هغه څه چې ورڅخه لاسته راغلي، دا دي چې ځینو حکامو د اسلام ځینې نظامونه ناسم تطبیق کړي دي. کله چې موږ د اسلام تطبیق له تاریخ څخه اخلو، باید دوو څیزونو ته پام وکړو:

لومړی دا اړینه ده چې دغه تاریخ باید د اسلام له کینه کښو دښمنانو څخه نه، بلکې له پوره تحقیق او څېړنې وروسته خپله له مسلمانانو څخه واخلو، ترڅو د اسلام ناوړه څېره وانه خلو، بلکې سمه څېره یې تر لاسه کړو. دویم دا جایز نه ده، چې پر ټولنه د ځینو افرادو له تاریخ څخه شمولي قیاس وکړو، نه د ټولنې د یوې برخې تاریخ په ټوله ټولنه قیاس کړو، دا تېروتنه ده چې مثلاً ټول اموي عصر د یزید له تاریخ څخه وګورو یا د عباسي عصر تاریخ د ځینو عباسي خلفاوو له بعضو پېښو څخه واخلو. همدا راز دا جایزه نه ده چې د عباسي عصر پر ټولنه له الاغاني کتاب څخه چې د لیونیانو، شاعرانو او ادیبانو خبرونه پکې تالیف شوي دي، حکم او پرېکړه وکړو یا د تصوف او هغه ته ورته کتابونو څخه پرېکړه وکړو. که داسې وکړو نو په دغه عصر باندې د فسق او فجور یا زهد او انعزال د عصر پرېکړه کوو، بلکې اړینه ده چې د ټولنې ټول اړخونه په پوره ډول مطالعه او څېړو. د اسلامي ټولنې تاریخ په هېڅ عصر کې نه دی لیکل شوی، څه چې لیکل شوي دي هغه هم د چارواکو او ځینو متنفذینو اخبار دي، هغه چا چې دا اخبار لیکلي هغوی هم موثق خلك نه وو، دوی یا مدح کوونکي او یا هم بد ویونکي وو، څه چې دوی لیکلي له تصفیې پرته د منلو وړ نه دي.

کله چې اسلامي ټولنه پر دغه اساس ولولو، یعنې د ټولو اړخونو په دقیقه څېړنه سره یې مطالعه کړو، د ټولو ټولنو غوره ټولنه یې مومو، ځکه دا ټولنه په لومړۍ، دویمه او درېیمه پېړۍ کې همداسې وه، بیا په نورو پېړیو کې آن د دوولسمې هجري پېړۍ تر نیمایي پورې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ټولنې په ټولو عصرونو کې دا مومو چې اسلام پکې پلی شوی، آن د عثماني دولت تر پایه پورې، چې اسلامي دولت ورته ویل کېده. له همدې امله بیا هم باید په پام کې وي، چې له تاریخ څخه د فقهې او نظام د سرچینې په توګه کار اخیستل جواز نه لري، بلکې نظام له خپلو فقهي سرچینو څخه اخیستل کېږي نه له تاریخ څخه، ځکه تاریخ د هغې مصدر نه دی. نو که غواړو چې د کمونېزم نظام وپېژنو، هغه د روسیې له تاریخ څخه نه اخلو، بلکې د کمونیزم د مبداء له خپلو کتابونو څخه یې اخلو او که وغواړو چې پر انګلیسي فقه یا قوانینو پوه شو، د انګلستان له تاریخ څخه یې نه اخلو، بلکې له انګلیسي فقهې (د قانون جوړونې له کتابونو) یې اخلو. همدارنګه د هر نظام او قانون د پېژندلو لپاره همدا طریقه کاروو.

اسلام داسې مبداء ده چې عقیده او نظام لري، نو که غواړو چې هغه وپېژنو یا یې واخلو، دا روا نه ده چې تاریخ، د هغه د پېژندنې، د احکامو د استنباط او نه هم د هغه لپاره مطلق مصدر وګرځوو.

مګر د اسلام د پیژندنې د مصدر لپاره یې د اسلامي فقهې کتابونه او د احکامو د استنباط د مصدر لپاره یې تفصیلي دلایل کاروو. له همدې امله دا سمه نه ده چې تاریخ د اسلامي نظام لپاره مصدر وګرځوو، نه د پېژندنې لپاره، نه پر هغه د استدلال لپاره، همدا راز دا هم سمه نه ده چې د عمربن الخطاب، عمربن عبدالعزیز، هارون الرشید او نورو تاریخ د شرعي احکامو لپاره د مرجع په ډول وکاروو، دا کار نه په هغو تاریخي پېښو کې چې له دوی څخه روایت شوې دي او نه په هغه کتابونو کې چې د دوی په تاریخ کې تالیف شوې دي، ترسره کولای شو. که په کومه پېښه کې د عمر رضی الله عنه د رایې پیروي وشي، له دې امله یې پیروي کېږي چې د نوموړي رایه یو شرعي حکم دی چې عمر رضی الله عنه استنباط کړی او پلی کړی یې دی، لکه څنګه چې د هغه احکامو پیروي کېږي، چې امام ابوحنیفه، شافعي، جعفر او دې ته ورته نورو استنباط کړي دي، له دې امله یې پیروي نه کېږي چې هغه یوه تاریخي پېښه ده. له همدې امله د نظام په اخیستلو او پېژندلو کې تاریخ ته هېڅ اړتیا نشته او دا هم له تاریخ څخه نه اخیستل کېږي، چې دا نظام پلی شوی و او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه، بلکې له فقهې څخه اخیستل کېږي، ځکه د زمانې په هر عصر کې چې څه ستونزې موجودې وې، د نظام په واسطه حل کېدې، نو آن تر دې چې موږ دا پېژنو چې کوم دی هغه نظام چې دغه ستونزې ورباندې حل کېږي؟ موږ په دې اړه تاریخي پېښو ته مراجعه نه کوو، ځکه چې دا موږ ته د اخبار په ډول رالېږدول کېږي، بلکې اړینه ده چې نظام ته مراجعه وکړو چې هغه اسلامي فقه ده او تطبیقېده. دې ته په مراجعې سره موږ هېڅ بل داسې نظام نه شو موندلای چې مسلمانانو دې له نورو څخه اخیستی وي یا داسې کوم نظام چې مسلمانانو په خپل اختیار سره را منځته کړی وي، بلکې مومو چې ټول هغه شرعي احکام دي چې له تفصیلي دلایلو څخه استنباط شوي دي، ځکه مسلمانانو له ضعیفو روایتونو څخه د فقهې د سوچه والي سخت حرص درلود، یعنې له ضعیفو استنباطونو څخه، آن تر دې چې پر ضعیف قول یې عمل منع کړ، حتی که هغه د مطلق مجتهد نظر هم وي.

له دې امله په ټوله اسلامي نړۍ کې له اسلامي فقهې پرته بل تشریعي نص نه پیدا کېږي، څه چې موجود دي هغه یوازې اسلامي فقه ده. نو په اسلامي امت کې له بل نص پرته د واحد فقهي نص شتون پر دې دلالت کوي چې امت په خپل تشریع کې له دغه نص پرته له بل شي څخه کار نه دی اخیستی.

تاریخ ته چې کومه کتنه جواز لري، هغه د پلي کولو د څرنگوالي د لټولو لپاره روا او سمه ده. د دې امکان شته چې تاریخ ځینې سیاسي پېښې ذکر کړي او په هغو کې د پلي کېدو کیفیت وڅېړل شي. مگر دا هم تر هغه روا نه ده، ترڅو چې په دقیقې څېړنې سره خپله له مسلمانانو څخه وانه خیستل شي. د تاریخ لپاره لومړی تاریخي کتابونه، دویم آثار او نښې او درېیم روایت د دریو مصادرو یا سرچینو په توگه کاروو. دا سمه نه ده چې تاریخي کتابونه مطلق مصدر وبولو، ځکه په ټولو زمانو کې یې سیاسي ظروفو ته سر ټیټ کړی دی، په دروغو حاشیې ورباندې لیکل شوې دي یا په ټولنه کې د حاکم قشر په پلوۍ لیکل شوي یا د هغه چا په ضد دي چې کیسه ورڅخه کوي او د نورو په زمانو کې لیکل شوي دي. په دې اړه نژدې دلیل په مصر کې د علوي کورنۍ تاریخ دی، چې له ۱۹۵۲م کال څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یې یو ځلانده تصویر ورکړی، خو له۱۹۵۲ وروسته یې بدلون وموند، تور او د تېر تاریخ برعکس شو. همدا راز زموږ په عصر او یا زموږ څخه مخکې د سیاسي پېښو تاریخ. له همدې امله دا سمه نه ده چې د تاریخ لپاره د تاریخ کتابونه د مصدر په توګه وکارول شي، حتی که هغه شخصي یادښتونه هم وي، چې خاوندانو یې خپله لیکلي وي.

اما دویمه سرچینه، آثار او نښې که په پاك او شفاف ډول ولوستل شي، نو له یو څه څخه د یوه تاریخي حقیقت تصویر ورکوي، سره له دې که دا تاریخي تسلسل نه شي جوړولای، مګر د ځینو پېښو پر ثبوت دلالت کوي. د مسلمانانو په خاورو کې د دوی د آثارو او نښو له څېړنې څخه هغه که ودانۍ، وسایل او یا نور څه وي، ټول تاریخي آثار او نښې بلل کېږي. دا پر دې قطعي دلالت کوي چې دا په ټوله اسلامي نړۍ کې نه شي رامنځته کېدای، بلکې د اسلام، اسلامي نظام او یا اسلامي احکامو په واسطه رامنځته شوي، د مسلمانانو ژوند، عیش، په هغو کې تصرف او نور ټول یې له اسلام پرته بل څه نه و.

درېیمه سرچینه یا مصدر (روایت) دا له هغو صحیحو سرچینو څخه ګڼل کېږي چې که روایت یې سم وي، باور وربانديې کېږي. په روایت کې د هغه لارې پیروي کېږي چې د حدیث په روایت کې استفاده ترې کېږي. په همدې اسلوب سره تاریخ هم لیکل کېږي. له همدې امله لیدل کېږي چې مسلمانانو د تالیفاتو د پیل پر مهال د روایت طریقه وکاروله، ځکه پخواني تاریخي کتابونه لکه طبري تاریخ، سیرة ابن هشام او دې ته ورته نور کتابونه په همدغه اسلوب تالیف شول.

پر همدغه اساس مسلمانانو ته روا نه ده، چې دوی تاریخ له دا ډول کتابونو، تالیفاتو او سرچینو څخه زده کړي، لکه چې له تاریخي کتابونو څخه د اسلامي نظام د تطبیق د بحث اخیستل روا نه دي. له همدې څخه دا جوتېږي چې په ټولو زمانو کې بل څه نه بلکې یوازې اسلام پر اسلامي امت پلی شوی دی.

پرته له دې چې کله لومړۍ نړیواله جګړه د متحدینو په برلاسۍ پای ته ورسېده او اللورد اللنبي چې کله بیت المقدس ونیو، ویې ویل: (اوس صلیبي جګړې پای ته ورسېدې.)، له دغه مهال راهیسې ښکېلاکګر کفار پر موږ د ژوند په ټولو برخو کې پانګوالي نظام پلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او غواړي چې د تل لپاره همداسې برلاسي وي. له همدې امله اړینه ده چې دغه فاسد نظام بدلون ومومي، چې د هغه په واسطه ښکېلاك زموږ په هېوادونو کې ځای نیولی او پرته له دې مو هېڅ چاره نشته چې په ټولیزه او تفصیلي توګه یې له ریښو راوباسو، تر دې چې په دې و توانیږو چې اسلامي ژوند ته له سره ورستانه شو.

دا به زموږ سطحي فکري وي چې د خپل نظام پر ځای بل کوم نظام ومنو. دا هم ډېر ټیټ فکر دی، چې ګومان وکړو که امت نظام له عقیدې پرته د ستونزې حل وګڼي، نو اړینه ده چې لومړی باید امت په اسلامي عقیده منګولې ولګوي او بیا له هغې عقیدې څخه منځته راغلی نظام پلی کړي، نو دا مهال د نظام تطبیق او په عقیده منګولې لګول د پرمختګ او ستونزو د هواري لامل کېږي.

دا د هغه امت په اړه وو، چې د مبداء پر بنسټ جوړ شوی وي، خپل دولت هم پر همدغه اساس رامنځته کوي، اما نورو ولسونو او امتونو ته اړینه نه ده چې مبداء ومني او پر ځان یې پلې کړي، بلکې امت ته اړینه ده چې مبداء ومني او نورو ته یې ورسوي، پر هر ولس او امت یې پلې کړي، که مبداء ته غاړه هم نه ږدي، ځکه هغه هم همدارنګه ویښېږي او د عقیدې منلو ته ورجذبېږي. پر هغه چا چې مبداء پلې کېږي، د مبداء منل شرط نه دي، بلکې پر هغه چا چې مبداء پلې کېږي پر هغو مبداء ته غاړه ایښودل اساسي شرط دی.

دا خطر دی چې قومیت او کمونیستي نظام غوره کړو، ځکه چې دا له مادي فکرې څخه بېله نه شي اخیستل کېدای، او دا چې هغه بیا نه اغېز او نه پایله لري، نه له مادي فکرې سره یو ځای اخیستل کېدای شي، ځکه چې هغه سلبي فکره ده چې د انسان له فطرت سره تناقض لري او د دې غوښتنه کوي چې اسلامي امت اسلامي عقیده پرېږدي. دا هم نه ده روا چې موږ سوسیالیستي مبداء واخلو او د اسلام روحي ناحیه ولرو، ځکه زموږ اخذ نه له اسلام څخه کېږي او نه له سوسیالیزم څخه او دا دواړه یو له بل سره تناقض لري او له هغه څخه چې یې اخلو په هغو کې نقصان رامنځته کېږي، ځکه چې موږ داسې نظام اخلو چې هغه جامد دی او هېڅ روح نه لري. اړینه ده چې اسلام بشپړ له عقیدې او نظامونو سره یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای واخیستل شي او کله یې چې دعوت لېږدوو، د هغه فکري قیادت هم باید ولېږدوو.

نو زموږ د ویښتیا لاره یوه ده او هغه هم چې اسلامي ژوند بېرته راستون کړو. د اسلامي ژوند د راستنولو لپاره د اسلامي دولت له رامنځته کولو پرته بله هېڅ لاره نشته. باید اسلام بشپړ واخلو: عقیده واخلو چې لویه غوټه مو پرانیزي، په هغې سره مو د ژوند لرلید متمرکز شي، داسې نظام واخلو چې له همدغې عقیدې څخه راوتلی وي، چې اساس یې باید د الله سبحانه وتعالی کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت وي او ثروت یې ثقافت وي، هغه هم اسلامي ثقافت، چې له فقهې، حدیث، تفسیر، ژبې او نورو څخه اخیستل شوی وي.له دې پرته بله لاره نشته، ترڅو اسلام په بشپړه توګه په هر ځای کې ایجاد شي، تر دې چې فکري قیادت امت او دولت ته په ټولیز ډول ولېږدوي، موږ نړۍ ته د دغه فکري قیادت په لېږدولو راپورته شوي یو.

دا د ویښتیا او نهضت لپاره یوازنۍ لاره ده چې د اسلامي ژوند د بېرته راستنولو لپاره اسلامي فکري قیادت ټولو مسلمانانو ته او بیا ټولو خلکو ته د اسلامي دولت له لارې ولېږدول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت څرنګوالی

مسلمانان له دې امله وروسته نه دي پاتې چې دوی پر خپل دين منګولې لګولې دي، بلکې هغه وخت د دوی وروسته پاتې والي پيل شو، چې په کومه ورځ يې خپل دين ته شا کړه او په دې برخه کې يې سستي وکړه، پردي فرهنګ او تمدن ته يې غاړه کېښوده، ترڅو د دوی هېوادونو ته دغه پردي ثقافتونه ننوتل. د غرب مفاهېمو هغه مهال د دوی ذهنونه ونيول چې کله يې ذهنونه له اسلامي مخکښ فکر څخه خالي شول. د اسلام له دعوته يې مخ واړاوه او د اسلامي حکمونو په پلي کولو کې لاروکي شول. نو اړينه ده چې يو ځل بيا اسلامي ژوند ته مخه کړي، ترڅو بيا په خپلو پښو ودرېږي او وينښ شي. دا اسلامي ژوند به تر هغه بېرته راستون نه شي، ترڅو چې اسلامي دعوت د مخکښ اسلامي فکر په واسطه ونه رسول شي او په همدغه دعوت سره يو اسلامي دولت جوړ کړي، ترڅو اسلامي مخکښي د اسلام د دعوت په لېږدولو کې را منځته کړي.

دا څرګندونه واجب ده چې د فکري رهبرۍ لېږدونه د اسلامي دعوت په واسطه د مسلمانانو د نهضت لپاره ترسره کېږي او دا ځکه چې يوازې اسلام په نړۍ کې د اصلاح وړتيا لري. حقيقي نهضت له اسلام پرته نه شي رامنځته کېدای، هغه که د مسلمان او يا نامسلمان لپاره وي، بيا واجب ده چې پر همدغه بنسټ دا فکر تر ټولې نړۍ پورې ورسېږي.

دا هم واجب ده چې دعوت بايد نړۍ ته د يوې فکري رهبرۍ په څېر ورسول شي، چې له هغې څخه نظامونه سرچينه واخلي او نور ټول افکار په همدغې فکري رهبرۍ بنا شي او له همدغو افکارو څخه ټول هغه مفاهېم رامنځته شي چې له نړۍ څخه په ليدلوري کې له استثنا پرته اغېزمن وي.

اوس هم بايد اسلامي دعوت د پخوا په څېر تر خلکو ورسول شي. په رسول الله صلی الله عليه وسلم پسې په داسې اقتدا سره چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له لارې د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېښته په اندازه هم په کلياتو او هم جزياتو کې کوږ نه شي. له دې پرته چې د وختونو توپير ته د توپير په څېر وکتل شي، څکه کوم توپير چې رامنځته شوی، هغه د وسايلو او اشکالو توپير دی، اما جوهر او معنی هېڅ توپير نه دی کړی او هېڅکله به يې و هم نه کړي، که هرڅومره وختونه يو پر بل پسې راشي او ولسونه او ليکې يې توپير ومومي.

له همدې امله د اسلامي دعوت لېږدونه صراحت او زړورتيا ته اړتيا لري، قوت او فکر غواړي، ترڅو ټول هغه څه له منځه يوسي، چې له فکرې او طريقې سره توپير لري او بې له دې چې پايلو او اوضاع ته وکتل شي، د نورو فکرونو او دينونو باطلوالی هم په ډاګه شي.

د اسلامي دعوت رسول دا غواړي چې د ولس د موافقې او مخالفت په پام کې نيولو پرته مطلق سيادت له اسلامي ايډيالوژۍ سره وي، هغه که د خلکو له دودونو او يا خوښې سره سم وي که نه او يا يې که خلک ومني او يا يې رد کړي. نو دعوتگر به ولس ته چاپلوسي او غوړه مالي نه کوي. نه به يې له هغو کسانو څخه چې د چارو واګې يې په لاس کې دي، پټوي او نه به يې ورته مجملوي. نه به يې د خلکو له دودونو او تقليدونو سره همغږی کوي او نه به يې د خلکو په ردولو او منلو فکر کوي؛ بلکې يوازې پر مبدأ به منګولې لګوي، د مبداء له مخې به مسايل روښانه کوي او يوازې خپلې مبداء ته به ارزښت ورکوي. د نورو ايډيالوژيو خاوندانو ته داسې نه ويل کېږي چې په خپلو مبداء ګانو باندې پاتې شئ، بلکې له اکراه پرته بايد دې خوا ته را وبلل شي، ترڅو حقې لارې ته راواوړي، څکه دعوت د دې غوښتنه کوي چې سيادت بايد يوازې له اسلام سره وي نه له نورو سره:

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾

(التوبه: ۳۳)

ژباړه: *الله هغه ذات دی چې خپل رسول يې له هدايت او حق دين سره را استولی، ترڅو پر ټولو باطلو دينونو برلاسی شي، که څه هم مشرکان خوښ نه وي.*

رسول الله صلی الله عليه وسلم چې نړۍ ته رسالت وړاندې کړ، ټول يې چلنج کړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لارې ته یې چې دعوت کاوه، ایمان یې ورباندې درلود. له سور پوستو او تور پوستو ټولو سره یې د جګړې اعلان وکړ. بې له دې چې د هغوی تقلیدونو، عادتونو، عقیدو، دینونو ته پام او درناوی وکړي او یا یې هم چارواکو او ښارونو ته پاملرنه وکړي. په اسلام یې له خپل رسالت څخه بل هېڅ شي ته پام ونه کړ. لومړی یې په قریشو پیل وکړ، د دوی په خدایانو کې یې عیب پلټنه پیل کړه او د دوی عقاید یې له ننګونې سره مخ کړل او د هغوی عبادت یې د بې عقلانو کار وباله. حال دا چې هغه تر ټولو یوازې کس و، هغه صلی الله علیه وسلم نه کوم تیاری، نه مرستندوی او نه یې هم کومه بله وسله درلوده، یوازې پر اسلام یې عمیق ایمان درلود او خلک یې ورته رابلل. نوموړي د عربو په عادتونو، دودونو، تقلیدونو، دینونو او عقیدو د دوی د چارې منظمې نه کړې او نه یې دوی ته د هغو د یوې برخې د عملي کولو اجازه ورکړه او نه یې هم د هغو په عملي کولو کې له چا سره مراعات وکړ.

په همدې توګه د اسلام دعوتګر باید د ټولنې ناسم دودونه، عادتونه، افکار او مفاهیم وننګوي او تر پوښتنې لاندې یې راولي او حتی ناسم عامه افکار هم باید چلنج کړي؛ که څه هم په دې لاره کې له ستونزو او د هغو کسانو له تعصب او کرکې سره مخ شي چې په ژوره توګه ګمراه وي. د اسلامي دعوت لېږدونه د احکامو د پلي کولو حرص غواړي، ترڅو په بشپړه توګه احکام پلي شي، په هېڅ شي کې ټنبلي نه کوي که ډېر واړه هم وي. دعوتګر هېڅ غوړه مالي او اسانتیا نه مني، نه افراط خوښوي او نه تفریط، بلکې امر په بشپړه توګه اخلي او په بیړه یې پای ته رسوي. په حق کې د هېچا شفاعت نه مني، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم د بني ثقیف دا غوښتنه ونه منله چې تر دریو کلونو پورې به د دوی لات بت نه ماتوي او یا دا چې که په اسلام کې داخل شي، نو له لمانځه څخه به بښل کیږي او دا یې هم ورسره ونه منله چې لات ورته د دوو کلونو لپاره او بالاخره د یوې میاشتې لپاره پرېږدي. له دغو ټولو سره یې مخالفت وکړ، مخالفت یې قطعي و، هېڅ شک او آسانتیا پکې نه وه، ځکه انسان که ایمان راوړي او که یې رانه وړي، پایله یې یا جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او یا دوزخ، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ورسره ومنله چې د دوی بت لات به خپله نه ماتوي، خو ابوسفیان او مغیره ابن شعبه یې وکیلان کړل ترڅو لاړ شي او د دوی بت مات کړي. هو هېڅکله یې بل څه نه منل یوازې بشپړه عقیده به یې منله او هغسې اجرا به یې منله چې تمه به یې کېده، اما وسیله او د کړنې شکل یې ورسره مانه، ځکه چې هغوی د عقیدې حقیقت ته نه شو رسېدای. نو اسلامي دعوت به خامخا د فکرې د بشپړتیا او کمال د پایښت لپاره هڅه کوله، همدا راز یې د هغې د اجرا په بشپړتیا کې بې له کومې نرمۍ ټینګه هڅه کوله، ترڅو فکره او طریقه په بشپړه توګه عملي شي او د دغه کار لپاره به یې له خپلې خوښې سره سم وسایل او اسالیب کارول.

اسلامي دعوت غواړي چې هر عمل د یوې ټاکلې موخې لپاره وکاروي، یعنې دعوتګر به تل د دغې موخې تصور کوي، تل به د دغې موخې د ترلاسه کولو لپاره هڅې کوي، تل به پر خپلو کړنو مواظبت کوي، هېڅ آرام به نه مومي ترڅو یې چې دغه موخه نه وي تر لاسه کړې. له همدې امله دعوتګر یوازې په فکر نه راضي کېږي ترڅو عمل هم ورسره ملګری نه شي، که له فکر سره عمل نه وي یوازې خیالي فلسفه ورته ښکارېږي او همداراز یوازې پر فکر او عمل دواړو هم نه راضي کېږي ترڅو موخه ونه لري، ځکه یوازې یو تاوپېچ حرکت ورته ښکاري چې بالاخره په جمود او نهیلۍ پای ته رسېږي. په دې ټینګار کوي چې عمل فکر ته نژدې وي او دا چې فکر او عمل سره یو ځای وي، ترڅو هغه موخه چې تر لاسه کوي عملي وګوري او د شتون لپاره ځان ورښکاره کړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه کې فکري قیادت تر خلکو ورساوه، تر هغه چې د مکې په ټولنه کې یې دا ومونده چې دلته اسلام د ټولنې لپاره د یوه نظام په توګه نه شي پلی کېدی. نو د مدینې په ټولنه کې یې کار پیل کړ، بیا یې هلته دولت جوړ کړ، اسلام یې پلی کړ، خپل رسالت یې ورساوه، امت یې دې ته چمتو کړ چې له ده وروسته یې نورې نړۍ ته ورسوي. په هغه لاره یې حرکت وکړ، چې ده صلی الله علیه وسلم ورته رسم کړې وه. له همدې امله کله چې د مسلمانانو خلیفه نه وي، د اسلامي دعوت لېږد په بشپړه توګه نه ترسره کېږي. نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي ژوند د بېرته جوړولو لپاره باید د اسلامي دولت د جوړښت لپاره ډېره هڅه وشي، ځکه هغه اسلام پلی کوي، رسالت نړۍ ته رسوي. په امت کې د اسلامي ژوند له وروسته اسلامي دولت نړۍ ته د دعوت لېږد پيلوي، چې په اسلامي نړۍ کې له سيمه ييز دعوت څخه پر نړيوال دعوت بدلون مومي.

اسلام ته دعوت د عقايدو له اصلاح او له الله سبحانه وتعالی سره د اړيکې له موندلو او انسانانو ته د دوی د ستونزو د حل له ښودلو پرته نه شي ترسره کېدای، دغه دعوت بايد د ژوند په ټولو ډګرونو کې ترسره شي. رسول الله صلی الله عليه وسلم به په مکه کې خلکو ته دغه آيتونه تلاوت کول:

﴿**تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ**﴾ (لهب: ۱)

ژباړه: *هلاک دې شي د ابي لهب دواړه لاسونه او خپله ابي لهب.*

﴿**إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ* وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ**﴾ (الحاقه: ۴۰- ۴۱)

ژباړه: *دا د عزتمند رسول وينا ده، نه د کوم شاعر وينا، خو ډېرکم خلک ايمان راوړي.*

او په مکه کې به يې دا قول هم ورته وايه:

﴿**وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ* الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ* وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ**﴾ (المطففين: ۱-۳)

ژباړه: *تباهي ده د کمونکو لپاره کله چې له خلکو نه څه اخلي، نو پوره يې اخلي او کله يې چې ورباندې پلوري، نو کموي يې.*

﴿**إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ**﴾ (البروج: ۱۱)

ژباړه: *په رېښتيا سره هغه کسان چې ايمان يې راوړی او نېک عمل کوي، د هغوی لپاره جنتونه دي چې ترې لاندې به نهرونه بهېږي او همدغه لوی بريالیتوب دی.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په مدينه منوره کې يې بيا دا ورته تلاوت کاوه:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (بقره: ۴۳)

ژباړه: *لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ.*

همدا راز دا به يې ورته تلاوت کاوه:

﴿انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (التوبه: ۴۱)

ژباړه: *که سپک يئ که درانه غزا ته ووځئ او د الله په لاره کې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد وکړئ.*

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ (البقره: ۲۸۲)

ژباړه: *اې مومنانو کله چې تر ټاکلې مودې پورې پور ورکوئ، نو ويې ليکئ.*

او دا به يې ورته لوست:

﴿كَيْ لاَ يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ (الحشر: ۷)

ژباړه: *ترڅو ستاسې مالدارانو په لاس کې مال او ثروت زيات نه شي.*

او دا به يې وايه:

﴿لاَ يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (الحشر: ۲۰)

ژباړه: *دوزخيان او جنتيان سره برابر نه دي، بلکې جنتيان بريالي دي.*

له همدې امله اسلامي دعوت پرته له دې چې انسانانو ته نظامونه او د دوی د ستونزو د هواري لپاره غوره لارې ورکوي او د ژوند ستونزې يې ورباندې حل کېږي، بل څه نه دی. ځکه چې د اسلامي دعوت د برياليتوب راز په دې کې دی چې د انسان د ژوند ټولې ستونزې د يوه انسان په توګه حل کوي او د هغه په ژوند کې بشپړ بدلون راوړي.

د دغه دعوت داعيان او بلونکي تر هغې پورې دغه مسووليت نه شي ترسره کولی، ترڅو چې په خپلو نفسونو کې د کمال تخم ونه کري او حقيقت پسې هڅه ونه کړي، تل يې ونه لولي، نا آشنا او ناسم ټکي ترې لرې نه کړي او صاف او پاک دين خلکو ته وړاندې نه کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅو پاک او صاف افکار چې د بریالیتوب او د بریالیتوب د دوام ضامن دي را څرگند شي.

بیا هم د دعوت دغه بار ته باید په دې نیت اوږه ورکړي چې واجب د واجبو په څېر ادا کړي، ځکه الله سبحانه وتعالی وربانديې مکلف کړي دي او په داسې حال کې يې ومني چې د الله سبحانه وتعالی د خوښۍ زیری ورکوونکي وي، نه دا چې د خپلو کړنو د جزاء غوښتونکي وي، نه له خلکو څخه د شکریې او مننې تمه وکړي، بلکې د الله سبحانه وتعالی له خوښې پرته بل هېڅ شی نه پېژني او نه یې غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي فرهنګ او تمدن

د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير شته، فرهنګ له ژوند څخه د مفاهيمو مجموعې ته ويل کيږي او مدنيت د محسوسو شيزونو هغه مادي شکلونه دي چې د ژوند په چارو کې کارول کيږي. فرهنګ له ژوند څخه د ځانګړي لرليد څخه منځ ته راځي، په داسې حال کې چې مدنيت خاص او عام دی. نو هغه مدني شکلونه چې له فرهنګ څخه اخيستل کيږي لکه ځينې تماثيل (مجسمې) خاص مدنيت بلل کيږي او هغه مدني شکلونه چې د علم له پرمختګ، تخنيک او پراختيا څخه لاس ته راځي عام مدنيت بلل کيږي او ځينې بيا نړيوال وي لکه علم او تکنالوژي، چې په ځانګړو ملتونو پورې خاص نه وي.

د فرهنګ او مدنيت تر منځ دا ډول بېلتون بايد تل داسې وڅېړل شي، لکه د هغه د مدني شکلونو تر منځ چې له فرهنګ او يا هم له علم او ټکنالوژۍ څخه سرچينه اخلي. له دې امله د مدنيت د خپلولو پر مهال د هغه د شکلونو تر منځ توپير بايد وڅېړل شي او همدا راز د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير هم ومونډل شي. نو هغه غربي مدنيت چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلی د هغه په خپلولو کې هېڅ مانع نشته. اما هغه غربي مدنيت چې د غربي ټولنې له فرهنګ څخه سرچينه اخلي، هېڅکله د هغه خپلول جواز نه لري، ځکه غربي فرهنګ او ټولنه له اسلامي فرهنګ او ټولنې سره په بنسټ، له ژوند څخه په تصوير او د انسان د نېکمرغۍ په معنا کې يو له بل سره ټکر لري.

غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د دين د بېلوالي پر بنسټ ولاړه ده او له دې څخه انکار کوي چې دين په ژوند کې کوم اغېز لري، نو له دې ځايه يې له دولت څخه د دين د بېلتون فکره را پنځولې ده او له هغه چا سره چې دين له ژوند څخه بېل بولي په طبيعي توګه شته او په ژوند کې د دين له اغېز څخه منکر دي. نو پر دغه بنسټ ژوند کوي او د ژوند نظام جوړوي. له ژوند څخه يې تصوير هم منفعت او ګټه ده، ځکه دا يې د خپلو اعمالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او مقياس بللی دی. نو له همدې امله ګڼه د دوی په نظام او ټولنه کې ښکاره مفهوم ګرځېدلې، ځکه چې دوی له ژوند څخه د منفعت یوازنی تصور لري. له همدې امله دوی ته نېکمرغي دا ده چې یو انسان له اجناسو او متاع څخه اعظمي ګټه پورته کړي او ډېر اسباب او وسایل رامنځته کړي.

په دوی کې روحي ناحیه فردي ده نه ټولیزه، چې یوه ډله کسان یې ولري، هغه د کلیسا او رجال کلیسا په واک کې ده، له همدې امله په غربي فرهنګ کې اخلاقي، روحي او انساني ارزښتونه نشته، هلته یوازې مادي او نفعي ارزښتونه موندل کېږي. پر همدغه بنسټ یې انساني اعمال له دولت څخه پرته په ځینو نورو ارګانونو پورې وتړل، لکه د سره صلیب موسسه، تبشیري رااستول شوې ډلې او دوی له ژوند څخه ټول ارزښتونه له منځه یووړل، یوازې مادي ارزښت یې پرېښود چې په هغه کې هم سود او ګټه ده. نو غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د مفاهیمو دغه مجموعه لري.

اسلامي فرهنګ او ټولنه په داسې اساس او بنسټ ولاړه ده چې د غربي فرهنګ له اساس سره ټکر لري، له ژوند څخه یې تصویرونه هم له غربي فرهنګ سره توپیر لري، همدا رنګه د سعادت او نېکمرغۍ مفهوم هم د اسلامي فرهنګ او غربي فرهنګ تر منځ بشپړ اختلاف لري. اسلامي فرهنګ پر الله سبحانه وتعالی د ایمان پر بنسټ درېږي او هغه د کایناتو، انسان او ژوند لپاره ټاکلی نظام لري. له همدې امله یې زموږ لارښود حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اسلام له دین سره را استولی، یعنې اسلامي فرهنګ یا ټولنه د اسلامي عقیدې پر بنسټ ولاړه ده او هغه پر الله سبحانه وتعالی، ملایکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د خیر او شر پر قضا او قدر ایمان درلودل دي. نو عقیده د اسلامي فرهنګ اساس دی او دغه اساس هم روحي دی.

په اسلامي فرهنګ کې د ژوند تصویر د اسلام په هغه فلسفه کې نغښتی دی، چې له اسلامي عقیدې څخه سرچینه اخلي، پر هغه ژوند او خپلو اعمالو ته دوام ورکوي. دا فلسفه د مادې او روح پر یوځایوالي ټینګار کوي، یعنې اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو پر بنسټ ترسره کوي او دا له ژوند څخه د تصویر بنسټ جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني عمل ماده دی، د عمل د ترسره کولو پر مهال د انسان اړیکه له الله سبحانه وتعالی سره چې دا کار یا حلال دی او یا حرام همدا خپله روح دی. نو په همدې سره د روح او مادې تر منځ یوځایوالی راغی او په همدې باندې د مسلمان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم رامنځته شول.

له اوامرو او نواهیو سره سم له عمل کولو څخه موخه د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او مطلق منفعت نه دی. اما د یوه عمل ترسره کول د هغه ارزښت او هدف لپاره دي چې سړی یې کړلو ته اقدم کوي او دا ارزښتونه او موخې تر اعمالو پورې فرق کوي.

نو مادي ارزښت اوموخه داسې ده لکه چې یو سوداگر د گټې لپاره سوداگري کوي، سوداگري یې مادي عمل دی او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم یې چې ترسره کوي نو موخه یې د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او همدغه موخه یې له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه پیدا کوي، چې روح بلل کیږي او کوم ارزښت چې له دغه عمل څخه یې ترلاسه کوي هغه گټه ده او دا هم مادي ده.

روحي ارزښتونه، په لمانځه، زکوة، روژه او حج کې دي. همدا راز صدق، امانت او وفا اخلاقي ارزښتونه دي او همدارنگه د غرق شوي کس ژغورنه او نور انساني ارزښتونه بلل کیږي. انسان د عمل کولو پر مهال دغو ارزښتونو ته پام کوي، ترڅو یې تر لاسه کړي. خو دغه ارزښتونه اعمالو ته لوري او جهت نه ورکوي او عالي موخه هم نه ده، چې هدف وگرځول شي؛ بلکې د عمل ارزښتونه دي، چې د عمل د ډولو په اختلاف سره مختلف کیږي.

سعادت او نېکمرغي د الله سبحانه وتعالی خوښي تر لاسه کول دي، نه د انسان د لوړو مړول. ځکه د انسان ټولې هغه لوړې کومې چې غریزوي دي او یا هم عضوي اړتیاوې دي، د انسان د ذات د ساتنې لپاره لازمه وسیله ده او د دغو له مړولو څخه نېکمرغي نه رامنځته کیږي، دا په اسلامي فرهنگ کې د ژوند تصویر دی او دا هغه بنسټ دی چې د ژوند تصویر ورباندې ولاړ دی او همدا د اسلامي فرهنگ بنسټ جوړوي. دا له غربي فرهنگ سره بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف او ټکر لري، نو ټول هغه مدني شکلونه چې له دغه فرهنګ څخه راوځي له هغه مدني شکلونو سره بشپړ ټکر لري، چې له غربي فرهنګ څخه سرچینه اخلي. د بېلګې په ډول تصویر یو مدني شکل دی، غربي فرهنګ د یوې لوڅې ښځې داسې تصویر جوړوي چې ټول فتنه اچوونکي اندامونه یې ښکاري او دا یو مدني شکل ګڼي، له ژوند څخه یې د ښځې په اړه له مفاهېمو سره هم سمون خوري، له همدې امله یې غربیان عزت کوي او یو فني مدني شکل یې بولي او فني قطعه هغه څه دي چې د فن شرطونه پوره کړي؛ خو همدغه تصویر د اسلام له فرهنګ سره متناقض دی او په ژوند کې یې له ښځې څخه د مفاهېمو سره په ټکر کې دی او دې ته هغه ملکیت ویل کېږي چې باید خوندي وساتل شي. نو له همدې امله دا ډول تصویر منع کوي ځکه چې دا د نوع غریزه اغېزمنوي او بالاخره د اخلاقي ستونزو لامل کېږي.

همداراز که یو مسلمان د یوه کور اراده وکړي چې پکې و اوسېږي، دا هم یو مدني شکل بلل کېږي، نو مسلمان دا په پام کې نیسي چې ښځه یې باید له بهره ښکاره نه شي، نو دېوال ورڅخه تاووي. دا د یوه غربي خلاف عمل دی او دی د خپل فرهنګ له مخې د دې مراعات نه کوي. همدا راز ټول هغه مدني اشکال لکه، تماثیل او ورته څیزونه چې له غربي فرهنګ څخه اخیستل کېږي. دغه راز هغه جامې چې په کفارو پورې خاصې دي، مسلمان ته یې اغوستل روا نه دي. ځکه چې دا هم له ځان سره یو ځانګړی فرهنګي لرلید لېږدوي، که داسې نه وي نو بیا هغه ټاکلې جامې بلل کېږي نه د کفر پر اعتبار، بلکې هغه د اړتیا او زینت له مخې کاروي او په دې کې بیا عام مدني اشکال راځي چې استعمال یې جایز دی.

هغه مدني شکلونه چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلي دي لکه رسنۍ، طبي او تخنیکي وسایل، ډیکور او دې ته ورته نور شکلونه، دا نړیوال مدني شکلونه دي، چې په اخیستلو کې یې هېڅ ستونزه نشته، ځکه چې دا له فرهنګ څخه نه دي راوتلي او نه په فرهنګ پورې تړاو لري.

نن چې د غربي فرهنګ پر وړاندې کوم نظر په نړۍ کې حاکم شوی، موږ ته دا راښیي چې غربي نړۍ د انسانیت لپاره ډاډ او هوساینه نه شي راوستلای. بلکې د دې پرخلاف دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري نړۍ د ننني بدبختۍ لامل شوي دي او لا هم دوام ورکوي. هغه فرهنګ چې د انساني فطرت پر خلاف د دین او ژوند د بېلتون پر بنسټ ولاړ وي او روحي ناحیې ته په هېڅ ارزښت نه وي قایل او ژوند ورته یوازې په ګټه کې متصور وي او په ژوند کې د انسان او انسان تر منځ اړیکه یوازې او یوازې ګټه بولي، دا ډول فرهنګ له بدبختۍ پرته بله هېڅ پایله نه لري. نو تر هغه چې دا ډول ګټه بنسټ وي، شخړې یکې حتمي دي او په دې لاره کې مبارزه هم طبیعي ده او د بشر تر منځ د اړیکو په ټینګولو باور هم طبیعي دی. نو له همدې امله د دغه فرهنګ اهل طبیعي ښکېلاک کوي، ګډوډ اخلاق لري، ځکه چې یوازې ګټه د دوی د ژوند بنسټ جوړوي. په طبیعي ډول له ژوند څخه اخلاق د روحي ارزښتونو په څېر منفي کېږي او ژوند د مبارزې، تېري، ښکېلاک او رقابت پر بنسټ دوام مومي. د ننني نړۍ د بشر په نفسونو کې چې کومې روحي ستونزې رامنځته شوې دي، دوامدار کشمکش او پرلپسې پېټ شر د غربي فرهنګ پر پایلو ښه دلایل دي. کوم چې په ننني نړۍ باندې حکم کوي او همدغه د انساني ګواښونو د پایلو لامل شوی دی.

اسلامي فرهنګ ته په کتو سره دا جوتېږي چې له اوومې میلادي پېړۍ څخه د اتلسمې پېړۍ تر وروستیو پورې هېڅکله مستعمره نه و او حتی په طبیعت کې یې هم استعمار شتون نه درلود، ځکه چې دوی د مسلمانانو او نورو تر منځ توپیر نه کاوه، د ټولو ولسونو لپاره یې عدالت تضمین کړی و او د واکمنۍ په دغې اوږده دوره کې دا مسئله پ ثابته ده. دا فرهنګ پر روحي بنسټ ولاړ دی، چې ټول ارزښتونه لکه مادي، روحي، اخلاقي او انساني یکې راټولېږي او تر لاسه کېږي. په ژوند کې تر ټولو دروند وزن د عقیدې وي. له ژوند څخه یې تصور د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو څخه رامنځته شوی وي، د نېکمرغۍ معنی ورته د الله سبحانه وتعالی خوښي وي. دغه اسلامي فرهنګ به یو ځل بیا پر ټولنه حاکم شي لکه څنګه چې پخواورباندې حاکم و او همدا به د نړۍ د ستونز کفالت کوي او په ټولیز ډول به انسانانو ته سوکالي او هوساینه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

اسلام هغه دين دی چې الله سبحانه وتعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه د انسانیت د ټول ژوند د تنظیم او سمون لپاره رالیږلی دی. دغه دین د انسان اړیکې د هغه له رب او خالق، له بل انسان او له خپل ځان سره تنظیموي. له خپل خالق سره د ده اړیکې له عقیدې او عباداتو، له ځان سره یې اړیکې له اخلاقو، خوراکي توکو، ښباک او جامو او له بل سره یې اړیکې له معاملاتو او عقوباتو څخه عبارت دي.

نو اسلام یوه ایډیولوژي یا مبداء ده، چې د ژوند ټولې چارې سنبالوي، نه لاهوتي دین دی او نه له کهنوتیت سره کوم تړاو لري. اسلام پر دیني استبداد او زورواکۍ یا اوتوکراسي باندې هم پښه اېښې او نه یې مني. له همدې امله په اسلام کې داسې کوم ټولی چې د دین رجال یا د دنیا رجال و بلل شي نشته، بلکې ټول هغه کسان چې اسلام ته غاړه ږدي، یو ډول مسلمانان دي او د دین پر وړاندې ټول یو شی دي. نو په اسلام کې روحاني او دنیایي کسان هم نشته.

په اسلام کې روحي ناحیه دا ده چې توکي او شیان د خالق مخلوق وبلل شي او د هغه په امر یې تدبیر کېږي. ځکه که په کایناتو، انسان، ژوند او دې ته اړوندو څیزونو کې ژور نظر واچول شي، نو لیدل کېږي چې انسان دغو ټولو څیزونو ته سخت ناقص، عاجز او اړ دی او همدا مسئله پر دې دلالت کوي چې دا ټول د یوه خالق مخلوق دي او د هغه ذات په امر سره یې تدبیر کېږي. انسان باید چې د نورو په څېر په ژوند کې خپلې غریزې او عضوي غوښتنې د یوه نظام له مخې تنظیم کړي او دا نظام انسان ځکه نه شي جوړولای چې انسان عاجز دی او په کایناتو، ژوند او خپله انسان باندې یې د علم احاطه نشته. ځکه چې د انسان له خوا به د دې په تنظیم کې تفاوت، اختلاف او تناقض وي او همدغه تناقض او توپیر به د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. له همدې امله دا حتمي کېږي چې نظام باید د الله سبحانه وتعالی له لوري شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا پر انسان لازمي ده چې خپل اعمال د هغه نظام له مخې تنظیم کړي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري څخه دی؛ خو که د ګټې له مخې خپل اعمال د یوه نظام له مخې عملي کړي او هغه په دې اساس نه وي چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو په دې کې بیا روحي ناحیه نشته. بلکې هېڅ چاره نشته چې انسان په خپل ژوند کې خپل اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې تنظیم کړي. یعنې پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره یې اړیکه درک کړې وي، تر دې چې په اعمالو کې یې روح وموندل شي. یعنې هېڅ لاره نشته چې انسان خپله اړیکه له الله سبحانه وتعالی سره ټینګه نه کړي او پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره یې داسې اړیکه ټینګه کړې وي چې اعمال د هغه له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي، آن تر دې چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال روح ومومي او خپله روح له الله سبحانه وتعالی سره د اړیکې درک کول دي او له مادې سره یې د ګډولو معنی دا ده چې له الله سبحانه وتعالی سره داسې اړیکه درک کړي چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال د هغه اوامر او نواهي پر ځای کړي، یعنې داسې چې دا له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه ده، نو عمل ماده ده او د ترسره کولو پر مهال له الله سبحانه وتعالی سره یې اړیکه روح ده، نو کله چې اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره شي او له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه هم درک شي، همدا د مادې او روح ګډون دی.

پر دغه اساس د غیر مسلمان اعمال د شرعي احکامو پر بنسټ نه دي، چې له قرآن او سنتو څخه استنباط شوي دي او روح هم نه لري. دلته د مادې او روح د ګډون مسئله هم نه شي رامنځ ته کېدای، ځکه چې هغه پر اسلام ایمان نه لري. نو له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه نه شي ټینګولی، بلکې شرعي احکام یې د داسې نظام په ډول چې خوښ شوی یې دی اخیستي او خپل اعمال یې د هغه له مخې تنظیم کړي دي. د دې پر خلاف مسلمان، چې د هغه اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې، له الله سبحانه وتعالی سره د اړیکې له درک سره یو ځای سرته رسوي او د هغه موخه له دا ډول عمل څخه یوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټه نه، بلکې د الله سبحانه وتعالی خوښي وي. نو له همدې امله په ټولو څيزونو کې روحي ناحيه شتون لري او همدارنګه اعمال د سرته رسولو پر مهال روح لري.

د دې لپاره چې د ټولو لپاره دا موضوع روښانه وي، روحي ناحيه دې ته ويل کيږي چې څيزونه د خالق مخلوق وګڼل شي، ځکه چې پيدا کړي يې دي، يعنې د مخلوق اړيکه له خالق سره او روح د همدغه اړيکې موندل دي، يعنې چې انسان خپله اړيکه له خپل خالق سره درک کړي، همدغه روحي ناحيه او روح دی. يوازې له روح څخه همدا صحيح مفهوم دی او نور ټول په قطعي ډول ناسم دي. نو دا مهال په کايناتو، انسان او ژوند کې ژور نظر کول، انسان سمو پايلو ته رسوي؛ ځکه چې له روح او روحانيت څخه به مو سم مفهوم ترلاسه کړی وي.

ځينو دينونو بيا کاينات په محسوس او مغيب باندې وېشلي دي، انسان يې له روحي پلوه لوړ او د جسد له پلوه ټيټ ګڼلی، په ژوند کې يې مادي او روحي ناحيې سره بېلې کړې دي. دا سمه ده چې محسوس له مغيب سره متعارض دي او روحي لوړوالی له جسدي پستۍ سره نه شي يو ځای کېدلای او ماده له روح څخه بېله ده. نو دغه دواړې ناحيې د دوی پر وړاندې سره بېلې دي، ځکه د دوی په طبيعت کې اساسي توپير او تعارض دی او يو ځاوالی يې ناشونی دی، نو که څوک يوې ته ترجيح ورکوي، د هغې بلې ناحيې وزن کمېږي، له همدې امله د آخرت غوښتونکی بايد روحي ناحيې ته ارزښت ورکړي. له همدې امله په مسيحيت کې دوه ځواکونه را پورته شول: روحي ځواک او دنيايي ځواک (هغه څه چې د قيصر لپاره دي، هغه قيصر ته ورکړئ او څه چې د الله سبحانه وتعالی لپاره دي هغه الله سبحانه وتعالی ته ورکړئ)، نو د دين کسان يې روحي ځواک او کهنوتيان وو او دوی کوښښ کاوه چې دنيايي ځواک يې په لاس کې ولوېږي، ترڅو روحي ځواک ته هلته هم ترجيح ورکړل شي. له دا ډول وېش څخه د دواړو ځواکونو تر منځ شخړه رامنځته شوه، چې په پايله کې رجال دين له روحي ځواک سره مستقل شول او په دنيايي چارو کې به يې لاسوهنه نه کوله، نو دين له ژوند څخه بېل شو، ځکه کهنوتي شو او همدا د دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ژوند بيلتون و. د پانگوالی يا کپيټلېزم عقيده همدا ده، د غربي ټولنې او فرهنگ اساس همدا دی او دا هغه فکري قيادت دی، چې غربي استعمار يې له ځان سره نړۍ ته لېږدوي، خلک ورته رابولي، د خپل ثقافت ستنې يې گڼي او پر اسلام د مسلمانانو د عقيدې بنسټ وربانديې لړزوي، ځکه دوی اسلام هم د شمولي قياس له لارې پر مسيحيت ورقياس کوي. نو ټول هغه کسان چې د ژوند او دين د بېلتون او د دين او دولت يا سياست د بېلتون فکر له ځان سره لري او لېږدوي يې، دوی د اجنبي فکر له فکري قيادت سره مخ شوي دي، دوی يا په نېک نيت او يا په بد نيت مزدوران شوي دي او دوی د استعمار مزدوران دي او په اسلام نه پوهېږي.

اما اسلام ټول هغه شيان مادي گڼي چې د حواسو په واسطه درک کېږي او روحي ناحيه يې دا ده چې دغه شيان د خالق مخلوقات دي او روح يې دا دی چې انسان يې له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه درک کوي، نو له همدې امله روحي ناحيه له مادي ناحيې څخه بېله نه شي رامنځته کېدای. انسان ځينې عضوي غوښتنې او غريزې لري، چې هغه بايد پوره کړي. له غريزو څخه د تدين غريزه چې يوه مدبر خالق موندلو ته انسان اړ کوي او دا هم د انسان طبيعي عجز دی. د دغه غريزو مړول نه روحي ناحيه بلل کېږي او نه مادي، بلکې دا يوازې د غريزو مړول دي. خو کله چې دغه عضوي غوښتنې او غريزې د هغه نظام له مخې مړې شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو اساساً دلته له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه درک شوې ده او دغه چارې روح لرونکې دي او که د الله سبحانه وتعالی له نظام پرته مړې شي، دا يوازې مادي مړول دي، چې د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. که د نوع غريزه له نظام پرته او يا د الله سبحانه وتعالی د نظام مخالفه مړه شي، نو دا د انسان د بدبختۍ لامل کيږي او که د نکاح او هغه نظام له مخې مړه شي چې الله سبحانه وتعالی را استولی دی، يعنې د اسلام د احکامو له مخې ترسره شي، نو نکاح به د انسان لپاره د ډاډ لامل شي. که د تدين غريزه له نظام پرته او يا د الله سبحانه وتعالی د نظام خلاف مړه شي نو انسانان د بتانو او يا نورو انسانانو د عبادت لپاره هڅه کوي، چې دا بيا د شرک او کفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لامل کېږي او که د اسلام د احکامو له مخې مړه شي، نو عبادت بلل کېږي. له همدې امله اړینه ده چې په څیزونو کې روحي ناحیې ته پام وکړو او ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې په داسې حال کې ترسره کړو، چې له الله سبحانه وتعالی سره یې اړیکه درک کړو، نو دا مهال به مو اعمال روح وموميي. له همدې امله په یوه عمل کې دوه شیان نه رامنځته کېږي، بلکې یو څیز شتون لري چې هغه خپله عمل دی، دا چې ته یې یوازې مادي ګڼې او که یې روح لرونکی بولې، دا خپله له عمل څخه لاس ته نه راځي، بلکې دا له اسلامي احکامو څخه لاس ته راځي، چې په اوامرو یې عمل وکړي او له نواهیو څخه یې ډډه وکړي. نو د مسلمان لپاره په جګړه کې د خپل دښمن وژل جهاد بلل کېږي او ثواب ورباندې اخلي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د احکامو له مخې دی او د معصوم انسان نفس (که مسلمان وي که غیر مسلمان) له کوم حق پرته جرم بلل کېږي او د هغه د عذاب لامل کېږي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د اوامرو او نواهیو خلاف دی. حال دا چې دواړه عملونه یو ډول دي یعني قتل دی چې انسان یې ترسره کوي، خو کله چې په روحي توګه ترسره شي قتل عبادت بلل کېږي او که له روح پرته ترسره شي، نو عبادت نه بلل کېږي. نو له همدې امله پر مسلمان دا لازمي شوې چې اعمال یې روح لرونکي وي او د مادې او روح یوځایوالی ممکن امر نه، بلکې واجب امر دی او دا جواز نه لري چې ماده له روح څخه بېله شي او دا هم روا نه ده چې هېڅ عمل دې د الله ﷻ له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره نه شي په داسې حال کې چې له الله سبحانه وتعالی سره پر اړیکه باندې ولاړ وي. ځکه نو هغه ټول ردېږي چې روحي ناحیه له مادي ناحیې څخه بېلوي. نو په اسلام کې دیني کسان نشته او نه په اسلام کې داسې دیني سلطه شته چې په کهنوتي معنی باندې ولاړه وي او نه هم کومه دنیایي سلطه شته چې له دین څخه بېله وي، بلکې اسلام داسې دین دی چې دولت لري او هغه شرعي احکام لري، لکه د لمانځه احکام، همدا راز د اسلامي احکامو د اجرا او د دعوت د لېږدولو طریقه لري. نو دا واجبه ده چې ټول هغه څه چې دین په روحي معنی پورې تړي او له سیاست او حکم څخه یې بېلوي لغوه او باطل وګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. نو هغه موسسې چې په روحي ناحیو باندې کار کوي باید لغوه شي. د جوماتونو اداره لغوه کیږي او د هغو اداره د معارف تر ادارې لاندې راځي، شرعي او نظامي محکمې هم لغوه کیږي او یوه واحده قضا ورڅخه جوړیږي، چې له اسلام پرته په بل څه باندې حکم نه کوي، نو د اسلام سلطان یو او واحد سلطان دی.

اسلام عقیده او نظامونه دي، عقیده پر الله سبحانه وتعالی، ملایکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خیر او شر باندې داسې ایمان چې د الله سبحانه وتعالی له پلوه دي. اسلام عقیده پر عقل باندې بنا کړې ده او هغه څه ده چې عقل یې درک کولای شي، لکه پر الله سبحانه وتعالی، محمد صلی الله علیه وسلم او قرآن کریم ایمان او همدا راز په مغیباتو باندې ولاړه ده، یعنې هغه څه چې په عقل سره نه درک کیږي لکه پر قیامت، ملایکو، جنت او دوزخ ایمان او ورته تسلیمي، خو په داسې شان سره چې د دغو ټولو مصدر په عقل سره ثابت دی چې هغه قرآن کریم او متواتر احادیث دي. له همدې امله اسلام عقل د تکلیف لپاره اساس ګڼلی.

نظامونه هغه شرعي احکام دي چې د انسان چارې ورباندې سمبالیږي او اسلام د انساني ژوند ټولې چارې عامه توګه یې منظموي، یعنې په عامه معنی سره او هغه تفصیلات چې د دغو عامو معناګانو څخه د اجرا پر مهال اخیستل کیږي هغه آزاد پریږدي. قرآن کریم او حدیث شریف د دې لپاره راغلي چې د انسان لپاره پلن خطونه وکاږي، یعنې عامې معناګانې د انسان د ټولو ستونزو د حل لپاره په داسې شان سره وضع کوي چې هغه یو انسان دی او نور مجتهدینو ته پریږدي چې له دغو عامو معناګانو څخه هغه جزیي احکام استنباط کړي چې د وخت او مکان په بدلون سره انسانانو ته ستونزې رامنځته کیږي.

اسلام د ستونزو د حل لپاره واحده طریقه لري، هغه داسې چې مجتهد باید لومړی ستونزه وپېژني، معلومات ورباندې حاصل کړي، ترڅو بشپړ ورباندې پوه شي، بیا یې ټول اړوند شرعي نصوص ولټوي، بیا له دغو نصوصو څخه د دغو ستونزو حل استنباط کړي، یعنې د دغو مسایلو لپاره له شرعي دلایلو څخه شرعي حکم استنباط کړي او باید په مطلق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول په بله لاره ولاړ نه شي. ځکه کله چې دی دغه ستونزه څېړي نو بايد چې د بل څه په اعتبار نه، بلکې د يوې انساني ستونزې په توګه يې بايد وڅېړي يا دا چې هغه ستونزه د يوې اقتصادي، اجتماعي، حکمي او بل ډول ستونزې په توګه مطالعه نه کړي، بلکې په دې اعتبار يې بايد وڅېړي چې دا داسې مسئله ده چې شرعي حکم ته اړتيا لري، ترڅو په دې اړه د الله سبحانه وتعالی حکم وپېژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم

شرعي حکم د شارع هغه وينا ده چې د بنده ګانو په افعالو پورې اړه ولري، هغه کېداى شي قطعي الثبوت وي لکه قرآنکريم او متواتر احاديث، يا لکه غير متواتر احاديث ظني الثبوت وي. که يو حکم قطعي الثبوت وي، نو ورته ګورو چې قطعي الدلالة هم دى او که څنګه، نو که قطعي الدلالة هم و، دا داسې يو حکم دى چې قطعيت يې تضميني کېږي، لکه د فرض لمونځونو رکعتونه، څکه دا په متواترو احاديثو کې راغلي دي او يا لکه د سود تحريم او د غله د لاس پرې کول او يا په درو د زاني وهل. دا ټول قطعي احکام دي او صواب په دې کې ټاکل شوى دى او په دې کې له يوه قطعي نظر پرته بل څه نشته.

که د شارع وينا قطعي الثبوت او ظني الدلالة وي، نو حکم هم ظني بلل کېږي، لکه د جزيې آيت شريف، څکه دا قطعي الثبوت دى، خو په دلالة کې ظني دى. حنفيان دا شرط ګڼي چې جزيه ونومول شي او د ورکوونکي ذلت بايد د ورکولو پر مهال ورڅخه ظاهر شي. شافعيان يې بيا د جزيې نوم شرط نه بولي، بلکې وايي چې کېداى شي د مضاعف زکوة په نامه واخيستل شي او د ذلت څرګندونه پکې اړينه نه بولي، بلکې دا کافي بولي چې اسلامي احکامو ته يې غاړه ايښې ده.

که د شارع وينا ظني الثبوت وي لکه غير متواتر حديث، نو دلته هم حکم ظني بلل کېږي، آن که قطعي الدلالة هم وي لکه د شوال شپږ ورځې روژه نو دا سنت بلل شوې ده. يا هم ظني الدلالة وي لکه د ځمکې د اجاره کولو منع او دا هم سنت ثابته شوې ده.

د شارع له وينا څخه په صحيح اجتهاد سره شرعي حکم پېژندل کېږي. له همدې امله د مجتهدينو اجتهاد د دې لپاره و چې شرعي احکام به يې څرګندول، نو پر هر مجتهد د الله سبحانه وتعالى د حکم حق دى چې اجتهاد پکې وکړي او پر ظن پکې غلبه وکړي.

نو که کوم مکلف ته پوره د اجتهاد اهليت حاصل شي، په يوه مسئله او يا هم ډېرو مسئلو کې نو په تحقيق سره هغه په دغه حکم کې اجتهاد وکړ او په دې برخه کې ټول متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چې ده ته له نورو مجتهدینو څخه په هغه احکامو کې چې د ده د ظن خلاف دي تقلید نه دی روا او ده ته د خپل اجتهاد د حکم پرېښودل پرته له لاندینیو څلورو حالاتو څخه نه دي روا:

لومړی: که کله دا ورته معلومه شي چې په کوم دلیل چې ده په خپل اجتهاد کې استناد کړی و، هغه کمزوری و او که په دې پوه شي چې د هغه بل مجتهد دلیل له ما څخه قوي دی، نو دا مهال پر ده واجب ده چې خپل اجتهاد پرېږدي او هغه حکم عملي کړي چې د اجتهاد لپاره یې په قوي دلیل استناد کړی وي.

دویم: کله چې دا ورته ښکاره شي چې هغه بل مجتهد د مسائلو پر اړیکو او واقعیت تر ده ډېر علم لري او په ادله وو کې هم ډېر پوهېږي او له نقلي دلایلو څخه هم ډېر معلومات ولري، نو دا مهال ده ته روا ده چې له خپل اجتهاد څخه تېر شي او د هغه مجتهد تقلید وکړي، چې اجتهاد یې له خپل اجتهاد څخه باوري ورته ښکاره شوی دی.

درېیم: چې داسې یوه رایه را منځته کړي چې د ټولو مسلمانانو له یوې کلمې سره په ټکر کې راشي، نو دا مهال دی باید د مسلمانانو د مصلحت لپاره له خپل اجتهاد څخه تېر شي او په دغه حالت کې هم ده ته روا ده چې د هغه حکم پیروي وکړي چې د مسلمانانو یووالی ورباندې مصلحت دی او دا ډول پېښه له حضرت عثمان رضی الله عنه سره د بیعت پر مهال وشوه.

څلورم: کله چې خلیفه داسې شرعي حکم تبني کړي چې د ده له اجتهاد سره مخالف وي، نو په دغه حالت کې پر ده له خپل اجتهاد څخه پیروي نه واجبېږي او د امام په تبني شوي حکم به عمل کوي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې ده چې (اُمر لامام یرفع الخلاف) یعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او امر یې پر مسلمانانو نافذ دی.

خو که څوک د اجتهاد اهلیت هم ولري خو اجتهاد نه کوي، ده ته هم روا ده چې له نورو څخه تقلید وکړي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې کې ده چې مجتهد ته روا ده چې له نورو مجتهدینو څخه پیروي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه څوک چې د اجتهاد اهلیت ونه لري، هغه مقلد دی او په دوه ډوله دی، متبع او عامي: متبع هغه دی چې په اجتهاد کې یې ځینې معتبر علوم زده کړي وي، هغه د مجتهد داسې تقلید کوي چې دلیل یې پېژني. عامي بیا هغه دی چې معتبر علوم یې په اجتهاد کې نه وي حاصل کړي او داسې تقلید کوي چې دلیل یې هم نه پېژني. پر عامي د مجتهدینو د اقوالو تقلید لازم دی او هغه احکام چې یو مجتهد یې استنباطوي عامي باید عمل ورباندې وکړي او دا د ده لپاره شرعي حکم کېږي. نو له دې امله شرعي حکم هغه دی چې هغه مجتهد چې د اجتهاد اهلیت ولري، استنباط یې کړي او د عامي لپاره د الله سبحانه وتعالی حکم دی چې مخالفت یې ورته نه دی روا او مجتهد ته یې هم پرته له پورتنیو ذکر شوو حالاتو څخه پیروي حتمي ده. همدا راز د هغه چا په حق کې چې د ده پیروي کوي، هم همدا د الله سبحانه وتعالی حکم دی او مخالفت یې ورته ناروا دی.

مقلد چې کله د ځینو مجتهدینو حکم په یوه موضوع کې عملي کوي، پرېښودل یې بې له دلیله ورته جواز نه لري او له هغه پرته د بل مجتهد تقلید په بل حکم کې روا دی، ځکه چې په دې هکله د صحابه کرامو اجماع شوې چې هر عالم ته په ځینو مسئلو کې د تقلید اجازه ورکوي او که کوم مقلد ځانګړی مذهب وټاکي لکه د شافعي مذهب او ووایي چې زه په دغه مذهب یم او پر هغه عمل وکړي، نو په دې اړه تفصیل داسې دی: په ټولو هغو مسئلو کې چې نوموړي تقلید کړی، عمل ورباندې اړین دی او په مطلقه توګه باید د نورو تقلید ونه کړي او که عملي یې نه کړي او ورسره اړیکه ونه لري نو په دغه مسئلو کې د نورو مجتهدینو تقلید کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي حکمونو ډولونه

شرعي احکام فرض، حرام، مندوب، مکروه او مباح دي او شرعي حکم یا د عمل کولو او یا هم د نه کولو د غوښتنې خطاب دی. که د کولو د غوښتنې خطاب وي، که طلب د فعل جازم او قاطع وي، دا فرض یا واجب دي او دا دواړه په یوه معنی کارېږي.که طلب جازم او قطعي نه وي، نو مندوب ورته وایي. که د نه کولو د غوښتنې خطاب قاطع و، دا حرام او ناروا دي او دا دواړه هم په یوه معنی کارېږي او که د نه کولو د غوښتنې خطاب غیر جازم او قطعي وي، نو دې ته کراهیت وایي. له همدې امله د فرضو او واجبو فاعل ستایل کېږي او پرېښودونکی یې بد بلل کېږي او یا دا چې فاعل یې ثواب اخلي او پرېښودونکی یې د عذاب مستحق بلل کېږي. د حرامو سرته رسوونکی بد ګڼل کېږي او د عذاب مستحق کېږي او پرېښودونکی یې ثواب اخلي. مندوب هغه دي چې فاعل یې ثواب اخلي، خو پر پرېښودونکي یې عذاب نشته او مکروه هغه دي چې پرېښودونکي ته یې ثواب دی او یا دا چې پرېښودل یې تر کولو غوره دي او مباح هغه څه دي چې د شارع نقلي دلیل پر دې وي چې بنده یې په کړلو او نه کړلو مختار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنت

سنت په لغت کې لارې ته ويل کېږي او په شرع کې هغه څه ته وايي چې په نفلي ډول له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه را نقل شوي وي، لکه سنت لمونځ چې د فرض لمانځه پر وړاندې سنت نومول کېږي او دايې مطلب نه دی چې فرض د الله سبحانه وتعالی له خوا دي او سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا، بلکې سنت او فرض دواړه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله سبحانه وتعالی مبلغ دی، ځکه چې هغه له هوا او نفس له مخې خبرې نه کوي بلکې دا ته وحي کېږي. نو دا که منقول سنت وي او که منقول نفل، ټول سنت نومول کېږي. لکه چې فرض په فرضي ډول نقل شوي دي، نو فرض نومول کېږي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته په متواتر ډول له رسول صلی الله علیه وسلم څخه فرض را نقل شوي دي او دوه رکعته د سهار د لمانځه سنت په متواتر ډول نفل را نقل شوي دي او دا دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوري، نه بلکې د الله سبحانه وتعالی له لوري څخه دي. نو په عباداتو کې امر يا فرض وي او يا نفل او په نورو برخو کې يا فرض وي يا مندوب او يا مباح. نو نفل هم پخپله مندوب دي، يوازې نفل نومول شوي دي او په سنتو يې اطلاق کېږي.

همدا راز سنت هغه دلايلو ته ويل کېږي چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه صادر شوي وي خو له قرآن څخه نه وي او په دې کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم اقوال، افعال، تقريرونه او سکوت شامليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پیروي

د رسول الله صلی الله علیه وسلم افعال (سنت) په درې ډوله دي، لومړی جبلي افعال لکه ولاړېدل، کښېناستل، خوراک، څښاک او دې ته ورته نور، هغه دي چې له انساني طبیعت سره یې سم سرته رسولي چې دا پرته له کومې خبرې ده او د ده امت ته مباح دي او په مندوبو کې نه داخلېږي.

دویم، هغه افعال چې جبلي نه دي، یعنې هغه ځانګړنې چې هېڅوک ورسره پکې شراکت نه شي کولای او نه د بل چا ځانګړنه کېدای شي، هغه چې د ده له ځانګړتیاوو څخه ثابت شوي وو، لکه په روژه کې پیوستون، یعنې د شپې او ورځې د روژو پیوستون یا تر څلورو د ډېرو ښځو په نکاح کول دا ټولې هغه ځانګړتیاوې دي چې موږ ورسره شریک نه یو او دا په اجماع سره ثابته ده چې دا د ده له ځانګړتیاوو څخه وو او په دې کې یې پر امت پیروي نشته.

دریم، هغه افعال چې موږ ته یې د راښودلو لپاره کړې دي یا په ښکاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په قول سره ثابت شوي دي، لکه چې فرمایي:

«**صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي**» (رواه البخاري)

ژباړه: *داسې لمونځ کوئ لکه زه یې چې کوم.*

یا فرمایي:

«**خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ**»

ژباړه: *له ما څخه د حج لپاره مناسک واخلئ.*

دا پر دې دلالت کوي چې د ده فعل زموږ لپاره داسې بیان دی چې باید پیروي یې وکړو یا د حالاتو په قرینو راغلي وي لکه په مړوند کې د غله لاس پرې کول، چې د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالی د دغه قول له مخې چې فرمايي:

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ (المائده: ٣٨)

ژباړه: *نو د (غله او غلې) لاسونه پرې کړئ.*

نو د فعل دا ډول بيان چې په قول او د احوالو په قرينو سره واضح دی هغه هم د دا ډول دليلونو له مخې چې کله به فرض، واجب، مندوب او يا مباح وي.

خو هغه کارونه چې دې ته نه دي ورته او پر دې دلالت کوي چې دا هم د داسې بيان چې نه پکې نفی راغلي او نه اثبات او په هغو کې د قربت نيت يا معلوم وي او يا هم نه وي، که د قربت قصد پکې څرگند شو نو مندوب دي، چې انسان يې په کړلو ثواب اخلي او په نه کولو يې نه عذابيږي، لکه د لوی اختر سنت او که د قربت نيت پکې نه ليدل کېده، نو په مباح کې داخليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي احکامو تبني

د صحابه وو په وخت کې به مسلمانانو شرعي حکمونه پخپله له کتاب الله او سنتو څخه اخیستل. حاکمانو او قاضیانو به چې د دښمنیو او دعوو فیصلې کولې له شریعت څخه به یې په خپله حکمونه استنباطول او هر ډول پېښه به چې ورته وړاندې شوه حل کوله به یې. امیرالمومنین آن تر والیانو او نورو پورې ټولو به حکم کاوه او په خپله به یې د هرې ستونزې لپاره شرعي حل پیدا کاوه. ابوموسی الاشعري او شریح دواړه داسې قاضیان وو چې له خپل اجتهاد سره سمې به یې پرېکړې کولې. معاذ ابن جبل (رض) د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې والي و، احکام یې خپله استنباطول او اجتهاد به یې کاوه او بیا به یې په خپل ولایت کې عملي کول. ابوبکر او عمر رضی الله عنهم دواړو د خپلو خلافتونو پر مهال له خپل اجتهاد سره سم احکام استنباطول او هر یوه به د خلکو تر منځ پرېکړې کولې. معاویه او عمرو ابن العاص رضی الله عنه دواړه والیان وو او هر یوه به په خپل ولایت کې له خپل اجتهاد سره سمې پرېکړې کولې، د دوی دا ډول اجتهادونه له والیانو او قاضیانو سره هم وو. خلیفه به ځانګړي احکام تبني کول او خلک یې د هغه پر عملي کولو مامور کول. نو خلکو ته حتمي وه چې دا ډول اوامر ومني او دا مهال به دوی له خپلو رایو او اجتهادونو څخه تېرېدل، ځکه چې شرعي حکم دی چې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له دې امله ابوبکر صدیق رضی الله عنه د درې ګونو طلاقونو وقوع په یو ځل تبني کړل او په مساوي ډول یې د مالونو وېشل یې بې له دې چې فکر ورته وشي چې په اسلام کې یې څومره وخت تېر کړی دی، تبنی کړل او مسلمانانو یې هم پیروي وکړه او پر دوی یې والیان او قاضیان وټاکل. کله چې عمر رضی الله عنه راغی د دغه دواړو پېښو په اړه یې د ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رایې خلاف رایه تبني کړه. درې ګوني طلاقونه یې درې ځایه کړل او د مال وېش یې بېرته د پخوا په څېر کړ او اړتیا یې په مساوي والي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه بلکې په زیاتوالي کې تبني کړه. مسلمانانو یې پیروي وکړه او قاضیانو او والیانو ته یې د عملي کولو په اړه لارښوونه وکړه. حضرت عمر رضی الله عنه د غنیمت ځمکې د بیت المال مال وګرځولې په داسې ډول چې د خپل اهل په لاس کې به یې وي، نه به پر محاربینو او نه به پر مسلمانانو وېشل کېږي. پر دغه هم قاضیانو او والیانو عمل وکړ او هغه حکم یې ومانه چې ده تبني کړی و. نو د صحابه وو په اجماع دا ثابته ده چې خلیفه د احکامو د تبني حق لري، چې پر ټاکلو امرونو د عمل امر وکړي او په مسلمانانو یې پیروي لازمه ده، آن تر دې که اجتهاد یې ناسم هم شي. مشهور شرعي قوانین دا دي چې (للسلطان أن یحدث من الاقضية بقدر ما يحذث من مشكلات) یعنې د سلطان لپاره جایزه ده چې د قضیو په اړه دومره خبرې وکړي چې ستونزې یې رامنځته کړې وي او (امر الامام یرفع الخلاف) یعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او یا دا چې (امر الامام نافذ ظاهرا و باطنا) یعنې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له همدې امله وروسته له دې خلیفه ګانو ټاکلي احکام تبني کول. هارون الرشید په اقتصادي برخه کې کتاب الخراج تبني کړ او خلکو ته یې په هغه کې د ټولو احکامو د عملي کولو امر وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستور او قانون

د قانون کلمه یوه پردۍ کلمه ده، د پاچا د هغه فرمان او حکم په معنی ده چې د خلکو د اسانتیا لپاره یې صادروي او اصطلاحي تعریف یې داسې شوی: «قانون د هغه قواعدو مجموعه ده چې سلطان خلک مجبوروي ترڅو له دغه قواعدو سره سم خپلې اړیکې ټینګې کړي.» د هر دولت اساسي قانون ته د دستور کلمه هم راتلای شي او له هر نظام څخه لاسته راغلي دستور ته د قانون کلمه هم راغلې ده. خو دستور داسې تعریفېږي: «هغه قانون ته ویل کېږي چې د دولت شکل، د حکم نظام او د هرې قوې صلاحیتونه بیانوي.» یا «هغه قانون ته وایي چې د عام ولس واک یعنې له حکومت سره د دوی اړیکې تنظیموي او ټاکي او همدا راز د دوی حقونه او واجبات د حکومت پر وړاندې او د حکومت وجایب او حقونه د دوی پر وړاندې ټاکي.» دغه دستورونه بېلابېلې منشاګانې لري چې له هغو څخه ځینې د قانون په څېر او ځینې نور هم د عادتونو او تقلیدونو په څېر راوتلي وي لکه د انګلستان دستور، ځینې بیا یوې ډلې له وطني جمعیت څخه وضع کړی وي چې د هغه امت لپاره هماغه مهال واک ورکوي، نو دوی دستور جوړوي او د اجرا څرنګوالی یې هم څرګندوي، وروسته دغه ډله منحل کېږي او د دې پر ځای هغه واګې چې قانون بېلابېلو چارواکو ته ورکوي د هغوی ځای نیسي لکه څرنګه چې په فرانسه او امریکا کې ترسره شول. د قانون او دستور لپاره ځانګړي مصادر شتون لري چې په دوه ډوله دي:

لومړی: چې موخه یې د قانون د سرچینې نېغ پر نېغه پلي کول دي، لکه دین او عادات یا فقهي نظرونه، یا د محکمو احکام او یا د عدل او انصاف قواعد او دغه دستور ته د تشریعي مصدر درلودونکی دستور وایي لکه د ځینو لویدیځو هېوادونو لکه امریکا او انګلستان دستورونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: هغه دستورونه چې له يو شي څخه رامنځته شوي وي يا هغه دستورونه چې له بل دستور او قانون څخه نقل شوي وي لکه د فرانسې دستور او يا په اسلامي نړۍ کې د ځينو هېوادونو دستورونه لکه د ترکيې، مصر، عراق او سوريې چې دغو ته د تاريخي مصدر درلودونکي دستورونه ويل کېږي.

دا د هغې اصطلاح لنډيز و چې د قانون او دستور معنی لري، په ځانګړې توګه هغه دولت چې له يو شمېر مصادرو څخه خپل قانون اخلي هغه که تشريعي او يا هم تاريخي مصدر وي، ټاکلي احکام دي چې تبنني کوي يې او پر هغو د عمل کولو امر کوي. دغه احکام د دولت له خوا له تبني کېدو وروسته د دستور حيثيت غوره کوي، هغه که عام او يا هم خاص احکام وي.

هغه پوښتنه چې مسلمانان دلته ورسره مخ کېږي دا ده چې آيا مسلمانان د دستور او قانون اصطلاحات کارولی شي او که نه؟ ځواب دا دی، هغه اجنبي الفاظ چې اصطلاحي معنی ولري او د مسلمانانو د اصطلاح له معنی سره اختلاف ولري، نو بيا يې کارول نه دي روا، لکه د «اجتماعي عدالت» کلمه، چې دا د ټاکلي نظام په معنی ده، چې يوازې د بېوزلو، کارګرانو او مامورينو لپاره د تعليم او تطبيب تضمين کوي. دغه اصطلاح د مسلمانانو له اصطلاح سره توپير لري، ځکه د مسلمانانو په نزد عدل د ظلم ضد کلمه ده او په اسلام کې تعليم او تطبيب د ټولو لپاره مساوي دی. هغه که غني وي او که فقير او د محتاج او ضعيف د حقونو تضمين د ټولو هغو خلکو حق دی چې د اسلامي دولت تابعيت ولري؛ هغه که مامورين وو او که نه وو، که کارکوونکي، کروندګر او يا نور وو. که د دوی په اصطلاح معنی د مسلمانانو له اسلامي فکر سره ټکر نه درلود، بيا پروا نه کوي او کارول يې جواز لري، لکه د محصول کلمه چې هغه مال ته ويل کېږي چې له خلکو څخه د دولت د ادارې لپاره اخيستل کېږي. د مسلمانانو په نزد هم داسې مال شته چې دولت يې له خلکو څخه د مسلمانانو د ادارې لپاره اخلي. نو له دې امله د محصول کلمې کارول جواز لري. همدا راز د دستور او قانون کلمې چې هغو ټاکلو احکامو ته ويل کېږي چې دولت يې تبني کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته يې ښکاره کوي او د خلکو عمل هم وربانديې لازمي کوي له همدې امله حکم وربانديې کوي، دا معنی مسلمانان هم لري. نو له همدې امله داسې څه نشته چې د قانون او دستور د کلمو له کارولو څخه مو منع کړي او زموږ معنی ورڅخه هغه احکام دي چې خليفه يې له شرعي احکامو څخه تبني کوي. دلته له نورو دستورونو او قوانينو سره د اسلامي دستور او قوانينو يو څه توپير رامنځته کېږي، چې د نورو قوانينو مصدر عادات، د محاکمو احکام او... او منشأ يې هغه جمعيت دی چې د دستور د جوړولو لپاره تاسيس شوی وي اويا هم له ولس څخه ټاکل شوي مجالس دي چې قوانين جوړوي. ولس د دوی په نزد د واک مصدر دی او سيادت هم د ولس دی. خو د اسلامي دستور او اسلامي قوانينو مصدر کتاب او سنت دي نه بل څه او منشأ يې د مجتهدينو اجتهاد دی چې خليفه ورڅخه ټاکلي احکام تبني کوي، د هغو په عملي کولو امر کوي او په خلکو يې هم پيروي لازمېږي. دلته سيادت د شرعې دی، د شرعي احکامو د را ايستلو لپاره اجتهاد د ټولو مسلمانانو حق دی او پر دوی کفايي فرض دی او پر خليفه يوازې د شرعي احکامو د تبني کولو حق دی.

دا د دستور او قانون د کلمو د کارولو د جواز په اړه وو. اما دا چې د احکامو تبني کول يوه مهمه اړتيا ده، نو هغه داسې چې د ابو بکر صديق رضی الله عنه له وخته تر وروستي مسلمان خليفه پورې د ټاکلو احکامو د تبني کولو اړتيا وه چې مسلمانانو ته د هغو په عملي کولو امر کېده. خو دغه تبني د ځانګړو احکامو لپاره وه او د ټولو او عامو احکامو لپاره نه وه چې دولت حکم وربانديې کوي. هېڅکله دولت عام احکام نه دي تبني کړي مګر په ځينو وختونو کې، يوازې ايوبيانو د امام شافعي مذهب تبني کړی او عثمانيانو د امام ابوحنيفه مذهب تبني کړی و.

دلته چې کومه پوښتنه راولاړېږي دا ده چې آيا دا د مسلمانانو په مصلحت ده چې ټول او عام قانون يا دستور ورته جوړ شي او که نه؟ د دې ځواب دا دی چې شامل او عام قوانين له نوښت او اجتهاد پرته نه شي جوړېدلی، نو له دې امله په لومړيو کې يعنې د صحابه وو، تابعينو او تبع تابعينو په دورو کې مسلمانانو له دا ډول کړنې څخه ډډه کړې ده. خليفه د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونو تبني نه کوله، یوازې هغه ټاکلي احکام به یې تبني کول چې له هغو پرته به بله چاره نه وه، ترڅو حکم، تشریع او اداره واحده وي. سره له دې دا تر ټولو ښه ده چې دولت د ټولو احکامو لپاره یو شامل دستور ونه لري، ځکه د نوښت او اجتهاد لپاره به یې لاره پرانیستې وي. کېدای شي چې د عامو احکامو داسې یو دستور ولري، چې د دولت شکل پکې ټاکل شوی وي، د یووالي او پایښت لپاره یې تضمین پکې شوی وي. نور اجتهاد قاضیانو او والیانو ته پرېښودل کېږي، بې له دې چې که اجتهاد ورته آسانه وي او خلک مجتهدین وي لکه د صحابه وو، تابعینو او تبع تابعینو پر مهال. اما هر کله چې ټول خلک مقلدین وي او په دوی کې مجتهدین ډېر لږ وي، نو پر دولت دا حتمي ده چې هغه احکام چې پر خلکو دوی حکم کوي، تبني کړي. برابره خبره ده هغه که خلیفه، والیان او که قاضیان وي، پر ما انزل الله حکم د والیانو او قاضیانو له خوا سختېږي، ځکه چې دوی اجتهاد نه کوي او بېلابېل او متناقض تقلید ته مخه کوي. تبني هغه وخت کېدای شي چې حادثه له معرفت او د دلیل له پېژندنې سره سمه وڅېړل شي. سره له دې په واحد دولت او یوه خاوره کې د قاضیانو او والیانو پرېښودل خپل ځانګړي اجتهاد ته د احکامو د اختلاف او تناقض لامل کېږي او بالاخره د دې لامل کېږي چې پر غیر ما انزل الله امر وکړي. له همدې امله د اسلامي احکامو تبني کول پر اسلامي دولت لازمي دي. اوسمهال پر اسلام ټول امت د جهل او ناپوهۍ په حالت کې دی او دا اړینه ده چې ټاکلي احکام ورته تبني شي. دا تبني به په عقوباتو، عقایدو او عباداتو کې نه، بلکې په معاملاتو کې به وي او دغه تبني به د ټولو احکامو لپاره عامه وي، ترڅو د دولت چارې لا مضبوطې کړي او د ټولو مسلمانانو چارې د الله سبحانه وتعالی له احکامو سره سمې آسانه کړي. دا پر دولت لازمه ده چې د احکامو د تبني کولو پر مهال او یا د دستور او قوانینو د جوړولو پر مهال یوازې پر شرعي احکامو باندې تقید وکړي او له نورو څخه څه وا نه خلي. په مطلق ډول به له نورو څخه څه نه زده کوي. بې له شرعي احکامو څخه به بل هېڅ نه اخلي، هغه که له اسلام سره موافق او یا هم مخالف وي. نو دا په امت پورې نه ځانګړې کېږي، بلکې حکم د عامو خلکو ملکیت بلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. نو له همدې امله واجبه ده چې احکام په شریعت پورې مقید وي او دغه تقید به هم په فکره او هم طریقه کې وي. اما هغه قوانین او نظامونه چې په فکره او طریقه پورې تړاو نه لري، په هغو کې کوم ځانګړی نظر نشته لکه اداري قوانین، د ادارو ترتیب او نور هغه څه چې دې ته ورته وي او له دې وسیلې او اسلوب څخه ګڼل کېږي، هغه لکه علوم، تکنالوژي او فنون چې دولت یې تر لاسه کوي او د خلکو چارې ورباندې منظموي، لکه عمر بن خطاب رضی الله عنه چې د خپل خلافت پر مهال دېوانونه جوړ کړل او هغه یې له فارس څخه واخیستل. اداري او فني توکي د دستور او شرعي قوانینو برخه نه بلل کېږي، نو په دستور کې هم ځای نه ورکول کېږي. له دې امله پر اسلامي دولت دا واجب ده چې دستور یې له شرعي احکامو څخه جوړ شوی وي. یعنې دستور یې اسلامي وي او قانون یې هم اسلامي وي. کله چې کوم حکم تبني کوي، نو هغه باید د شرعي دلیل د قوت له مخې تبني کړي، سره له دې چې له هغې ستونزې څخه یې بشپړه پوهه لرلې وي. له دې امله دا پر دولت ده چې ستونزې تدریس کړي، ترڅو لومړی ورباندې پوه شي، ځکه د ستونزې پېژندل اړین کار دی. وروسته یې باید شرعي حکم وموندل شي چې پر دغه ستونزه پلی شي، بیا همدغه شرعي حکم باید وښودل شي او وروسته دغه حکم د دلیل د قوت پر بنسټ تبني شي. وروسته له دې چې په دې پوه شي چې دا دلیل دی او په قوت یې هم ډاډ پیدا کړي، دغه شرعي احکام به یا د مجتهد له نظر څخه واخیستل شي او یا له کتاب، سنتو، اجماع او قیاس څخه چې هغه به هم د شرعي اجتهاد له مخې وي، آن که هغه جزیي او یا هم د مسئلې اجتهاد وي. که مثلاً د جنس تضمین (بیمه) منع تبني شي، نو لومړی باید دا وښودل شي چې د جنس تضمین څه دی او وپېژندل شي. بیا باید د تملک وسایل زده شي، بیا به په ملکیت کې د جنس په تضمین (تأمین علی البضاعة) کې د الله سبحانه وتعالی حکم پلی کېږي او دا ډول به شرعي حکم تبني کېږي. له همدې امله یوه دستور او قانون ته ښایي چې یوه سریزه ولري، ترڅو هغه مذهب چې هغه مادې ورڅخه پکې اخیستل شوې وي په څرګند ډول له هغه دلیل سره یو ځای تشریح کړي چې باور ورباندې شوی او دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

واضح کړي چې په دغه دليل له دغه حکم څخه دغه ماده جوړه شوې ده، په داسې حال کې چې اجتهاد يې صحيح وي. ترڅو مسلمانان په دې پوه شي چې هغه قوانين او مادې چې په دستور کې تبني شوې دي، شرعي احکام دي؛ چې په صحيح اجتهاد سره استنباط شوې دي، ځکه پر مسلمانانو د هغه دولت پيروي نه لازميږي چې له شرعي احکامو پرته بل څه تبني کړي. نو پر همدغه اساس دولت شرعي احکام د دستور او قوانينو په توګه تبني کوي، ترڅو د هغه پر اساس د اسلامي دولت پر اتباعو حکم وکړي.

مثلاً مسلمانانو ته په اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور په لاندې ډول وړاندې کوو، ترڅو هغه مسلمانان چې د اسلامي دولت د جوړولو لپاره کار کوي او نړۍ ته اسلامي دعوت رسوي، هغه زده کړي. د يادونې وړ ده چې دغه دستور ته د يوه ټاکلي هېواد د ځانګړي شوي دستور په سترګه ونه کتل شي، بلکې دا په ګرده اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور دی او کومې ځانګړې سيمې او هېواد ته نه خاص کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلافت دولت دستور

دا د خلافت د دولت د دستور مسوده ده، چې مسلمانانو ته په داسې حال کې وړاندې شوې چې د خلافت د دولت د تاسیس او د ما انزل الله د حاکمولو لپاره کار او فعالیت کوي، تر څو د اسلامي دولت له واقعیت، ډول، نظامونو او له هغه څه څخه چې د اسلامي نظامونو او احکامو په پلي کولو پورې اړه لري، یو بشپړ تصویر ایجاد کړای شي.

دا دستور یو اسلامي دستور دی چې له اسلامي عقیدې څخه رامنځته شوی او له شرعي احکامو څخه د دلیل د قوت پر بنسټ اخیستل شوی دی. په یقیني توګه د هغه په اخیستلو کې په د الله تعالی پر کتاب، سنتو، د صحابه وو پر اجماع او قیاس اعتماد شوی دی؛ ځکه نو دا دستور اسلامي دی نه بل څه او هیڅ غیر اسلامي څه پکې نشته. همدا راز دا دستور په یوه ټاکلې جغرافیه یا ټاکلي هېواد پورې خاص نه دی، بلکې په اسلامي نړۍ، آن په ټوله نړۍ کې د خلافت دولت دستور دی، ځکه د خلافت دولت به د اسلام نور او هدایت ټولې نړۍ ته ولېږدوي او د هغې د چارو د سرپرستۍ، له خپل ځان سره د هغې د یو ځای کولو او پر هغوی د اسلام د پلي کولو لپاره کار کوي.

حزب التحریر دا مسوده مسلمانانو ته وړاندې کوي او له الله سبحانه وتعالی څخه غواړي، ترڅو ورته کرامت ورکړي او هغه موخې ته چې د خلافت تاسیس او پر ماانزل الله حکم دی، ورسیږي؛ څو په پایله کې دا دستور د خلافت دولت اساسي قانون وګرځي او پلی کړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه احکام

۱ ماده:

اسلامي عقيده د اسلامي دولت اساس او بنسټ دی، د دولت جوړښت، شکل، حسابي چارې او هرڅه بايد له اسلامي عقيدې سره سم ترتيب شي، همدارنګه د دستور او ټولو شرعي قوانينو اساس بايد اسلامي عقيده وي او هېڅ داسې څه بايد پکې داخل نه شي چې له اسلامي عقيدې سره په ټکر کې وي.

۲ ماده:

دارالاسلام هغه دی چې اسلامي احکام پکې پلي کېږي، امن او امان يې په اسلام پورې تړلي وي. دارالکفر هغه دی چې کفري مقررات پکې پلي کېږي او امن او امان يې په اسلام پورې نه وي تړلي.

۳ ماده:

خليفه ټاکلي شرعي احکام تبني کوي او د قانون او مقرراتو په توګه يې وضع کوي، کله چې خليفه شرعي حکم تبني کړي همدغه بيا داسې شرعي حکم بلل کېږي چې عمل پرې واجب دی. د امت پر هر وګړي لازمه ده، چې د قانون په توګه يې په ظاهر او باطن کې ومني او عملي يې کړي.

٤ ماده:

خليفه له زکات او جهاد پرته نور د عباداتو اړوند هر حکم نه تبني کوي او نه هم د اسلامي عقيدې کوم ځانګړی فکر تبني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ماده:

ټول هغه خلک چې اسلامي تابعیت ولري، د اسلامي دولت له ټولو شرعي حقوقو او واجباتو څخه برخمن کیږي.

٦ ماده:

دولت ته روا نه ده چې د حکم، قضا، د چارو په سرپرستۍ او دې ته ورته نورو برخو کې د خپل رعیت د وګړو ترمنځ توپیر وکړي، بلکې دولت ته لازمه ده، چې له نژادي، مذهبي او ژبني تعصب پرته ټولو ته په یوه سترګه وګوري.

۷ ماده:

دولت پر ټولو هغو وګړو چې د اسلامي دولت تابعیت ولري پرته له دې چې هغوی مسلمانان دي او که غیر مسلمانان په لاندې ډول شرعي احکام پلي کوي:

الف- له هر ډول استثنا پرته پر مسلمانانو ټول شرعي احکام پلي کوي.

ب- د عام نظام په پام کې نیولو سره غیر مسلمان خلک خپلې عقیدې او عبادت ته پرېښودل کیږي.

ج- له اسلام څخه په مرتد شوو کسانو د مرتد حکم پلی کیږي. خو د هغوی اولادونه او هغه کسان چې په غیرمسلمان ډول وزیږیږي، له هغوی سره د غیرمسلمان چلند کیږي او د هغوی د اصلي حالت یعنې مشرکینو او اهل کتابو له وضعیت سره سمه معامله کیږي.

د- د خوراک او پوښاک په اړوندو چارو کې له غیرمسلمانو سره د شریعت په رڼا کې د هغوی له دینونو سره سم چلند کیږي.

ه- د زوجیت او طلاق په اړوندو چارو کې د غیر مسلمانانو ترمنځ د هغوی له دین سره سمه معامله کیږي او په دې چارو کې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو ترمنځ بیا له اسلامي احکامو سره سمه فیصله کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- له ذکر شوو احکامو پرته نور شرعي احکام او د اسلامي شریعت نورې چارې لکه معاملات، عقوبات، حکم او اقتصاد دا ټول په مسلمانانو او غیرمسلمانو باندې یو ډول عملي کوي، همدارنګه همدغه احکام په ټولو هغو کسانو هم عملي کیږي چې له اسلامي دولت سره معاهده ولري او یا یې ورسره پناه اخیستې وي او یا یې په اسلامي دولت کې ژوند غوره کړی وي. مګر سفیران، قونسلان او نور استازي مستثنا دي او ډیپلوماتیک مصوونیت لري.

۸ ماده:

یوازې عربي ژبه اسلامي ژبه ده او دولت به هم یوازې عربي ژبه کاروي.

۹ ماده:

اجتهاد کفایي فرض دی، هر مسلمان چې د اجتهاد شرایط ولري، حق لري چې اجتهاد وکړي.

۱۰ ماده:

ټول مسلمانان د اسلام مسوولیت یو ډول پر غاړه لري، ځکه نو په اسلام کې د دین خلک نه دي ټاکل شوي او دولت ته لازمه ده، ترڅو پرهېز‌وکړي چې دیني مسوولیت یوازې د دین په نامه خلکو ته ورپاتې شي.

۱۱ ماده:

د دولت اساسي دنده د اسلامي دعوت رسول دي.

۱۲ ماده:

د شرعي احکامو معتبر دلیلونه یوازې قران کریم، سنت، د صحابه وو اجماع او قیاس دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳ ماده:

په اسلام کې برائت الذمه اصلي حالت دی او هیڅ ته د محکمې له حکم پرته جزا نه ورکول کېږي، د یو چا تعذیب په مطلقه توگه جواز نه لري او که چا دا کار وکړ باید جزا ووینې.

۱٤ ماده:

په افعالو کې اصل پر شرعي احکامو تقید دی، تر هغه باید یو عمل تر سره نه شي څو یې چې حکم ونه پېژندل شي او په شیانو کې اصل اباحت دی، تر هغه چې د تحریم دلیل یې نه وي راغلی.

۱۵ ماده:

د حرامو لپاره وسیله حرامه ده، د حرامو وسیله چې دا گومان پکې غالب وي چې حرامو ته رسېږي، حرامه گڼل کېږي او که گومان غالب نه وي؛ بلکې وېره وي چې حرامو ته رسېږي بیا حرامه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومتولی نظام

۱٦ ماده:

حکومتي نظام د وحدت (واحد) نظام دی، نه اتحادي.

۱۷ ماده:

حکومت مرکزي دی او اداره غیر مرکزي ده.

۱۸ ماده:

حاکمان څلور دي: خلیفه، تفویضي مرستیال، والي، عامل او هغه کسان چې د هغوی په حکم کې وي. اما له دې پرته نور حکام نه، بلکې ټول موظفین دي.

۱۹ ماده:

جایزه نه ده چې د حکم او په حکم پورې د اړونده چارو واک، عاقل، بالغ، عادل او د اهل کفایت له کسانو پرته نور څوک پر غاړه واخلي او دا هم جایزه نه ده، چې له مسلمان پرته بل چا ته وسپارل شي.

۲۰ ماده:

له حکامو سره محاسبه د مسلمانانو حق او کفایي فرض دی، غیر مسلمانان چې د اسلامي دولت رعیت وي، د حاکم له ظلم او پر هغوی د اسلامي احکامو له ناوړه پلي کېدو څخه شکایت کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ ماده:

مسلمانان حق لري چې د حکامو د محاسبې او د امت له لارې حکم ته د رسیدو لپاره سیاسي احزاب تاسیس کړي، خو شرط به یې دا وي چې د حزب بنسټ به اسلامي عقیده وي او همدارنګه د هغوی له خوا تبني کېدونکي احکام باید شرعي وي. د حزب د جوړولو لپاره کوم جواز ته اړتیا نشته او د داسې احزابو جوړول چې بنسټ یې له اسلام پرته بل څه وي، منع دي.

۲۲ ماده:

حکومتي نظام پر لاندې څلورو قاعدو ولاړ دی:

۱. سیادت (حاکمیت) د شریعت دی، نه د خلکو.

۲. واکې (سلطه) باید له امت سره وي.

۳. د واحد خلیفه ټاکل پر مسلمانانو فرض دي.

٤. یوازې خلیفه حق لري چې شرعي احکام تبني کړي او په خپله خلیفه به دستور او قوانین وضع کوي.

۲۳ ماده:

دولت له دیارلسو جهازونو څخه جوړ شوی دی:

۱. خلیفه

۲. مرستیالان (تفویضي وزیران)

۳. تنفیذي وزیران

٤. والیان

۵. د جهاد امیر

٦. کورنی امنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷.بهرنۍ چارې

۸. صنعت

۹. قضا

۱۰. د خلکو مصالح

۱۱. بیت المال

۱۲. مطبوعات (رسنۍ)

۱۳. د امت مجلس (شورى او محاسبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه

۲۴ ماده:

خلیفه د شریعت په پلي کولو او سلطه کې د امت نایب دی.

۲۵ ماده:

خلافت د خوښې او رضایت عقد دی، هېڅوک د هغه پر منلو او اختیارولو نه مجبوریږي.

۲۶ ماده:

هر عاقل او بالغ مسلمان که نارینه وي او که ښځینه د خلیفه په ټاکلو او بیعت کولو کې حق لري او غیر مسلمان بیا دا حق نه لري.

۲۷ ماده:

کله چې د خلافت عقد د انعقاد له بیعت سره سم له یو چا سره وشي، په دې صورت کې پر پاتې کسانو د اطاعت بیعت لازم دی او ټول هغه خلک پر بیعت کولو مجبوریږي چې د سرغړاوي او د مسلمانانو د صف ړنګولو وېره ترې کیږي.

۲۸ ماده:

هېڅوک تر هغه خلیفه نه شي کیدای، ترڅو چې مسلمانانو نه وي ټاکلی او هېڅوک تر هغه د خلافت صلاحیتونه په لاس کې نه شي اخیستلای، ترڅو چې په شرعي توګه د نورو اسلامي عقدونو په څېر د خلافت عقد له هغه سره نه وي منعقد شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹ ماده:

په هغه سیمه کې چې له خلیفه سره د انعقاد بیعت کیږي، باید هلته قدرت ذاتي بڼه ولري او باید یوازې له مسلمانانو سره وي، نه له کوم کفري هیواد سره، همدارنګه په هغه ځای کې باید د مسلمانانو کورنۍ او بهرنۍ امان اسلامي وي، نه کفري. مګر د طاعت په بیعت کې دا ډول شرایط اړین نه دي.

۳۰ ماده:

هغه څوک چې د خلافت بیعت ورسره کیږي، باید د انعقاد شرایط پوره کړي، که څه هم د افضلیت شرطونه یې نه وي پوره کړي، ځکه د انعقاد شرطونو ته اعتبار ورکول کیږي، نه د افضیلت شرطونو ته.

۳۱ ماده:

د خلیفه لپاره د انعقاد شرایط په لاندې ډول دي:

- خلیفه باید نارینه وي
- مسلمان وي
- آزاد وي
- بالغ وي
- عاقل وي
- قادر وي
- عادل وي
- اهلیت او وړتیا ولري

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ ماده:

که د خلافت منصب د خلیفه په مړینه، استعفا او یا هم عزل کېدو سره تش شي، واجب ده چې له هغه نېټې څخه تر دریو ورځو او شپو پورې بل خلیفه وټاکل شي.

۳۳ ماده:

موقت امیر باید تعین شي تر څو د مسلمانانو چارې سنبال کړي او د خلافت د منصب له خالي کېدو وروسته د نوي خلیفه د ټاکلو چارې په لاندې ډول تر سره کړي:

الف. کله چې خلیفه د اجل نږدیوالی یا له قدرت څخه د لیرې کیدو تصمیم احساس کړي، دا صلاحیت لري چې موقت امیر وټاکي.

ب. که خلیفه د موقت امیر تر ټاکلو وړاندې وفات یا عزل شي او یا هم د خلافت منصب د عزل او وفات له لامل پرته د بل څه له امله خالي شي، د خلیفه له مرستیالانو څخه به هغه موقت امیر ټاکل کېږي، چې د لوړ عمر خاوند وي؛ خو که هغه خپله د خلافت لپاره نوماند وي په دغه حالت کې به بل هغه مرستیال چې لوړ عمر ولري، د موقت امیر په حیث ټاکل کېږي. په همدغه ترتیب د لوړ عمر څښتن د موقت امارت لپاره لومړیتوب لري.

ج. که د تفویض ټول مرستیالان د خلافت د مقام لپاره د نوماندۍ اراده ولري، په دغه حالت کې به د تنفیذي معاونینو له ډلې څخه په ترتیب سره د لوړ عمر څښتن د موقت امیر په توګه ټاکل کېږي.

د. په هغه حالت کې چې ټول تنفیذي مرستیالان د خلافت لپاره نوماند وي، موقت امارت په دوی کې هغه کس ته ورکول کېږي، چې تر ټولو لږ عمر ولري.

ه. موقت امیر د شرعي احکامو د تبني کولو صلاحیت نه لري.

و. موقت امیر باید په دریو ورځو کې د نوي خلیفه د ټاکلو د پروسې د بشپړېدو لپاره خپله ټوله وړتیا وکاروي او د دغه وخت (دریو ورځو) تمدید جواز نه لري، خو که داسې لامل وي چې غلبه ورباندې ناشونې وي او د مظالمو محکمه توافق ورسره ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤ ماده:

د خليفه د ټاکلو طريقه بيعت دى. مگر د خليفه د ټاکلو عملي چارې او بيعت په لاندې ډول تر سره کيږي:

الف. د مظالمو محکمه د خلافت د منصب خالي کيدل اعلانوي.

ب. موقت امير په فوري توگه خپله وظيفه په غاړه اخلي او د خلافت د مقام نوماندي اعلانوي

ج. د مظالمو محکمه د يو قرار په ترڅ کې د هغه نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه يې پوره کړي وي مني او د هغو نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه يې نه وي پوره کړي ردوي.

د. د امت مجلس د هغه نوماندانو شمېر چې د مظالمو محکمې له خوا تعين شوي د لاندې دوو مرحلو په ترڅ کې محدودوي:

لومړى: له دوى څخه شپږ نوماندان د رايو په اغلبيت سره ټاکل کيږي.

دويم: د شپږو نوماندانو له ډلې څخه دوه کسه د خلافت د مقام لپاره د نوماند په توگه ټاکل کيږي.

هـ. د دواړو نوماندانو نومونه اعلانيږي او له مسلمانانو څخه غوښتل کيږي ترڅو له هغوى څخه يو انتخاب کړي.

و. د انتخاباتو پايلې اعلانيږي او مسلمانان هغه نوماند چې اکثريت رايې يې خپلې کړې پيژني.

ز. مسلمانان له هغه نوماند سره چې ډيرې رايې يې وړې دي، د خليفه په توگه د دې لپاره بيعت کوي چې د الله پر کتاب او د رسول صلى الله عليه وسلم پر سنتو عمل وکړي.

ح. د بيعت له پوره کيدو وروسته هغه څوک چې خليفه وټاکل شو، د هغه نوم او هغه صفات چې د ده د خليفه کيدو لامل شول په عام محضر کې اعلانيږي، ترڅو د خليفه د ټاکل کيدو خبر ټول امت ته ورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط. د نوي خليفه د انتخاب د پروسې له بشپړېدو سره سم د موقت امير ولايت پای ته رسېږي.

۳۵ ماده:

امت د خليفه د ټاکلو حق لري، مگر د ليرې کولو حق يې که چيرې د انعقاد بيعت په شرعي توگه تر سره شوی وي، نه لري.

۳۶ ماده:

د خليفه صلاحيتونه په لاندې ډول دي:

الف. خليفه هغه څوک دی چې د امت د چارو د سنبالولو لپاره هغه لازم او شرعي احکام تبني کوي، چې په سم اجتهاد سره د الله متعال له کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له سنتو څخه استنباط شوي دي او د داسې قوانينو بڼه غوره کوي چې اطاعت يې واجب او مخالفت يې ناروا دی.

ب. همدغه خليفه د دولت د کورني او بهرني سياست دنده پر غاړه لري او لښکر رهبري کوي، د جگړې اعلان، د سولې عقد، معاهداتو او اوربند حق له خليفه سره دی.

ج. خليفه د بهرنيو سفيرانو د منلو او ردولو حق لري، همدارنگه د مسلمانانو د سفيرانو ټاکلو او عزل کولو صلاحيت لري.

د. همدا خليفه واليان او مرستيالان ټاکي او يا يې لرې کوي او هغوی ټول لکه څنگه چې د امت مجلس ته مسوول دي، د خليفه پر وړاندې هم مسووليت لري.

هـ. خليفه هغه څوک دی چې قاضی القضات او نور قاضيان ټاکي او عزل کوي يې، مگر د مظالمو قاضي په هغه وخت کې نه شي ټاکلی او عزل کولی، چې د خليفه، د هغه د معاونينو او قاضی القضات پر وړاندې قضيې څېړي. همدا راز خليفه د ادارو مشران، د لښکر قوماندانان او د بيرغ مشران ټاکي او هغوی ټول د خليفه په وړاندې مسووليت لري، نه د امت د مجلس پر وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و. خلیفه هغه شرعي احکام تبني کوي چې له مخې یې د دولت بودیجه ټاکل کیږي، خپله خلیفه د هغو پیسو او مصارفو اندازه ټاکي چې د هرې برخې لپاره لازم وي، پرته له دې چې هغه په عایداتو پورې اړه ولري یا په مصارفو پورې.

۳۷ ماده:

خلیفه په تبني کې پر شرعي احکامو مقید دی، ده ته حرامه ده چې داسې حکم تبني کړي چې له شرعي دلایلو څخه په سمه توګه نه وي استنباط شوی. هغه پر احکامو او پر هغه طریقه مقید دی چې احکام ورباندې تبني کوي. نوموړي ته جایز نه ده، چې په داسې طریقه حکم تبني کړي چې تبني له شرعي طریقې سره ټکر ولري او نه داسې حکم کولی شي چې له تبني شوي حکم سره په ټکر کې وي.

۳۸ ماده:

خلیفه د رعیت د چارو په سنبالولو کې مطلق صلاحیت لري، چې له خپل اجتهاد او رایې سره سم هغه سنبالوي، هغه کولای شي چې هغه مباحات تبني کړي چې د دولت او رعیت په چارو کې ورته اړتیا لري، هغه ته جایز نه دي چې د مصلحت په نامه له شرعي حکم څخه سرغړونه وکړي، د ساري په ډول هغه نشي کولای د خوراکي موادو د کموالي له امله یوه کورنۍ له یوه ماشوم څخه د زیاتو ماشومانو له زیږونې څخه منع کړي او نه پر خلکو باندې د استثمار او ناوړه استفادې څخه د ډډه کولو په پلمه د نرخ د ټاکلو له امله سختي راوستی شي او نه هم د مصلحت او د چارو د سنبالولو په خاطر کافر او یا ښځه والي کولای شي او نه دې ته ورته نور غیر شرعي کارونه سرته رسولای شي. هغه حق نه لري چې حلال حرام او حرام حلال وګرځوي.

۳۹ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه ټاکلې موده نه لري، ترڅو چې خلیفه د شریعت ساتونکی او د شرعي احکامو تنفیذوونکی وي او دولتي چارې پر مخ بېولای شي، د خلیفه په توګه پاتې کېږي، تر هغه چې حالت یې داسې بدلون ونه مومي چې له خلافت څخه یې وباسي او که د ده حالت له دغه حالت سره سم بدلون وموند، عزل یې واجب کېږي.

۴۰ ماده:

هغه څه چې د خلیفه حالت ته په داسې بڼه بدلون ورکوي، چې له خلافت څخه د وتلو لامل ګرځي لاندې درې ځیزونه دي:

۱. د انعقاد له شرطونو څخه د یوه شرط کمېدل، د بیلګې په توګه ارتداد، ښکاره فسق او جنون او یاهم د دې په څېر؛ ځکه چې دا شروط هم د انعقاد شرطونه دي او هم د استمرار.

۲. د هر سبب له امله داسې عجز او ناتواني چې د هغه په موجودیت سره د خلافت مسوولیت نه شي ادا کېدای.

۳. داسې فشار چې خلیفه په خپل فکر له دې نه عاجز کړي چې د مسلمانانو چارې له شریعت سره سمې پر مخ یوسي، دغه حالت د ده د عزل کېدو لامل ګرځي، د بیلګې په توګه که خلیفه د بل چا له لوري تر داسې فشار لاندې راوستل شي چې د ده د نظر مطابق د رعیت چارې له شریعت سره سمې پر مخ نه شي وړلی، په دغه حالت کې خلیفه په حکمي ډول د دولت د مسوولیت له ادا کولو نه عاجز شوی دی، چې په پایله کې د ده د عزل کېدو لامل ګرځي او دغه مسله په لاندې دوو حالتونو کې را منځته کېږي:

لومړی حالت:

دا چې په خلیفه له خپلو نیږدې افرادو څخه یو یا څو داسې مسلط شي چې د چارو په اجرا کې استبداد رامنځته کړي، که له تسلط څخه د خلیفه د خلاصون شونتیا موجوده وي، نو یو ټاکل شوی مهلت ورکول کېږي، خو که د هغه د خلاصون شونتیا موجوده نه وي په نوموړي حالت کې خلیفه فورا ګوښه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم حالت:

دا چې خلیفه د قوي دښمن په اسارت کې ولوېږي، یا بالفعل اسیر شوی وي یا هم د دښمن تر سلطې لاندې داسې واقع شوی وي چې د اسیر حکم ورته کېږي، په دغه حالت کې که د خلاصون هیله شتون ولري، باید مهلت ورکړل شي او که د خلاصون لپاره یې هیله پاتې نه شي، نو له قدرته لرې کېږي، که له اول نه یې د خلاصون هیله نه وه، نو فورا باید خلع شي.

۴۱ ماده:

د مظالمو محکمه یوازینۍ مرجع ده چې د خلیفه د حالت بدلون د دې لپاره چې د هغه د عزل کېدلو لامل کېږي او که نه، ثابتوي. یوازې همدغه مرجع د خلیفه د لیرې کولو او انذار صلاحیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفویضي مرستیال

٤٢ ماده:

خلیفه د ځان لپاره یو یا څو تفویضي مرستیالان ټاکي، چې د حکومت مسوولیت پر غاړه واخلي، هغه ته د چارو د تدبیر صلاحیت تفویض کېږي چې له خپلې رایې او نظر سره سم د هغه د اجتهاد پر بنسټ باید پر مخ یووړل شي.

۴۳ ماده:

د تفویضي مرستیال لپاره هغه شرطونه لازمي دي، چې د خلیفه لپاره لازم دي. هغه دا چې تفویضي مرستیال باید نارینه، آزاد، مسلمان، بالغ، عاقل، عادل، قادر او هم د ورسپارل شوو دندو د پر مخ وړلو کفایت ولري.

۴۴ ماده:

تفویضي مرستیال ته د چارو په سپارلو کې دوه ټکي په پام کې نیول شرط دي: لومړی: عمومي صلاحیت دویم: له خلیفه څخه نیابت، ځکه نو واجب ده چې خلیفه ورته ووایي چې تا ته مې د خپل ځان په نیابت هغه چارې سپارلې، چې ما ته راکړل شوې دي او یا په داسې نورو الفاظو کې ورته ویل کېږي چې دغه مفهوم ورسوي. د صلاحیت دا ډول تفویض خلیفه ته د دې شونتیا ورکوي، ترڅو خپل مرستیالان ټاکل شوو ځایونو ته ولېږي او یا یې هم له یوې سیمې نه بلې ته یا له یوه کار نه بل کار ته چې د خلیفه له معاونیت سره سمون لري انتقال کړي، پرته له دې چې نوموړي الفاظ بیا تکرار کړي، ځکه دا ټول کارونه په لومړني تعین کې ګډون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵ ماده:

تفویضي مرستیال ته لازمه ده چې خلیفه په هغه چارو خبر کړي چې نوموړی یې تدبیر نیسي او اجرا کوي یې، تر څو په صلاحیتونو کې د خلیفه په شان نه شي، هغه ته دا هم لازمه دي چې هغه څه ترسره کړي چې امر ورته کېږي.

۴۶ ماده:

پر خلیفه لازم دي چې د تفویضي مرستیال چارې وڅېړي، تر څو له سمو چارو سره یې هوکړه وکړي او خطا یې په ګوته کړي، ځکه د امت د چارو مسوولیت د خلیفه پر غاړه دی او د هغه په اجتهاد او رایې پورې اړه لري.

۴۷ ماده:

که چیرې تفویضي مرستیال د یوه کار په اړه تدبیر ونیسي او خلیفه هم هوکړه ورسره وکړه، بیا مرستیال ته لازمه ده چې نوموړی کار د خلیفه له موافقې سره سم عملي کړي، څه زیاتی او کمی پکې رانه ولي او که خلیفه بېرته له خپلې رایې څخه واوښت او له هغه څه سره یې مخالفت وکړ چې مرستیال تر سره کړي، په دغه صورت کې موضوع څېړل کېږي، که دا کار په حکم کې و، نو که معاون هغه په مناسب ډول نافذ کړی وي او که د مال په اړه و چې معاون هغه په مناسب ځای کې مصرف کړی وي، نو په دغه حالت کې د معاون رایه او نظر نافذ دی؛ ځکه دا په اصل کې د خلیفه نظر دی او خلیفه حق نه لري چې نافذ احکام او مصرف شوي اموال مسترد کړي. که هغه څه چې مرستیال ترسره کړي وو له ذکر شوو مسایلو نه پرته بل څه وو، د بیلګې په توګه د والي تقرر یا د لښکر لېږل، نو خلیفه ته جایز دي چې د مرستیال نظر ونه مني، په دغه حالت کې د خلیفه نظر نافذ او د مرستیال کار لغوه کیږي، ځکه په دې برخه کې خلیفه حق لري چې خپل عمل او فیصله هم مسترده کړي، نو د دې حق خو په اولی توګه لري چې د معاون کار او فیصله مسترده کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۸ ماده:

تفویضي مرستیال په هیڅ دولتي اداره پورې خاص نه دی، ځکه د هغه صلاحیتونه پراخ او عام دي او هغه کسان چې اداري چارې په مستقیم ډول ترسره کوي حکام نه، بلکې اجیران دي او تفویضي مرستیال حاکم دی او له کارونو څخه کوم خاص مسوولیت نه لري، بلکې د ده سرپرستي او نظارت په عمومي ډول پر ټوله اداري دستګاه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنفیذي مرستیال

۴۹ ماده:

خلیفه د اجرایي چارو لپاره مرستیال ټاکي، چې د هغه کار به اداري چارې سرته رسول وي او د حکم کولو صلاحیت نه لري، بلکې تنفیذي مرستیال به هغه څه عملي کوي چې خلیفه یې په داخلي او خارجي چارو کې صادروي. همدارنګه د دغو شوو برخو په اړه خلیفه ته خبر ورکوي، تنفیذي مرستیال د خلیفه او نورو تر منځ واسطه دی، چې د خلیفه فرمانونه نورو ته او د نورو چارې خلیفه ته په لاندې موضوعاتو کې رسوي:

الف: د رعیت له افرادو سره اړیکې

ب: له دولتونو سره اړیکې

ج: اردو یا لښکر

د: له لښکر پرته نورې دولتي ادارې

۵۰ ماده:

تنفیذي مرستیال باید مسلمان او نارینه وي، ځکه هغه د خلیفه محرم او د راز څښتن دی.

۵۱ ماده:

تنفیذي مرستیال هم د تفویضي مرستیال په څېر له خلیفه سره مستقیمې اړیکې لري او په اجراتو کې د خلیفه مرستیال دی، نه په حکم کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واليان

۵۲ ماده:

هغه خاوره چې دولت حاکمیت وربانديې لري، په بېلابېلو واحدونو ويشل شوې، چې هره برخه د ولايت په نوم يادېږي. همدارنګه هر ولايت بيا بېلې بېلې برخې لري، چې هره برخه د عمالې په نامه يادېږي، هغه څوک چې د ولايت په راس کې دی، د والي يا امير په نامه او د ولسوالۍ يا عمالې مسوول د عامل يا حاکم په نامه يادېږي.

۵۳ ماده:

واليان د خليفه له خوا ټاکل کېږي، ولسوالان يا حاکمان به د خليفه او واليانو له خوا په دې شرط چې خليفه ورته دا صلاحيت تفويض کړی وي ټاکل کېږي. د واليانو او حاکمانو لپاره ټول هغه شروط لازمي دي چې د مرستيالانو لپاره لازم وو، نو لازمه ده چې والي او حاکم نارينه، عاقل، بالغ، آزاد، مسلمان، عادل او په هغه څه کې چې ورته سپارل کېږي، د کفايت څښتن وي او تقوا او وړتيا ولري.

۵۴ ماده:

والي به په خپل ولايت کې د خليفه په استازيتوب د حکم کولو او د اداراتو له اعمالو څخه د مراقبت صلاحيت لري. له ماليې، قضا او د لښکر له اړوندو چارو پرته نور بشپړ صلاحيت لري. هغه د خپل ولايت پر اوسېدونکو امارت لري او په ټولو هغه چارو کې چې په ولايت پورې اړه لري، د اجرا حق لري، مګر پوليس د چارو په تنفيذ کې د والي تر واک لاندې دي، نه د ادارې په برخه کې.

۵۵ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د والي لپاره واجب نه ده چې د خپل امارت له وضعيت سره سم د اړوندو چارو د تر سره کولو په هکله خليفه ته خبر ورکړي، مګر په خپله خوښه بيا کولای شي. که يو نوی کار تر سره کوي، د هغه په باب به خليفه ته خبر ورکوي او د هغه له امر سره سم به عمل کوي، خو که د خليفه امر ته د انتظار له کبله کوم کار فساد رامنځته کاوه نو په خپله والي بايد هغه اجرا کړي او بيا به د دغه کار په هکله خليفه ته خبر ورکوي او دا به ورته په ډاګه کوي چې ولې يې هغه ته په لومړي سر کې خبر نه و ورکړی.

۵۶ ماده:

په هر ولايت کې به د هغه له اوسېدونکو څخه ټاکل شوی مجلس وي، چې مشري به يې والي کوي، په اداري چارو کې به دا مجلس د رايې ورکولو صلاحيت لري، خو د حکم په چارو کې صلاحيت نه لري، دا مجلس د دوو موخو لپاره رامنځته کېږي:

لومړی: والي ته د ولايت له واقعيت او اړتياوو څخه لازم معلومات ورکول او د هغه په اړه نظر ورکول.

دويم: د والي له حاکميت څخه رضايت يا شکايت څرګندول

په لومړي حالت کې د مجلس رايه ملزمه نه ده، خو په دويم حالت رايه الزامي ده، که مجلس له والي څخه شکايت وکړي، هغه عزل کېږي.

۵۷ ماده:

غوره دا ده چې د يو شخص د ولايت موده په يوه ولايت کې اوږده نه شي، که دا وليدل شوه چې هغه په ښار کې تمرکز پيدا کړی او خلکو ده ته ميلان پيدا کړی او ورباندې مفتون شوي دي، بايد له ولايت څخه عزل کړل شي.

۵۸ ماده:

يو والي له يوه ولايت څخه بل ته نه تبديلېږي، ځکه ولايت د نظر له لوري عام او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکان له لوري محدود دی، بلکې والي بايد عزل او پر ځای يې بل څوک مقرر کړل شي.

۵۹ ماده:

والي په دريو حالتونو کې عزل کېږي:

لومړی، کله چې خليفه د هغه عزل لازم وبولي. دويم، کله چې د امت مجلس له هغه څخه خپله نارضايتي وښيي. درېيم، هغه وخت چې د ولايت مجلس له والي څخه بېزار شي. د والي اعتزال د خليفه له لوري کېږي.

۶۰ ماده:

خليفه ته لازمه ده چې د واليانو چارې وڅاري او د هغوی سم مراقبت وکړي، د هغوی د حالاتو د معلومولو لپاره څوک وټاکي، په ځينو وختونو کې ټول واليان او د هغوی يو شمېر را ټول کړي، د خليفه بله وجيبه دا ده چې د واليانو په اړه د خلکو شکايتونو ته غوږ ونيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهاد امیر

حربي اداره ـ لښکر

٦١ ماده:

نظامي اداره هغه ټولې چارې چې په وسلهوالو ځواکونو (اردو، پولیس)، مهماتو، جنګي وسایلو او نورو اړوندو چارو لکه نظامي پوهنتونونه، نظامي هیئتونه، ټول هغه څېزونه چې د اردو په اسلامي او عمومي ثقافت پورې اړه ولري او ټول هغه شیان چې په جنګ او نظامي چمتووالي پورې اړه ولري، پر غاړه اخلي، د دې ادارې رییس د جهاد د امیر په نامه یادیږي.

٦٢ ماده:

جهاد پر مسلمانانو فرض دی، عسکري تمرین په هر نارینه مسلمان چې پنځلس کاله عمر یې پوره کړی وي، یو اجباري امر او فرض دی، ترڅو هغه د جهاد کولو لپاره چمتو شي، مګر عسکري خدمت کفایي فرض دی.

٦٣ ماده:

اردو دوه ډولونه لري:

احتیاطي برخه: په دې برخه کې ټول هغه مسلمانان شامل دي چې د وسلې د لېږدولو توان لري.

دایمي برخه: په دې برخه کې هغه کسان شامل دي، چې د تل لپاره په اردو کې شتون لري او د نورو مامورینو په شان د دولت له لوري معاش ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴ ماده:

د اردو لپاره بيرغونه او رايات ترتيبېږي، خليفه بيرغ هغه چاته سپاري چې د اردو مسوولیت يې ورکړی، مگر رايات د لواگانو رييسان وړاندې کوي.

٦۵ ماده:

خليفه د اردو مشر بلل کېږي او هغه کس دی چې د ارکان رييس، د هرې لوا امير او د هرې فرقې لپاره قوماندان منصوبوي، مگر په اردو کې نور تعينات د لواگانو او فرقو د مشرانو له لوري ترسره کېږي، د ارکان غړي د ارکان رييس له لوري د هغوی د نظامي زده کړو ته په پام ټاکل کېږي.

٦٦ ماده:

ټوله اردو د يوه واحد پوځ بڼه لري چې په ځانگړو قل اردو گانو (نظامي هډو) کې ځای پر ځای کېږي، لازمه ده چې ځينې دا ډول قل اردوگانې په بېلابېلو ولايتونو کې، ځينې په ستراتيژيکو سيمو او ځينې يې د ضربتي ځواک په ډول د تل لپاره په حرکت کې پر کار وگومارل شي، دا قل اردوگانې په ډېر شمېر نورو ټولگيو کې تنظيمېږي، چې هر ټولگې ته يې اردو ويل کېږي او هر يوه ته شميره لکه لومړۍ اردو، دويمه اردو، دريېمه او نور لگول کېږي او يا هم له ولايتونو څخه د يو ولايت يا له عمالو څخه د يوې عمالې په نومونو يادېږي.

٦٧ ماده:

بايد اردو ته عالي نظامي زده کړې په عالي کچه ورکړل شي، بايد د اردو فکري کچه هم د امکان تر بريده پورته يووړل شي، همدارنگه د اردو هر شخص بايد له اسلامي ثقافت څخه که په اجمالي ډول هم وي برخمن، شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۸ ماده:

لازمه ده چې په هره هڅه کې په کافي اندازه لوړ رتبه افسران وي، چې د جنګي معارکو په مشرۍ او د نقشو په جوړولو کې مسلکي وي، له عالي نظامي فن او معرفت څخه برخمن وي او په ټوله اردو کې باید دا ډول اشخاص د توان تر حده زياتوالى ومومي.

۶۹ ماده:

لازمه ده چې اردو له ځان سره په کافي توګه وسله، نظامي آلات، تجهيزات، لوازم او مهمات ولري، ترڅو وکولاى شي د يوې اسلامي اردو په شان خپله وظيفه په ښه توګه ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنی امنیت

۷۰ ماده:

د کورني امنیت اداره هغه اداره ده چې د ټولو هغه چارو چې په امنیت پورې اړه لري او د ټولو هغه شیانو چې کورنی امنیت له ګواښ سره مخ کوي، د هغوی د مخنیوي سرپرستي پر غاړه اخلي. په ټول قلمرو کې امنیت د پولیسو له لارې تامینوي، لښکر د خلیفه له امر پرته نه استخداموي، د دې ادارې رییس (د کورني امنیت د مدیر)، څانګې یې په ولایتونو کې (د کورني امنیت ادارې) په نومونو او د ادارې رییس یې د پولیسو د آمر په نامه یادېږي.

۷۱ ماده:

وسلهوال ځواکونه پر دوه ډوله دي: هغه سرتېري چې په جنګي اداره پورې اړه لري، د جهاد د امیر پیرو دي، هغه پولیس چې د امنیت د ساتلو په موخه په محکمو کې شتون لري، د کورني امنیت د ادارې پیرو دي، دواړه ډوله باید له خاص ثقافت سره سم وروزل شي تر څو وکولای شي خپله دنده په ښه توګه تر سره کړي.

۷۲ ماده:

ټول هغه څیزونه چې کورني امنیت ته ګواښ بلل کېږي، د کورني امنیت اداره باید هغه معالجه کړي او هغه دا دي: ارتداد، بغاوت او حِرابت، د خلکو پر مالونو تجاوز، د خلکو په نفس او آبرو تجاوز، له هغه مشکوکو انسانانو سره تعامل چې محاربو کفارو ته جاسوسي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ چارې

۷۳ ماده:

د بهرنیو چارو اداره د ټولو هغه بهرنیو چارو سرپرستي پر غاړه لري، چې د خلافت دولت اړیکې له نورو دولتونو سره په ټولو برخو کې رامنځته کوي، دا اړیکې کېدای شي په بېلابېلو برخو پورې اړه ولري لکه: اقتصادي، صنعتي، زراعتي، تجارتي، پُستي، مخابراتي او نورې اړیکې.

د صنعت اداره

۷۴ ماده:

د صنعت اداره د ټولو هغه چارو سرپرستي پر غاړه لري چې په صنایعو پورې اړه لری. هغه که درانده/ثقیله صنایع وي لکه ماشین آلات، مرکباتي جوړښتونه، برقي مواد او ماشین آلات او که خفیف یا سپک صنایع وی. کېدای شي دا کارخانې عامه ملکیت وي یا د افرادو ملکیت، خو چې په جنګي صنعت پورې اړه ولري او دا لازمه ده چې د فابریکو ټول ډولونه د جنګي سیاست پر بنسټ ولاړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاء

۷۵ ماده:

قضا د الزام په توګه د یو حکم خبر ورکول دي، قضا د خلکو تر منځ دښمنۍ او شخړې فیصله کوي، د هغه څه مخنیوی کوي چې د ټولنې حق ته ضرر رسوي یا د خلکو او دولتي اشخاصو لکه خلیفه، نورو چارواکو او د دولت کارکوونکو تر منځ رامنځته شوي خصومات حل او فیصله کوي.

۷۶ ماده:

خلیفه قاضي القضات له داسې اشخاصو څخه ټاکي چې نارینه، بالغ، آزاد، مسلمان، عاقل، عادل، او فقیه وي، که خلیفه هغه ته د مظالمو محکمې د قاضي د ټاکلو او عزل صلاحیت هم ورکړ، نو په دغه حالت کې لازمه ده چې مجتهد هم وي. قاضي القضات د اداري نظامونو په چوکاټ کې د نورو قاضیانو د ټاکلو، تادیب، او عزل کولو صلاحیت لري، مګر د محکمو د نورو کارکوونکو چارې په اداري مدیر پورې اړه لري، چې د محکمو د چارو د ادارې مسوولیت پر غاړه لري.

۷۷ ماده:

قاضیان درې ډوله دي:

۱. قاضي: هغه څوک دی چې د خلکو تر منځ د معاملو او عقوباتو په برخه کې دښمنۍ حل و فصل کوي.

۲. محتسب: هغه مخالفتونه حل کوي چې د ټولنې حق ته زیان رسوي.

۳. د مظالمو قاضي: دا هغه څوک دی چې د خلکو او دولت تر منځ منازعې حل او فیصله کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸ ماده:

څوک چې قضا پر غاړه اخلي، هغه باید مسلمان، آزاد، بالغ، عاقل، عادل، فقیه او پر واقعیتونو د شرعي احکامو په نزول باندې پوهه ولري او د مظالمو قاضي لپاره د دغو شرطونو تر څنګ نارینه والی او اجتهاد هم شرط دي.

۷۹ ماده:

دا جایزه ده چې قاضي، محتسب او د مظالمو قاضي په ټولو خاورو کې په عمومي توګه د ټولو قضایاوو د حل لپاره و ګومارل شي، یا هم کیدای شي دوی ټولو ته په یو ځانګړي ځای کې د ځانګړو قضایاوو حل وسپارل شي.

۸۰ ماده:

دا جایزه نه ده چې له هغه قاضي پرته چې د فیصلې صلاحیت لري، نور قاضیان محکمه دایره کړي، مګر دا جایزه ده چې له ده سره یو یا څو نور قاضیان هم مرسته وکړي، خو دوی ته به د حکم صلاحیت نه ورکول کیږي، دوی یوازې د مشورې او نظر ورکولو صلاحیت لري چې رایه او نظر یې هم الزامي بڼه نه لري.

۸۱ ماده:

قاضي ته جایزه نه ده چې د قضا له مجلس پرته بل چیرته قضاوت وکړي، بینه او یمین هم د قضا له مجلس پرته په بل ځای کې اعتبار نه لري.

۸۲ ماده:

دا جایزه ده چې د قضایاوو د ډولونو په نظر کې نیولو سره محکمې بېلابېلې درجې ولري، دا هم جایزه ده چې ځینې قاضیان له معین صلاحیت سره د ټاکلو قضیو لپاره وګومارل شي او پاتې شوې قضیې نور محکمو ته راجع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۳ ماده:

د استیناف او تمیز محکمې نشته، ځکه چې د پېښو په اړه د قضا فیصله د قطعیت له مخې یوه درجه لري. کله چې یو قاضي فیصله وکړي حکم یې نافذ دی، د بل قاضي حکم یې هیڅکله نه شي نقض کولای، خو په هغه حالت کې چې له اسلام پرته پر بل څه حکم وکړي یا هم د الله متعال د کتاب او سنتو له نص او د صحابه د اجماع سره په قطعي ډول په ټکر کې وي یا هم دا څرګنده شي چې د واقعیت له حقیقت سره په ټکر کې دی، بیا یې نقض کولی شي.

۸۴ ماده:

محتسب هغه قاضي دی چې د عامه حقونو اړوندې قضیې چې مدعي پکې شتون نه لري حل او فیصله کوي، په دې شرط چې دغه قضیې په حدودو او جنایتونو پورې اړه و نه لري.

۸۵ ماده:

محتسب کولای شي د مخالفت په اړه د خپل علم په پیدا کولو سره په فوري ډول په هر ځای کې چې وي د قضا له مجلس پرته حکم صادر کړي، له ده سره به یو شمیر پولیس شتون ولري چې د ده اوامر به نافذوي، او حکم یې فورا نافذ کیږي.

۸۶ ماده:

محتسب حق لري چې د ځان لپاره داسې نایبان او استازي وټاکي چې د محتسب شروط ولري، تر څو یې په بېلابېلو سیمو کې په کار وګوماري او له دوی سره به پخپله اړونده سیمه کې د هغو چارو د محاسبې صلاحیت وي، چې په هغه سیمه یا محل کې رامنځته کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۷ ماده:

د مظالمو قاضي د دې لپاره ټاکل کېږي چې د دولت له خوا پر خپل رعیت د ظلم او تجاوز مخنیوی وکړي، مظلوم که رعیت وي یا هم بل څوک، خو چې د دولت د سلطې لاندې ژوند کوي، د مظالمو قاضي به د دغو ټولو مظالمو مخنیوی کوي، هغه که د خلیفه او که د دولت د نورو حکامو او موظفینو له خوا تر سره کېږي.

۸۸ ماده:

د مظالمو قاضي د خلیفه یا قاضي القضات له لوري ټاکل کېږي خو د هغه محاسبه، تادیب او عزل کول بیا د خلیفه یا قاضي القضات (که خلیفه صلاحیت ورکړي) له لوري تر سره کېږي، خو دا به سمه نه وي چې د خلیفه یا د تفویضي مرستیال او یا قاضي القضات له خوا د تر سره شوو مظالمو د څېړلو په درشل کې له دندې عزل کړای شي، په دغه حالت کې د هغه د عزل صلاحیت د مظالمو محکمې سره دی.

۸۹ ماده:

دا شرط نه ده چې د مظالمو قاضي یو یا څو محدود اشخاص وي، بلکې د دولت رییس کولای شي چې د مظالمو د لرې کولو لپاره کافي اندازه قاضیان وټاکي، خو د حکم کولو صلاحیت باید یوازې له یوه قاضي سره وي او دا هم جایزه ده چې د فیصلې پر مهال له هغه سره د مظالمو نور قاضیان هم کښیني؛ خو د هغوی دنده به مشوره او رایه ورکول وي او رایه یې الزامي بڼه نه لري.

۹۰ ماده:

د مظالمو محکمه حق لري چې په دولت کې هر حاکم او موظف له دندې عزل کړي او خلیفه هم له خپلې دندې عزل کولای شي او دا په هغه حالت کې شونې ده چې د ظلم إذاله د خلیفه د عزل تقاضا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۱ ماده:

د مظالمو محکمه صلاحیت لري چې د هر ډول ظلم څېړنه وکړي، هغه ظلم چې د دولت د اشخاصو له خوا تر سره شوی وي، که د خلیفه له خوا له شریعت څخه سرغړونه وي او که د خلیفه له خوا د شرعي احکامو د تبني کولو پر مهال په شرعي احکامو او دستور یا قانون کې د کوم شرعي نص په معنا کولو پورې تړاو ولري او که په مالیه پورې تړاو ولري.

۹۲ ماده:

د مظالمو په قضا کې د قضا مجلس ته اړتیا نشته، نه مدعي علیه ته د دعوت ورکولو اړتیا شته او نه د مدعي وجود ته ضرورت شته، بلکې محکمه به د مظالمو په اړه څېړنه کوي، آن تر دې که هېڅا دعوه هم نه وي کړې.

۹۳ ماده:

هر انسان حق لري چې په خصومت او د ځان د دفاع لپاره وکیل وټاکي، هغه که مسلمان وي او که کافر، که نارینه وي او که ښځینه، په دې کې د وکیل او موکل تر منځ توپیر نشته او دا هم جایزه ده چې وکیل خپل موکل ته د هغه له موافقې سره سم د اجورې په بدل کې وکالت وکړي.

۹۴ ماده:

هر شخص که په خصوصي چارو کې وصي او ولي، په عامه چارو کې خلیفه، حاکم او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب وي، د دې صلاحیت لري چې په خصومت او یا د ځان د دفاع لپاره یوازې د وصي یا ولي یا خلیفه یا د حکومت چارواکي او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب په حیث وکیل وټاکي او هغه که مدعي وي یا مدعي علیه څه توپیر نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۵ ماده:

هغه عقود، معاملات او قضيې چې د هغه فيصله او تنفيذ د خلافت د تاسيس نه مخکې پای ته رسيدلې، د خلافت قضا هغه له لاندې حالتونو پرته نه نقض کوي او نه يې تحريکوي:

الف. هغه قضيې چې دوامدار اثر لري او د اسلام خلاف دي، نو واجبه ده چې دا ډول قضيه له سره وڅېړل شي.

ب. که قضيه پخوانيو حکامو او اتباعو نافذه کړي وي او د اسلام او مسلمانانو له اذيت سره تړاو ولري، نو په دغه حالت کې هم د خليفه لپاره جايزه ده چې دا ډول قضيې له سره وڅېړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري جوړښت

۹۶ ماده:

د دولتي چارو او د خلکو د مصالحو اداره به د دولتي ادارو او اړوندو ارگانونو پر غاړه وي، چې دا اداري به د دولت چارې سنبالوي او د خلکو مصالح به حل کوي.

۹۷ ماده:

د مصالحو اداري او نورو ادارو سیاست به د بسیط او ساده نظام، په کارونو کې د چټکۍ او د کارمندانو د اهلیت پر بنسټ ولاړ وي.

۹۸ ماده:

هر څوک چې د دولت تابعیت لري او د کار کولو اهلیت او وړتیا ولري، که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان د مصلحت یا اداري پر اساس د مدیر یا مامور په توگه ټاکل کېدای شي.

۹۹ ماده:

د هر مصلحت لپاره یو عمومي مدیر او د هرې اداري لپاره یو مدیر ټاکل کېږي، ترڅو د هغه سرپرستي پر غاړه واخلي او د اداري مسوول وي، دا ټول مدیران په خپله کاري برخه کې د هماغه برخې د عالي اداري د مدیر پر وړاندې مسئولیت لري، مگر د احکامو او عامه نظام د پیروۍ په برخه کې د والي او عامل پر وړاندې مسئوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۰ ماده:

د ټولو ادارو، دوایرو او مصالحو مدیران به یوازې د ادري نظم د ساتلو له کبله له دندو عزل کېږي، خو له یوې دندې څخه بلې دندې ته بدلیدی شي. له چارو څخه توقیف کېدای شي، د دوی تعیین، انتقال، توقیف، تادیب او عزل د هغه چا له لوري تر سره کېدای شي چې د مصالحو، دوایرو او ادارو د عالي ادارې په راس کې قرار لري.

۱۰۱ ماده:

له مدیرانو پرته نور موظفین به یوازې د ادارو، دوایرو او مصالحو د عالي ادارې له لوري تعین، انتقال، توقیف، تادیب او عزل کیدای شي.

۱۰۲ماده:

بیت المال هغه اداره ده چې له شرعي احکامو سره سم د تجمع، حفظ او مصرف له مخې د عایداتو او مصارفو سرپرستي پر غاړه لري، د دې ادارې رییس «د بیت المال خازن/حزانه دار» په نامه یادیږي، په ولایاتو کې د دې ادارې اړوندو ادارو رییس ته «د بیت المال صاحب/خاوند» ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعات او رسنۍ

۱۰۳ ماده:

د مطبوعاتو اداراه د اسلام او مسلمانانو د مصالحو د خدمت لپاره د رسنیو د سیاست د وضع کولو او تنفیذ سرپرستي پر غاړه لري، په داخل کې به د قوي، متمسکې، اسلامي ټولنې ایجاد، د خباثتونو نفی، او د نیکیو تبارز او په بهر کې به د اسلام د وړاندې کولو لپاره د جنگ او سولې په حال کې په داسې ډول سره چې د اسلام عظمت، عدل او د اسلامي پوځ قوت او په مقابل کې یې د وضعي نظام فساد، ظلم او د پوځ ضعف څرگندوي، پالیسي وضع کوي.

۱۰۴ ماده:

هغه رسنۍ چې چلوونکي یې د دولت اتباع دي، جواز ته اړتیا نه لري، بلکې د نشراتي وسیلې له رامنځته کولو څخه به د رسنیو اداره د (خبر او علم) په لیږلو سره خبروي، د هرې رسنۍ څښتن او د هغه لیکونکي د هر نشر شوي مضمون په اړه مسئولیت لري او د هر ډول شرعي مخالفت په صورت کې به د رعیت د نورو افراد په څېر محاسبه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت مجلس

۱۰۵ ماده:

هغه خلک چې په رایه کې د مسلمانانو استازیتوب کوي او خلیفه ورته رجوع کوي، هغوی د امت د مجلس په نامه یادیږي او هغه اشخاص چې د ولایتونو د خلکو څخه استازیتوب کوي، د ولایاتو د مجالسو په نامه یادیږي. نامسلمانانو ته جایزه ده چې د امت په مجلس کې برخه ولري، مګر یوازې د دې لپاره چې د حاکمانو له ظلم او یا د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه شکایت وکړي.

۱۰۶ ماده:

د هر ولایت د مجلس غړي په مستقیم ډول د هماغه ولایت له خلکو څخه ټاکل کیږي، د ولایتونو د مجالسو د غړو شمیر په دولت کې د هر ولایت د نفوس په نظر کې نیولو سره ټاکل کیږي، مګر د امت د مجلس غړي د ولایتونو د مجالسو له لوري په مستقیم ډول ټاکل کیږي، د امت د مجلس پیل او پای د ولایتونو د مجالسو له پیل او پای سره یو شان دی.

۱۰۷ ماده:

هر تبعه چې عاقل او بالغ وي، حق لري چې د امت په مجلس یا د ولایت په مجلس کې غړیتوب تر لاسه کړي، هغه که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان، خو د غیر مسلمانان غړیتوب به یوازې د حاکمانو د ظلم او د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه د شکایت لپاره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸ ماده:

شورا او مشوره یوازې د رایې د اخیستلو په معنی ده، شوری او مشوره په تشریع، تعریف، فکري امورو لکه د حقیقتونو پلټنه، په فني او علمي امورو کې لزوم نه لري، مګر که خلیفه په عملي چارو او هغو اعمالو کې چې بحث او نظر ته اړتیا ونه لري، مشوره وغواړي په دغه حالت کې د مشوره ورکونکو مشوره الزامي بڼه غوره کوي.

۱۰۹ ماده:

شورا یوازې د مسلمانانو حق دی، له مسلمانانو پرته نور د شورا حق نه لري، خو د رایې او نظریې څرګندول د ټولو مسلمانو او غیر مسلمانو اتباعو حق دی.

۱۱۰ ماده:

هغه مسایل چې له خلیفه سره پرې مشوره کیږي او مشوره په هغو کې الزامي بڼه ولري، په هغو کې اکثریت معیار د عمل دی، پرته له دې چې هغه صواب لري او که خطا. خو په نورو هغو مسایلو کې چې شوری پکې الزامي بڼه نه لري، په هغه کې غوره والی معیار د عمل دی، پرته له دې چې اکثریت یا اقلیت په نظر کې ونیول شي.

۱۱۱ ماده:

د امت مجلس پنځه صلاحیتونه لري، چې په لاندې ډول دي:

۱. دوې اصلي برخې لري:

الف: له مجلس څخه د خلیفه له لوري مشوره غوښتل او د مجلس له لوري مشوره ورکول په هغو چارو او عملي امورو کې چې د کورني سیاست په برخه کې د چارو په سرپرستۍ پورې اړه لري او عمیق فکري بحث ته یې اړتیا نشته، لکه: حکومتي چارې، تعلیم، روغتیا، اقتصاد، تجارت، صنعت، زراعت، او نور چې د مجلس نظر پکښې الزامي بڼه لري تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مگر په هغو فکري امورو کې، چې بحث او تحقیق ته اړتیا لري یا په هغه امورو کې چې پوهې او درایت ته اړتیا لري او یا هم په فني، علمي، مالي، نظامي او بهرني سیاست کې خلیفه مجلس ته د مشورې لپاره رجوع کولای شي او د مجلس نظر اخیستی شي، مگر د مجلس نظر په دې برخه کې الزامي بڼه نه لري او خلیفه د هغه پر منلو مجبور نه دی.

۲. خلیفه هغه احکام او قوانین د امت مجلس ته وړاندې کولای شي چې تبني کول یې غواړي او د مجلس مسلمانان غړي کولای شي چې د هغه په اړه مناقشه وکړي او خطا او صواب یې بیان کړي، که مسلمان غړي له خلیفه سره د تبني په طریقه کې د دولت له تبني شوو اصولو سره سم اختلاف وکړي، په دغه حالت کې د مظالمو محکمې ته راجع کېږي او هغه یې حل کوي، د دې محکمې نظر په دې برخه کې ملزم دی.

۳. د امت مجلس حق لري چې د ټولو دولتي چارو په اړه له خلیفه سره محاسبه وکړي، هغه که کورنۍ چارې وي، که بهرنۍ، مالي وی او که نظامي. د مجلس رایه په هغه برخه کې الزامي ده چې د اکثریت رایه پکې الزامي وي او په هغه برخه کې چې د اکثریت رایه الزامي نه ده، د مجلس رایه هم الزامي بڼه نه لري. مگر که مجلس د هغه عمل په اړه چې بالفعل تر سره شوی، له شرعي ناحیې څخه له خلیفه سره اختلاف وکړي، نو په دغه حالت کې مسئله د مظالمو محکمې ته راجع کېږي، ترڅو د هغې د شرعي والي یا له شریعت سره یې د ټکر په اړه قطعي فیصله صادره کړي او د محکمې رایه په دې برخه کې الزامي بڼه لري.

۴. مجلس حق لري چې له مرستیالانو، والیانو او عاملانو څخه شکایت وکړي، له هغوی څخه ناخوښي څرگنده کړي او په دې اړه به یې رایه الزامي وي، خلیفه ته لازمه ده چې هغوی فورا لرې کړي. که د امت د مجلس رایه د ولایت له مجلس سره د والیانو او عمالو څخه د رضایت یا نه رضایت په اړه په ټکر کې واقع شي، نو په دغه حالت کې د ولایت د مجلس رایې ته لومړیتوب ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مجلس مسلمان غړي د دې حق لري چې د خلافت لپاره د هغو نوماندانو شمېره محدوده کړي، چې د مظالمو محکمې د انعقاد شروط په دوی کې تایید کړي وي، په دې برخه کې د اکثریت رایه الزامي بڼه لري، د هغه چا ټاکل چې د مجلس په تایید شوي لېست کې شامل نه وي، سم نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظام

۱۱۲ ماده:

د ښځې لپاره اصل دا دی چې هغه مور او د کورنۍ مربي ده او هغه آبرو او عزت ده، چې باید خوندي وساتل شي.

۱۱۳ ماده:

اصل دا دی چې سړي باید له ښځو څخه جلا وي او له یو بل سره یو ځای نه شي؛ خو د هغې اړتیا په صورت کې مشکل نشته چې شریعت اجازه ورکړې ده، لکه حج او پېر او پلور.

۱۱۴ ماده:

ښځې ته هم ټول هغه حقوق ورکول کیږي، چې سړي ته ورکړل شوي دي. همدارنګه هغه څه پرې واجب دي چې پر سړیو واجب دي. مګر هغه چې اسلام په ښځه پورې خاص کړي دي یا یې په سړي پورې خاص ګرځولي دي، هغه هم د شرعي دلیل له مخې، ځکه نو ښځه حق لري چې سوداګري، کرنه یا صنعت پرمخ یوسي، عقود او معاملات سرته ورسوي او هر ډول ملکیت ولري، خپلې پانګې ته په خپله یا د نورو په وسیله وده ورکړي او دا حق لري چې د ژوندانه ټولې چارې په خپله سرته ورسوي.

۱۱۵ ماده:

ښځې ته جایزه ده چې دولتي دندې پر غاړه واخلي، د امت د مجلس غړي انتخاب کړي او یا هم په خپله په هغو کې غړیتوب تر لاسه کړي، لکه څرنګه چې د خلیفه په انتخاب او بیعت کې ونډه اخیستی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶ ماده:

ښځې ته جایزه نه ده چې د حکومت په برخه کې کار وکړي، ځکه نو نه شي کولای چې د خلیفه، مرستیالې، والي، یا عاملې په توګه وټاکل شي او هر عمل چې په حکم پورې اړه ولري، ښځه هغه نه شي تر سره کولای. له همدې امله ښځه د قاضي القضات، د مظالمو محکمې قاضي او د جهاد د امیر په حیث نه شي ټاکل کیدای.

۱۱۷ ماده:

ښځې په عام او خاص ژوند کې برخه لري، نو په عام ژوند کې له محرمو او نامحرمو سړیو او ښځو سره خپل ژوند ته ادامه ورکولی شي، خو په دې شرط چې یوازې مخ او لاس یې تر ورغوو پورې لوڅ وي او همداراز په جامو کې یې باید تبرج او تبذل نه وي. مګر په خاص ژوند کې ښځه یوازې له ښځو او محارمو سره ژوند کولای شي او جایزه نه ده چې له نامحرمو سړیو سره ژوند وکړي او په دغو دواړو حالتونو کې پر شرعي احکامو مقیده ده.

۱۱۸ ماده:

له نامحرم سره د ښځې خلوت ناروا دی او همدارنګه د پردیو په مخ کې د عورت نه پټول او تبرج حرام دي.

۱۱۹ ماده:

نارینه او ښځې دواړو ته جایز نه دي چې داسې عمل تر سره کړي چې اخلاق له خطر سره مخ کړي یا په ټولنه کې د فساد لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۰ ماده:

د ښځې او خاوند ژوند د ډاډ او سکون ژوند او د دوی دواړو ژوند د معاشرت او ګډ ژوند دی. پر ښځه د نارينه قواميت د پالنې او سرپرستۍ په اړه دی، نه د حکمرانۍ قواميت او پر ښځه د خاوند اطاعت او پر خاوند د ښځې نفقه فرض ده، چې هغې ته د ټولنې له رواج سره سمه نفقه برابره کړي.

۱۲۱ ماده:

خاوند او مېرمن به دکور د چارو په سنبالولو کې په ګډه کار کوي، نارينه ته لازمه ده چې ټولې هغه چارې ترسره کړي چې له کور څخه بهر دي لکه څرنګه چې پر ښځه لازمه ده چې د کور د ننه چارې ترسره کړي او که ښځه د کور کارونه نه شي تر سره کولای، په دې سره به يې خاوند هغې ته له اړتيا سره سم خدمتګار استخداموي.

۱۲۲ ماده:

پر ښځه واجب ده چې د کوچنيو ماشومانو کفالت او سرپرستي تر هغه وخته پر غاړه واخلي چې کفالت ته اړتيا لري، هغه که مسلمان وي او که غير مسلمان، کله يې چې د کفالت اړتيا پوره شوه که حاضنه او ولي دواړه مسلمانان وو، ماشوم ته د دې اختيار ورکول کيږي چې له کوم يوه سره ژوند وکړي، هر يو چې ماشوم اختيار کړ پر هغه واجب ده چې هغه واخلي هغه که ښځه وي که نارينه، همدا راز توپير نه لري چې هغه هلک وي او که جينۍ. مګر که يو له دوی څخه مسلمان نه وي په دغه حالت کې ماشوم اختيار نه لري، بلکې مسلمان ته سپارل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي نظام

۱۲۳ ماده:

اقتصادي سياست د ټولنې د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده، نو هغه څه چې لازم دي، هغه د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده او هماغه په ټولنه کې د اړتياوو د پوره کولو بنسټ ګرځول کېږي.

۱۲۴ ماده:

اقتصادي ستونزه د رعيت افرادو ته د مالونو او منفعتونو توزيع ده، تر څو هغه د انتفاع لپاره ورکړل شي او اتباع د دې وړتيا پيدا کړي چې د هغې لپاره هڅې وکړي او په خپل حيازت کې يې دننه کړي.

۱۲۵ ماده:

واجب ده چې د رعيت د هر فرد اړتياوې ځان ځانته په ټوليزه توګه تضمين کړل شي او همدارنګه بايد د هر فرد ثانوي اړتياوې (کمالي حاجات) هم د امکان تر بريده په تر ټولو لوړه کچه ميسرې شي.

۱۲۶ ماده:

مال په الله سبحانه وتعالى پورې اړه لري او انسان يې خليفه ورباندې ګرځولی او د همدغه عام خليفه والي له مخې حق لري چې د مال ملکيت ولري او الله سبحانه وتعالى انسان ته اجازه ورکړې چې په مال کې تصرف وکړي او دغه ځانګړې اجازه انسان ته دا حق ورکوي چې عملاً د څيزونو مالک وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۷ ماده:

ملکيت درې ډوله دی: فردي ملکيت، عام ملکيت او دولتي ملکيت.

۱۲۸ ماده:

فردي ملکيت شرعي حکم دی، چې په عين يا منفعت پورې تړاکل شوی دی او خپل ښښتن (مالک) ته د دې اجازه ورکوي چې له هغه څخه ګټه پورته کړي او يا يې په بدل کې عوض واخلي.

۱۲۹ ماده:

عام ملکيت ټولو خلکو ته د شارع اجازه ده، چې له عين څخه ګټه واخلي.

۱۳۰ ماده:

ټول هغه مالونه چې لګښت يې د خليفه په رايه او اجتهاد پورې اړه لري، هغه د دولت ملکيت دی، لکه د ماليې، خراج او جزيې مالونه.

۱۳۱ ماده:

فردي ملکيت په منقولو او غير منقولو مالونو کې په پنځو شرعي اسبابو پورې مقيد شوی دی، چې په لاندې ډول دي:

الف: عمل يا کار

ب. ميراث

ج. د ژوندي پاتې کېدو لپاره مال ته اړتيا

د. د دولت له خوا رعيت ته د مال ورکړه (اعطا)

هـ. هغه اموال چې افراد يې له مال او ځو پرته تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۲ ماده:

په ملکيت کې تصرف د شارع په اجازه پورې اړه لري، هغه که د نفقې کولو تصرف وي او که د ملکيت د زياتولو. په دې کې اسراف، عياشي او امساک منع دی. هغه پانگوال شرکتونه او مرستندويې ټولنې او نور معاملات چې له شريعت سره ټکر لري، منع دي. لکه څرنگه چې سود خوړل، فاحش غبن، احتکار، قمار او دې ته ورته نور ټول شيان حرام دي.

۱۳۳ ماده:

د عشر ځمکې د عربو جزيره او نورې هغه ځمکې دي چې خلک يې مسلمان وي. خراجي ځمکې د عربو له جزيرې پرته هغه ځمکې دي چې په جگړه يا سوله فتحه شوې وي. د عشر ځمکې د رقبې او منفعت له مخې د افرادو ملکيت دی. مگر د خراجي ځمکو رقبه په دولت او منفعت يې په افرادو پورې اړه لري او هر شخص د عشري ځمکې د تبادلې او د خراجې ځمکې د منفعت د تبادلې حق لري، البته له شرعي عقودو سره سم همدا راز د نورو مالونو په څېر له هغو څخه ميراث ترلاسه کولای شي.

۱۳۴ ماده:

شاړې (موات) ځمکې په ابادولو سره د افرادو په ملکيت کې داخليږي، مگر له شاړو پرته نورې ځمکې بيا يوازې د شرعي سبب لکه ارث، پېرلو او د دولت له لورې د ورکولو له لارې د افرادو په ملکيت کې داخليږي.

۱۳۵ ماده:

د کرنې لپاره د ځمکې اجاره کول مطلق منع دي، هغه که خراجي ځمکه وي او که عشري او همدارنگه مزارعت هم منع دی، خو مساقات بيا په مطلقه توگه جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۶ ماده:

د ځمکو مالک مکلف دی چې له ځمکې څخه ګټه واخلي او محتاج ته باید له بیت المال څخه تر هغې اندازې مرسته ورکړل شي، چې د خپلې ځمکې د کرلو وړتیا پیدا کړي او څوک چې درې کاله له ځمکې څخه ګټه پورته نه کړي او بېکاره یې پرېږدي، له هغه څخه اخیستل کېږي او بل چا ته ورکول کېږي.

۱۳۷ ماده:

عام ملکیت په لاندنیو دریو شیانو کې رامنځته کېږي:

الف- هر هغه څه چې خلک په عمومي توګه له هغه څخه ګټه اخلي، لکه د ښار سیمه (عامه مرافق).

ب- هغه معادن او کانونه چې دوامدار دي لکه نفت.

ج- هغه شیان چې په طبیعي ډول د افرادو ملکیت نه شي کېدای لکه سیندونه، ویالي او نور.

۱۳۸ ماده:

فابریکې د خپل ذات له مخې فردي ملکیت دی. مګر که فابریکې د هغه مادې حکم خپل کړي چې تولیدوي یې، که تولیدیدونکې ماده د فردي ملکیتونو له ډلې څخه وه، نو فابریکه یې هم فردي ملکیت ګڼل کېږي، لکه د اوبدلو فابریکې او که تولیدیدونکې ماده د عامه ملکیتونو له جنس څخه وه، نو فابریکه هم عامه ملکیت ګڼل کېږي، لکه د اوسپنې رایستلو فابریکې.

۱۳۹ ماده:

دولت ته جایزه نه ده چې فردي ملکیت پر عام ملکیت بدل کړي، ځکه عام ملکیت د مال د ډول او طبیعت له مخې ټاکل کېږي، نه د دولت په رایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۰ ماده:

له عام ملکیت څخه د امت ټول افراد د ګټې اخیستنې حق لري او دولت ته جایزه نه ده چې له عامه ملکیت څخه د ګټې اخیستلو لپاره یو چا ته اجازه ورکړي چې له عامه ملکیت څخه ګټه واخلي یا یې په ملکیت کې داخل کړي او د رعیت نور افراد محروم کړي.

۱۴۱ ماده:

دولت ته جایز ده چې شاړې ځمکې او عامه ملکیت د رعیت د مصالحو لپاره تر خپل ملاتړ او کنترول لاندې راولي.

۱۴۲ ماده:

د مال پراخه خزانه کول منع دي، که یې زکات هم ورکړی وي.

۱۴۳ ماده:

زکات له مسلمانانو راټولیږي او له هغو نقدي، عیني، مالونو، څارویو او غلو دانو څخه اخیستل کیږي چې شریعت ټاکلي دي او له هغو مالونو څخه نه اخیستل کیږي چې په شریعت کې نه دي ټاکل شوي او همدارنګه د نصاب له هر مالک څخه اخیستل کیږي، هغه که بالغ، عاقل او مکلف وي، که غیر مکلف لکه ماشوم او لېونی. د زکات مال به په بیت المان کې په ټاکلي ځای کې ځای پر ځای کیږي او دغه مال به یوازې هغو اتو کسانو ته ورکول کیږي چې په آیت شریف کې ذکر شوي دي.

۱۴۴ ماده:

جزیه له ذمیانو څخه راټولیږي هغه هم له بالغو نارینه وو څخه د هغوی د توان په اندازه اخیستل کیږي، له ښځو او ماشومانو څخه نه اخستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۵ ماده:

خراج له خراجي ځمکو څخه د هغو د توان په اندازه اخيستل کېږي، خو له عشري ځمکو څخه د موجوده حاصلاتو په نظر کې نيولو سره زکات اخيستل کېږي.

۱٤٦ ماده:

له مسلمانانو څخه د شرعي جواز په رڼا کې د بيت المال د لګښتونو د پوره کولو لپاره ماليه راټولېږي، په دغه شرط چې دغه اخيستل کېدونکې ماليه د مال د خاوند له اړتياوو څخه زياته وي او د دولت د اړتيا په نظر کې نيولو سره اخيستل کېږي.

۱٤۷ ماده:

ټول هغه څه چې شريعت پر امت واجب ګرځولي او بيت المال د هغو لپاره کافي بوديجه نه لري چې ترسره يې کړي، نو د هغو وجوب امت ته انتقالېږي. د دې لپاره دولت حق لري چې له اړتيا سره سمه پر امت ماليه وضع کړي. تر څو اړونده چاره تر سره کړي او هغه څه چې د شريعت له مخې يې سرته رسول پر امت واجب نه دي، دولت حق نه لري چې په دې برخه کې ماليه وضع کړي. نو دولت ته جايزه نه ده چې د محکمو، دولتي ادارو يا نورو مصلحتونو لپاره ماليه وضع کړي.

۱٤۸ ماده:

د دولت د بوديجې د پوره کولو لپاره دايمي لارې شته، چې هغه شرعي احکامو ټاکلې دي؛ خو په هره ځانګه کې د پيسو مصرفول او د هر څه لپاره د پيسو تخصيص د خليفه په رايه او اجتهاد پورې اړه لري.

۱٤۹ ماده:

د بيت المان دايمي واردات فئ، جزيه، خراج، د کانونو پنځمه برخه او زکات دی. دولت د تل لپاره دا مالونه راټولوي، که هغو ته اړتيا وي او که نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰ ماده:

که د بيت المال دايمي واردات د دولت د لګښتونو لپاره کافي نه وو، دولت له خلکو ماليه اخيستی شي او دولت بايد د ماليې په اخيستلو کې له لاندې ټکو سره سم عمل وکړي:

الف. د بيت المال د واجبي مصارفو د پوره کولو لپاره، لکه له فقيرانو، مسکينانو او مسافرو سره مرسته او د جهاد د فريضې لګښتونه.

ب. د بيت المال د هغو لګښتونو لپاره چې د بدل په مقابل کې يې ترسره کوي، لکه د مامورينو لګښتونه، د لښکر موکولات او د حکامو تعويضات.

ج. د بيت المال هغه واجبي لګښتونه چې د مصلحت او آرامۍ په موخه تر سره کېږي، لکه د لارو جوړول، د اوبو را ايستل، د جوماتونو ښوونځيو او روغتونونو جوړول.

د. د بيت المال د هغو لګښتونو لپاره چې د اړتيا په وخت کې تر سره کېږي لکه: پر رعيت د حوادثو او پېښو رامنځته کېدل لکه: قحطي، طوفان، زلزله او داسې نور.

۱۵۱ ماده:

هغه مالونه چې د هېواد له بېلا بېلو سرحدي ګمرکونو څخه تر لاسه کېږي، د بيت المال له وارداتو څخه دي، هغه مالونه چې له عامه ملکيت او دولتي ملکيت څخه لاس ته راځي او همدارنګه ميراثي مالونه چې وارث ونه لري او د مرتدينو مالونه ټول د بيت المال په وارداتو کې شامل دي.

۱۵۲ ماده:

د بيت المال لګښتونه اته برخې لري، چې په لاندې ډول دي:

الف. هغه اته ډلې خلک چې د زکات مستحق بلل شوي دي، هغوی ته د زکات له باب څخه مصرف کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. فقیرانو، مسکینانو، مسافرانو، مجاهدینو او قرضدارانو ته کله چې د زکات په ځانګه کې مال نه وي، نو د بیت المال له دایمي وارداتو څخه به ورکول کېږي او که دایمي وارادت هم نه وو، بیا قرضدارانو ته څه نه ورکول کېږي. خو مسکینانو، فقیرانو، مسافرو او د مجاهدینو د مصرف لپاره مالیه اېښودل کېږي او د فساد د خورېدو له وېرې پور هم اخیستل کېږي.

ج. هغه اشخاص چې د دولت لپاره خدمت کوي لکه موظفین، حکام او لښکر، دوی ته به له بیت المال څخه معاش ورکول کېږي، که د بیت المال مال کفایت ونه کړي، نو مالیه به وضع کېږي او د فساد د وېرې او مخنیوي لپاره به پور اخیستل کېږي.

د. اساسي مصالح او مرافق لکه لارې، جوماتونه، روغتونونه او ښوونځي به له بیت المال څخه جوړېږي. که د بیت المال شتمني بس نه شي، مالیه به وضع کېږي.

هـ. د کمالي مصالحو او مرافقو لپاره به له بیت المال څخه مصرف کېږي او که په بیت المال کې پوره مال نه وي، نو له هغو څخه باید مصرف ونه شي او وځنډول شي.

و. ناځاپي پېښې لکه زلزله، طوفان او نورو پېښو لپاره له بیت المال څخه مصرف کېږي او که هغه پوره نه شي بیا به له راټولې شوې مالیې څخه پوره کېږي.

۱۵۳ ماده:

دولت ضامن دی چې د ټولو تابعیت لرونکو لپاره کاري فرصت برابر کړي.

۱۵۴ ماده:

له شرکتونو او افرادو سره په کار ګومارل شوي موظفین هم د دولت د موظفینو په څېر له ټولو حقونو او واجباتو څخه برخمن کېږي، هرڅوک چې د معاش په بدل کې کار کوي موظف بلل کېږي، سره له دې چې د کار او کارګر ډول توپیر هم ولري، که مزدور او د کار څښتن د مزد په اړه اختلاف وکړي، هغه ته به مروج مزد ورکول کېږي، خو که يې په بل څه کې اختلاف وکړ، بیا به د اجارې د عقد په اړه له شریعت سره سم حکم او فیصله کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵ ماده:

دا جايزه ده چې مزد د كار له ګټې سره سم وي او يا د كارګر د كار له ګټې سره برابر وي، خو د اجير د معلوماتو او علمي شهادتنامو سره يې برابرښت شرط نه دی. همدارنګه موظفين ترفيعات نه لري، بلكې خپل ټول حقونه به يې وركول كېږي، هغه كه د كار په اړه وو او كه د كارګر له خوا.

۱۵٦ ماده:

دولت د هغه چا د نفقې ضمانت كوي چې نه مال لري، نه كار كولای شي او نه هم داسې څوک لري چې نفقه وركړي، همدارنګه دولت له ناتوانه خلكو، مصيبت ځپلو او معيوبينو سره مرسته كوي.

۱۵۷ ماده:

دولت د خپل رعيت تر منځ د ثروت د دوران لپاره فعاليت كوي او په يوه ځانګړې طبقه كې د ثروت د دوران مخنيوی كوي.

۱۵۸ ماده:

دولت د رعيت افرادو ته د كمالي اړتياوو د پوره كولو لپاره لار هواروي او له خپل ثروت سره سم په ټولنه كې په لاندې ډول توازن رامنځته كوي:

الف: هغه منقول او غير منقول مالونه چې په بيت المال كې يې لري يا د فی مالونه او نور خلكو ته وركړي.

ب:له خپلو آبادو او شاړو ځمكو څخه هغو كسانو ته ځمكه وركوي چې كافي ځمكه نه لري، مګر هغه كسان چې ځمكه لري، خو د كرهنې لپاره كار نه ورڅخه اخلي ځمكه نه وركول كېږي. هغو كسانو ته چې د فقر له امله كرنه نه شي كولای، بايد مال وركړل شي تر څو په كرنه قادر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د هغه چا قرضونه چې د ورکړې توان يې نه لري، د زکات له مال، له فی او داسې نورو څخه ادا کېدای شي.

۱۵۹ ماده:

دولت د کرنيزو چارو او محصولاتو مراقبت کوي او له کرنيز سياست سره سم به د ځمکې حاصلات تر ټولو لوړې کچې ته رسوي.

۱۶۰ ماده:

دولت په ټوليزه توګه د ټولو صنعتي چارو مراقب دی او د هغو صنعتي چارو مستقيم سرپرست ګڼل کېږي چې په عامه ملکيت کې داخلې دي.

۱۶۱ ماده:

بهرنۍ سوداګري د سوداګر له تابعيت سره تړاو لري، نه د جنس د توليد په محل پورې، ځکه نو د حربي هېوادونو سوداګر زموږ په خاوره کې له سوداګرۍ څخه منع دي، خو که ځانګړې اجازه چې يوه معين سوداګر يا مال ته ورکړل شوې وي، بيا ستونزه نشته. له معاهدو سوداګرو سره له هغې معاهدې سره سم عمل کېږي چې ورسره لاسليک شوې ده. د خپل رعيت سوداګران به د هغه څه له صادرولو څخه چې اسلامي خاوره ورته ضرورت لري او د هغه موادو له وړلو څخه چې په وسيله يې دښمن له نظامي، صنعتي او يا اقتصادي پلوه ځواکمن کېږي، منع کېږي. مګر د هر ډول مال له واردولو څخه نه منع کېږي، خو هغه دولت چې بالفعل زموږ سره په جګړه بوخت دی لکه اسراييل، هغه له دغو احکامو څخه مستثنی دی، ځکه دا ډول دولتونه په ټولو علاقاتو او اړيکو کې هغه که سوداګريزې اړيکې وي که غير سوداګريزې د بالفعل دار الحرب حکم اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲ ماده:

د رعیت ټول افراد د ژوند د هرې برخې په هکله علمي لابراتوارونه جوړولی شي او دولت ته هم لازمه ده چې دا ډول لابراتوارونه رامنځته کړي.

۱۶۳ ماده:

افراد د هغو لابراتوارونو له جوړولو څخه منع کېږي، چې تولیدي مواد يې امت او دولت ته زیان رسوي.

۱۶۴ ماده:

دولت ټولو افرادو ته وړيا روغتيايي خدمتونه چمتو کوي، خو د ډاکټرانو له شخصي کار او د درمل له خرڅلاو څخه څوک نه منع کوي.

۱۶۵ ماده:

د بهرنیانو له مالونو څخه د دولت په خاوره کې تصرف او استثمار منع دی او هېڅ بهرني ته باید هېڅ ډول امتیاز ورنه کړل شي.

۱۶۶ ماده:

دولت به ځان ته ځانګړې او مستقلې پیسې چاپوي او جایزه نه ده چې دا پیسې له کومو بهرنیو پیسو سره تړاو ولري.

۱۶۷ ماده:

د دولت اصلي پیسه به طلا او نقره وي، هغه که مضروب وي او که غیر مضروب، او جایزه نه ده چې له دغو دوو پرته نورې پیسې ولري، مګر دا سمه ده چې دولت د طلا او نقرې په بدل کې نور څه صادر کړي، په دغه شرط چې د دولت په خزانه کې به دومره طلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نقره موجوده وي چې له صادرو شوو پیسو سره برابره وي، ځکه نو دولت ته روا ده چې له مسو، برونزو، کاغذ او نورو څخه په خپل نامه پیسې جوړې کړي، مګر د دغه شرط په پام کې نیولو سره، یعنې د عرضه شوو پیسو له ارزښت سره سم به د دولت په خزانه کې طلا او نقره شتون لري.

۱۶۸ ماده:

د دولت د پیسو او نورو دولتونو د اسعارو تر منځ تبادله روا ده، لکه چې د دولت د خپلو پیسو تر منځ هم په برابره توګه تبادله جواز لري او هر کله چې پیسې له بېلابېلو جنسونو څخه وي د هغو په تبادله کې تفاضل هم روا دی، په دغه شرط چې لاس په لاس به وي، مګر که نسیه وي صحیح نه دی، له کوم قید پرته د تبادلې د قیمت تغیر هم روا دی خو په هغه صورت کې چې اجناس مختلف وي او د رعیت هر فرد دا حق لري چې هغه پیسې چې خوښه یې له بهر یا داخل څخه وپېري او پرته له اجازې د هغه په بدل کې نورې پیسې او شیان وپېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کړو سیاست

۱۶۹ ماده:

واجب ده چې د تعلیمي نصاب اساس پر اسلامي عقیده ولاړ وي، ځکه نو درسي مواد او د تدریس طریقه باید داسې عیاره شي چې هېڅ شی په تعلیم او تربیه کې له دغه اساس څخه بهر نه وي.

۱۷۰ ماده:

د تعلیم سیاست د اسلامي عقلیت او اسلامي نفسیت تکوین دی، نو په تعلیمي نصاب کې به هغه مواد ځای پرځای کېږي چې د دغه سیاست پر بنسټ ولاړ وي.

۱۷۱ ماده:

د تعلیم موخه د اسلامي شخصیت جوړول او د ژوند د چارو په اړه خلکو ته علوم او معارف ورزده کول دي. ځکه نو د تعلیم طریقه باید داسې عیاره شي چې دا موخه تر لاسه شي او ټولې هغه طریقې چې له دې موخې پرته د بل څه لامل شي، منع کېږي.

۱۷۲ ماده:

لازمه ده چې د اسلامي او عربي زده کړې درسي ساعتونه د نورو مضامینو د شمېر او وخت له اندازې سره سم په پام کې ونیول شي.

۱۷۳ ماده:

واجب ده چې په تعلیم کې د ریاضیاتو په څېر د تجربوي علومو د هغو د ملحقاتو لکه ریاضي او فرهنګي معارفو تر منځ توپیر وشي، تجربي علوم د اړتیا او حاجت پربنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تدریسېږي او د تعلیم په هېڅ مرحله پورې مقید نه دي، مګر فرهنګي معارف په لومړنیو مرحلو کې چې له عالي مرحلې څخه مخکې دي، له یو ټاکل شوي سیاست سره سم چې له اسلامي احکامو او افکارو سره ټکر ونه لري، تدریسېږي، مګر په عالي دوره کې د نورو علومو په څېر په دغه شرط تدریسېږي چې د تعلیم له سیاست او موخې څخه د خروج لامل ونه ګرځي.

۱۷۴ ماده:

د اسلامي ثقافت تعلیم د زده کړو په هره مرحله کې لازمي دی او باید په عالي دوره کې د اسلامي معارفو مختلفې برخې په خاص ډول سره تدریس شي، لکه څرنګه چې د هندسې، طب او طبیعي علومو او داسې نورو برخو کې په دې مرحله کې تخصص ترلاسه کېږي.

۱۷۵ ماده:

فنون او صنعتونه لکه تجارتي فنون، کرنه او کښتۍ چلونه کله له علم سره تړلي وي او له کوم قید او شرط پرته اخیستل کېږي او ځینې وخت له فرهنګ سره یو ځای کېږي او له یوه ځانګړي نظر څخه اغېزمن وي لکه تصویر او مجسمه جوړونه، دا برخه که له اسلام سره ټکر ولري، نه اخیستل کېږي.

۱۷۶ ماده:

د تعلیم نصاب به واحد وي، د دولت له رسمي نصاب پرته به نورو نصابونو ته اجازه نه ورکول کېږي، خصوصي مدرسې که د دولت نصاب عملي کړي تعلیمي کړنلاره پرمخ یوسي د تعلیم هدف او موخه ترلاسه کړي، مخنیوی یې باید ونه شي، مګر په دغه شرط چې په زده کوونکو او ښوونکو کې د نارینه او ښځو تر منځ اختلاط نه وي، همدارنګه په یوه ډله، ځانګړي دین، مذهب، نژاد یا رنګ پورې مختص نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷ ماده:

هغه تعلیم چې د انسان لپاره په ژوند کې اړین دی پر هر فرد، ښځینه او نارینه فرض دی، ځکه نو تعلیم پر ټولو په دوو پړاوونو (ابتدایي، ثانوي) کې الزامي دی، پر دولت لازمه ده چې نوموړې زده کړې د هر نارینه او ښځینه لپاره په وړیا توګه برابرې کړي، همدارنګه دولت باید د امکان تر وروستۍ کچې پورې په وړیا توګه د لوړو زده کړو زمینه برابره کړي.

۱۷۸ ماده:

دولت به له ښوونځیو او پوهنتونونو پرته په نورو ځایونو کې هم کتابتونونه، لابراتوارونه او د علم او معرفت نور وسایل برابروي، تر څو د پوهې مینه والو ته په بېلابېلو برخو کې لکه فقه، د فقې اصولو، حدیث، تفسیر، عقیده، طب، هندسه، کیمیا، اختراعاتو او اکتشافاتو کې د تحقیق او څېړنو زمینه برابره کړي، ترڅو په امت کې ګڼ شمیر مجتهدین، مکتشفین او مخترعین را منځته شي.

۱۷۹ ماده:

د تعلیم په ټولو مرحلو کې د تالیف استثمار منع دی، هېڅوک که مولف وي او غیر مولف دا حق نه لري چې کتاب چاپ او خپور شي، بیا د چاپ حق هغه ته منحصر پاتې شي، مګر که داسې افکار ورسره وي چې تر اوسه چاپ او نشر شوي نه وي ورته جایزه ده چې خلکو ته د اعطا په بدل کې پیسې واخلي لکه هغه اجره چې په تعلیم کې اخیستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنی سیاست

۱۸۰ ماده:

سیاست د امت کورنۍ او بهرنۍ چارې سنبالول دي، چې د دولت او امت له خوا تر سره کېږي، دولت په عملي ډول دغه چارې پر مخ وړي او امت په دې هکله له دولت سره محاسبه کوي.

۱۸۱ ماده:

هېڅ فرد، حزب، ټولي او جماعت ته دا جواز نشته چې له کوم بهرني دولت سره اړيکې ولري. له دولتونو سره اړيکې يوازې د دولت صلاحيت دی، ځکه يوازې دولت دا حق لري چې د امت چارې عملاً سنبال کړي او پر امت او نورو ډلو واجب ده چې له دولت سره په بهرنيو اړيکو کې محاسبه وکړي.

۱۸۲ ماده:

هدف وسيلې ته مشروعيت نه شي ورکولای، ځکه طريقه د فکرې له جنس څخه ده، نو د حرامو له لارې واجب يا مباح ته رسيدل جواز نه لري او دا جايزه نه ده چې سياسي وسيله له سياسي طريقې سره ټکر ولري.

۱۸۳ ماده:

په بهرني سياست کې سياسي مانورونه يو اړين کار دی او د هغو ځواک او قوت د اعمالو په اعلان او د اهدافو په اخفا پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴ ماده:

د نورو دولتونو د جرايمو د کشف او افشاکولو جرئت، د ناوړه سياست د خطر بيان، د خبيثو توطيو بربنډول، د گمراه کوونکو اشخاصو له منځه وړل د سياست له مهمو اسلوبونو څخه گڼل کېږي.

۱۸۵ ماده:

د افرادو، ملتونو او دولتونو د چارو په سنبالولو کې د اسلامي افکارو د عظمت او شوکت څرگندول له لويو سياسي طريقو څخه گڼل کېږي.

۱۸۶ ماده:

د امت لپاره سياسي قضيه هغه اسلام دی چې پياوړی دولت ولري، شرعي احکام په حسنه توگه پلي کړي او نړۍ ته د اسلامي دعوت په رسولو کې نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي.

۱۸۷ ماده:

اسلامي دعوت هغه محور دی چې بهرنی سياست ورباندې څرخي، پر همدغه اساس له ټولو دولتونو سره اړيکې نيول کېږي.

۱۸۸ ماده:

دولت به د نړۍ له دولتونو سره د لاندې څلورو ټکو په پام کې نيولو سره اړيکې ساتي:

۱. په اسلامي نړۍ کې شته دولتونه به داسې گڼل کېږي چې ټول په يوه هيواد کې دي، ځکه نو له هغوی سره اړيکې په بهرنيو اړيکو کې نه راځي او له هغوی سره اړيکې بهرنی سياست نه بلل کېږي او واجب ده چې د هغوی د وحدت لپاره د يوه دولت په شتون کې کار او فعاليت ترسره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. هغه هېوادونه چې اقتصادي، تجارتي، فرهنگي او د ښه گاونډیتوب معاهدې ورسره لیکل شوې، له هغوی سره به د همغه معاهدو په رڼا کې معامله کېږي. د هغوی اتباع د خپل هویت کارت په درلودلو سره د سفر له جواز پرته زموږ خاورې ته داخلېدی شي، خو په دغه شرط چې په معاهده کې دا ټکی صراحت ولري او دوی هم بالمثل رویه ولري. له هغوی سره اقتصادي او تجارتي اړیکې د اړتیا په اندازه، په ټاکلي کیفیت او صفاتو په ټاکلو اجناسو او هغو څیزونو کې ټینگیږي، چې د دوی د ځواکمنتیا لامل ونه گرځي.

۳. هغه دولتونه چې له هغوی سره معاهدې نه لرو او استعماري دولتونه لکه بریتانیا، فرانسه، امریکا او هغه دولتونه چې زموږ پر خاوره د یرغل اراده لري لکه روسیه، دا ټول دولتونه د حکم له مخې محارب دولتونه دي، ځکه نو باید د دوی پر وړاندې لازم تدابیر ونیول شي او جایزه نه ده چې ډیپلوماټیکې اړیکې ورسره ټینگې شي. خو د دغو دولتونو اتباع زموږ خاورې ته د دخول حق لري، مگر د سفر د جواز او خاصې ویزې په درلودلو سره هر وگړی باید د هر سفر لپاره نوموړې شیان له ځانه سره ولري، ترهغې چې هېواد یې عملا له موږ سره جگړه پیل کړې.

۴. هغه دولتونه چې بالفعل محارب دي لکه اسراییل، واجب ده چې له دغه ډول دولتونو سره په ټولو تصرفاتو او معاملاتو کې جنگي حالت اساس وگرځول شي او داسې معامله ورسره وشي لکه چې بالفعل زموږ او د دوی تر منځ جگړه ادامه لري، سره له دې که له موږ سره اوربند ولري که یې ونه لري، د رعیت د ټولو افرادو ننوتل یې زموږ خاورې ته منع دي.

۱۸۹ ماده:

نظامي، سیاسي او دې ته ورته نورې معاهدې، همدارنگه د هوایي ډگرونو او پوځي اډو اجاره په قطعي ډول منع ده، خو د ښه گاونډیتوب، اقتصادي، تجارتي، مالي او فرهنگي او د اوربند معاهدې جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۰ ماده:

دولت ته جايزه نه ده چې په هغو سازمانونو کې چې له اسلام پرته پر نورو بنسټونو ولاړ دي،لکه نړيوال سازمانونه لکه ملګري ملتونه، د عدالت نړيواله محکمه، د پيسو نړيوال صندوق، نړيوال بانک او د سيمه‌ييزو سازمانونو په څېر لکه عربي ټولنه کې ګډون وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق په اسلام کې

اسلام هغه دین دی چې د الله سبحانه وتعالی له خوا پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی، ترڅو د خلکو اړیکې له خالق، خپل ځان او نورو انسانانو سره تنظیم کړي. د انسان او رب اړیکې یعنې عقاید او عبادات؛ له خپل ځان سره د انسان اړیکې یعنې اخلاق، خوراک او څښاک؛ له نورو انسانانو سره اړیکې معاملات او عقوبات بلل کیږي.

اسلام په دې ډول غواړي چې د ژوند ټولو ستونزو ته په ټولیز ډول ځواب ووایي او انسان ته په جزیي توګه نه، بلکې په ټولیزه توګه ګوري. نو له همدې امله د یوې لارې په واسطه ستونزې هواروي او نظام یې پر روحي اساس ولاړ دی. روحي ناحیه د ټولنې او ثقافت اساس جوړوي او همدا یې د دولت او شریعت اساس هم دی.

سره له دې چې په اسلامي شریعت کې هر نظام په دقیق او تفصیلي ډول سره بیان شوی لکه د عباداتو، معاملاتو او عقوباتو نظامونه او د اخلاقو لپاره یې مفصل نظام نه و را منځته کړی، له دې امله یې د اخلاقو احکام بې له دې چې اخلاقو ته په تفصیلي نظر وګوري، په دې باور چې دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي. حال دا چې اخلاقو ته هم ځانګړی اړخ ورکړل شوی چې له نورو څخه باید تفکیک شي. د احکامو د تفصیل له مخې یې اخلاقو ته کم تفصیل ورکړی او په فقه کې یې ځانګړی باب نه دی ورکړی. نو له همدې امله موږ په هغو فقهي کتابونو کې چې شرعي احکام پکې راټول شوي دي د اخلاقو په نامه کوم باب نه دی نومولی. همدا راز فقهاوو او مجتهدینو په اخلاقي احکامو کې د بحث او څېړنې په برخه کې دومره هڅه نه ده کړې.

اخلاق د ټولنې په جوړولو کې کوم ځانګړی اغېز نه لري، ځکه چې ټولنه د ژوند پر نظام ولاړه ده او په هغه کې افکار او احساسات اغېز لري، اما اخلاق د ټولنې په جوړولو، د هغې په پر مختګ او انحطاط کې هېڅ اغېز نه لري. بلکې عام عرف چې د ژوند له مفاهیمو څخه جوړ شوی وي په ټولنه کې اغېز لري، د ټولنې لپاره اخلاق هېڅ لاره نه شي ښودلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا هغه نظامونه دي چې په ټولنه کې پلي کېږي، هغه افکار او احساسات چې خلک يې له ځان سره لېږدوي، اخلاق هم په خپل ذات کې له افکارو او مشاعرو څخه سرچينه اخلي او د نظام د پلي کولو پايله بلل کېږي.

له همدې امله دا جواز نه لري چې په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، ځکه اخلاق د الله سبحانه وتعالی د اوامرو پايله ده او دا عقيدې ته له دعوت څخه لاس ته راځي او په عام ډول د اسلام د پلي کولو له امله رامنځ ته کېږي. همدا راز که په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، نو له ژوند څخه د مفاهيمو د بدلون لامل کېږي او خلک د ټولنې له حقيقت او ارزښتونو څخه لرې کوي او خلکو ته فردي فضايل په تخديري توګه ورښيي چې د ټولنې د پرمختګ له حقيقي وسايلو څخه خلک بې پروا کوي.

پر دغه اساس دا ګواښ موجود دی چې اسلامي دعوت به يوازې اخلاقو ته پر دعوت بدل کړي، د دې وېره شته چې خلک ګومان وکړي چې اسلامي دعوت يو اخلاقي دعوت دی او له اسلام څخه فکري تصور بدلوي او پر اسلام د خلکو د نه پوهېدو لامل کېږي. خلک د اسلام د پلي کولو له يوازينۍ لارې څخه چې د اسلامي دولت تاسيس دی، لرې کوي.

اسلامي شريعت د انسان اړيکه له خپل ځان سره له خپلو اړونده اخلاقي شرعي احکامو سره سمه معالجه کړې ده؛ خو د عباداتو او معاملاتو په څېر يې ورته ځانګړي نظامونه نه دي جوړ کړي، مګر ځينې ټاکلي ارزښتونه يې په پام نيولي دي، چې الله سبحانه وتعالی امر ورباندې کړی، لکه صدق، امانت، خيانت او کينه نه کول. خو دا ټول مکارم او فضايل له يوه څيزه حاصلېږي چې هغه پر اخلاقي ارزښت د الله سبحانه وتعالی امر دی. نو امانت هغه خُلُق دی چې الله سبحانه وتعالی امر ورباندې کړی دی، نو دا واجب ده چې د دغه اخلاقي ارزښت د پر ځای کولو خيال وساتو. نو په همدغه سره اخلاقي ارزښت تحقق مومي، چې اخلاق يې بولي. اما د دغه صفتونو لاس ته راوړل چې د اعمالو له پايلو څخه لاس ته راځي لکه هغه پاک لمني چې د لمانځه په واسطه تر لاسه کېږي، يا هغه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاملاتو کې د وجايبو مراعات کول لکه په بيع کې صدق، په دې کې اخلاقي ارزښت نه تر لاسه کيږي، ځکه چې د عمل موخه دا نه وه، بلکې حاصل شوي صفات د اعمالو پايلې وې او د واجب امر رعايت و، چې د مومن لپاره هغه وخت خُلُقي صفات دي چې د الله سبحانه وتعالی عبادت کوي او يا معاملات ترسره کوي. ځکه مومن په لومړي نيت سره له لمانځه څخه روحي ارزښت ترلاسه کړ او په دويم قصد سره چې معامله وه (په سوداګرۍ کې يې) مادي ارزښت تر لاسه کړ، خو همدا مهال په اخلاقي صفاتو سره هم وسنايل شو.

شريعت هغه صفات بيان کړي چې نېک اخلاق او يا بد اخلاق بلل کيږي. نو ښو اخلاقو ته يې انسانان هڅولي او له بدو څخه يې منع کړي دي: صدق، امانت، ورين تندی، حياء، له مور او پلار سره نيکي، زړه سوی، له غمونو څخه ځان ايستل، څوک چې د ځان لپاره څه خوښوي خپل ورور ته يې هم خوښ کړي او دغو ټولو ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پيروۍ له مخې انسانان هڅولي دي او د دغو له اضدادو څخه لکه دروغ، خيانت، کينه، فجور او نورو څخه يې د الله سبحانه وتعالی له نهی سره سمه منع کړې ده.

اخلاق د همدغه شريعت يوه برخه ده او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو څخه ګڼل کيږي. د مسلمان په نفس کې يې له شتون پرته پر اسلام بشپړ عمل نه کيږي او د الله سبحانه وتعالی پر اوامرو عمل بشپړوي. بې له دې چې په ټولنه کې د اسلامي احساساتو له رامنځته کولو او د ډلې په غړو کې د اسلامي افکارو تحقق يوه اړتيا ده او په هېڅ صورت دا اخلاقو ته په دعوت سره نه تر لاسه کيږي. په دغه لاره سره تر لاسه کېدای شي، چې افکار او احساسات رامنځته شي، سره له دې چې په پيل کې غوښتنه د دې وي چې بايد کتله په ټول اسلام سنبال وي. په کتله کې افراد د ډلې د برخو په څېر وي، نه داسې چې مستقل افراد وي، ترڅو په ټولنه کې اسلام په بشپړه توګه ورسوي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رامنځته کيږي، انسانان په اخلاقو کې پوځ-پوځ شامليږي يعنې لومړی په اسلام کې پوځ-پوځ داخليږي او دا زموږ دا خبره څرګندوي چې اخلاق د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پلي کولو لپاره اړينه لازمه ده او په دې ټينګار کيږي چې مسلمان بايد په نېکو اخلاقو سنبال وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقيق سره الله سبحانه وتعالی د قرآن شريف په ډېرو سورتونو کې د انسان هغه صفات چې ضرور بايد وربانديې متصف شي بيان کړي دي. نو ترلاسه کول يې واجب دي، دغه صفات عقايد، عبادات، معاملات او اخلاق دي. همدا راز دا حتمي ده چې څلور واړه صفات به سره يو ځای شتون مومي. الله سبحانه وتعالی په لقمان سورت کې فرمايي:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (۱۳) وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (۱۴) وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (۱۵) يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (۱۶) يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷) وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (۱۸) وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (۱۹)﴾ (لقمان: ۱۳-۱۹)

ژباړه: *ياد کړه هغه وخت چې لقمان خپل زوی ته نصيحت کاوه، نو هغه وويل: زويه له الله تعالی سره څوک مه شريکوه، حق دا دی چې شرک ډېر لوی ظلم دی. موږ انسان ته د خپل مور و پلار د حق پېژندنې تاکيد کړی دی، مور يې د کمزوری د پاسه کمزوری په حال کې هغه را اخيستی، په خپله ګېډه کې يې وساته او دوه کلونه يې په تي ورکولو ولګېدل. له همدې امله موږ هغه ته نصيحت وکړ چې، زما شکر وکړه او د خپل مور او پلار شکر پر ځای کړه. همدا زما لوري ته ستا راګرځېدل دي. خو که هغوی پر تا فشار راولي چې له ما سره ته داسې څه شريک کړې چې تا ته د هغه معلومات نه وي، نو خبره يې هېڅکله مه منه. په دنيا کې له هغوی سره غوره چارچلند کوه، خو پيروي د هغه چا د لارې وکړه چې زموږ لوري ته يې رجوع کړې ده. بيا ستاسې ټولو راګرځېدل همدا زموږ لوري ته دي. په هغه وخت کې به زه تاسې ته در وښيم چې تاسې څه عمل کاوه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

(او لقمان ويلي وو چې) زويه! يو شی (نيکي يا بدي) که د سپېلني د دانې په اندازه هم وي او په کومه لويه ډبره يا په آسمانونو يا ځمکه کې پټ شوی وي، الله به هغه را وباسي. الله باريک بين او باخبره دی. زوی کيه! لمونځ قايم کړه، په نېکۍ امر وکړه، له بدۍ نه منع وکړه او هر مصيبت چې دربانديې راشي، صبر وربانديې وکړه. دا هغه خبرې دي چې ډېر تاکيد يې شوی دی او له هغو خلکو سره په مخ اړولو خبرې مه کوه، پر ځمکه مغرور مه ځه، الله هېڅ يو په ځان مين او ويارږ نبکاره کوونکی انسان نه خوښوي. په خپل تگ کې ميانه روي غوره کړه او خپل غږ لږ ټيټ کړه او له ټولو آوازونو څخه ډېر بد آواز د خرو وي.

په فرقان سورت کې فرمايي:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (٦٣) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (٦٤) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (٦٥) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٦٦) وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا (٦٧) وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (٦٩) إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (٧٠) وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا (٧١) وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (٧٢) وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا (٧٣) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (٧٤) أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا (٧٥) خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٧٦)﴾ (فرقان: ٦٣- ٧٦)

ژباړه: *د رحمان اصلي بنده گان هغه دي چې پر ځمکه ورو ځي او که جاهلان يې مخې ته راشي، نو وايي تاسې ته سلام. هغه کسان چې د خپل پروردگار پر وړاندې په سجدو*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیام شپې تېروي. هغه کسان چې دعاګانې کوي، چې اې زموږ پروردګاره موږ د دوزخ له عذابه وساته. د هغه عذاب خو راپسې کېدونکی دی. هغه خو ډېر ناکاره هستوګنځی او ځای دی. هغه کسان چې کله لګښت کوي، نو نه بې ځایه لګښت کوي او نه بخیلي؛ بلکې د هغوی لګښت د دغو دواړو سرحدونو په منځ کې په منځلارۍ ولاړ وي. هغه کسان چې له الله پرته کوم بل معبود نه بولي، هغه نفس په نا حقه نه وژني، چې الله تعالی حرام کړی وي او نه زنا کوي؛ خو هر څوک چې دغه کار وکړي، هغه به د خپلې ګناه بدله مومي. د قیامت په ورځ به هغه ته مکرر عذاب ورکړل شي او په هماغه کې به د تل لپاره ذلیل پروت وي. مګر دا چې چا (له دغو ګناهونو څخه وروسته) توبه ایستلې وي او ایمان یې راوړی وي او غوره عمل یې کړی وي؛ د دغسې خلکو بدی به الله په نېکیو بدلې کړي او الله نبه بښونکی او پوره مهربان دی. څوک چې د توبې په ایستلو نېک عملي غوره کوي، هغه نو د الله تعالی لور ته داسې راګرځي، لکه څرنګه چې د ګرځېدلو حق دی. (د رحمن بنده ګان هغه دي) چې د دروغو شاهدي نه وایي او که پر کوم بابېزه شي ورشي، نو د شریفو انسانانو په څېر ورڅخه تېرېږي. دوی ته که د خپل پروردګار د آیتونو په اورېدلو نصېحت کېږي، نو ځان ړوند او کوڼ نه ورباندې اچوي. هغه کسان چې دعاګانې کوي چې اې زموږ پروردګاره! موږ ته د خپلو مېرمنو او اولادونو څخه د سترګو یخنې راکړه او موږ د پرهېزګارانو امامان کړه، دغه دي هغه کسان چې د خپل صبر مېوه به د دنګې ماڼۍ په بڼه کې ومومي. په آدابو او سلامونو سره به یې هرکلی کېږي. هغوی به د تل لپاره هلته اوسېږي. څومره ښه دی هغه استوګنځی او هغه ځای.

په الاسراء سورت کې الله سبحانه وتعالی فرمایلي دي:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (٢٣) وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (٢٤) رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا (٢٥) وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا (٢٦) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (٢٧) وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا (٢٨) وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا (٢٩) إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً (٣٠) وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيراً (٣١) وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (٣٢) وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا (٣٣) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (٣٤) وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٣٥) وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا (٣٦) وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا (٣٧) كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا (٣٨)﴾ (الاسراء: ٢٣- ٣٨)

ژباړه: *ستا رب پرېکړه کړې ده، چې تاسې له الله پرته د بل هېچا عبادت مه کوئ، له مور او پلار سره ښه چارچلند وکړئ. که له تا سره له هغو نه یو یا دواړه زړښت ته ورسېږي، نو هغوی ته اف قدري هم مه وایه. مه هغو ته سخت ځواب ورکوه، بلکې له هغوی سره په درناوي خبرې کوه او په نرمۍ او رحم سره د هغوی پر وړاندې مات غاړی اوسه او دا دعا کوه چې (پروردګاره پر دوی رحم وکړه لکه څنګه چې دوی له زړه سوي او خواخوږۍ سره په ماشومتوب کې زه پاللی وم)، ستاسې رب ښه پوهېږي چې ستاسې په زړونو کې څه دي. که تاسې صالحان یاست، نو هغه د دغسې کسانو لپاره بښنه کوونکی دی، چې خپل نیمګړتیاوو ته په متوجه کېدو د بنده ګۍ د سمې کړنلارې لوري ته را واوړي. د خپلوانو، مسکینانو او مسافرو حق پوره ورکړه او بې ځایه لګښت مه کوه، بې ځایه لګښت کوونکي د شیطان ورونه دي او شیطان د خپل رب ناشکره دی. که ته له هغو (یعنې اړو خپلوانو، مسکینانو او مسافرو) نه ځنګ وکړې، په دغه اساس چې تر اوسه د*

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د هغه رحمت په لټه کې يې چې ته يې هيله من يې، نو هغو ته نرم ځواب ورکړه. نه خپل لاس تر غاړې تړه او مه يې بيخي داسې غزولی پرېږده چې پړ او بې وسه پاتې شي. ستا رب چې چا ته غواړي روزي پراخوي او چاته يې چې خوښه شي، تنگوي يې. هغه د خپلو بنده گانو له حاله باخبر دی او هغوی ويني. خپل اولادونه د بېوزلی له وېرې مه وژنئ، موږ به هم تاسې او هم هغوی ته روزي ورکړو. په حقيقت کې د هغو وژل ستره گناه ده. زنا ته مه نژدې کېږئ، هغه ډېر ناوړه کار دی او ډېره بده لاره ده. هغه نفس مه وژنئ، چې الله حرام کړی دی، مگر په حق سره او څوک چې مظلوم وژل شوی وي، د هغه وارث ته موږ د غچ غوښتنې حق ورکړی دی. نو پکار ده چې د هغه په وژلو کې له حده تېری ونه کړئ، له هغه سره به مرسته وشي. د يتيم مال ته مه نژدې کېږئ، خو په ډېره ښه طريقه تر هغه پورې چې هغه د خپلې ځوانۍ منگ ته ورسېږي. د ژمنې پابند اوسئ. دا يقيني ده چې د ژمنې په اړه به تاسې پوښتل کېږئ او که په پيمانه ورکړه کوئ نو پوره يې ډکه کړئ. که تله کوئ نو په سم ترازو يې وکړئ، دا ښه کړنلاره ده او د عاقبت له پلوه هم همدا ډېره غوره ده. هغه څه مه تعقيبوه چې تا ته د هغه علم نه وي. غوږونه، سترگې او زړه هر څه هرومرو پوښتل کېږي. پر ځمکه مغرور مه ځه، ته نه ځمکه څيرولی شې، نه د غرونو هسکوالي ته رسېدلی شې، له دغو چارو نه د هر يو بد اړخ ستا پروردگار ته ناوړه دی.

نو په درې واړو سورتونو کې دغه آيتونه د بېلابېلو صفتونو څرگندوی دي، چې د مسلمان صورت ښيي او اسلامي شخصيت په ذات کې له نورو څخه بېلوي او په وضاحت سره څرگندېږي، چې د الله سبحانه وتعالى اوامر او نواهي دي، چې احکام يې په عقيده عباداتو، معاملاتو او ځينې يې هم په اخلاقو پورې اړه لري. خو دا ورڅخه په بشپړه توگه څرگندېږي چې دا يوازې په اخلاقو کې نه شي سره راټولېدلی، بلکې له عقيدې، عباداتو، معاملاتو او اخلاقو څخه جوړ شوي دي او دا هغه صفات دي چې اسلامي شخصيت ورڅخه جوړېږي. خو له اخلاقي پلوه نيمگړتياوې د پوره سړي او اسلامي شخصيت نيمگړتياوې دي. ځکه ترڅو هغه موخه ترلاسه شي چې خامخا به په روحي بنسټ ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او هغه اسلامي عقيده ده او په دې سره متصف کېدل پر همدغه عقيده ولاړ دي. نو له همدې امله يو مسلمان پر صدق په داسې شان سره نه متصف کېږي چې د صدق په ذات متصف شي، بلکې له دې امله ورباندې متصف کېږي چې الله سبحانه وتعالی ورته امر کړی دی او که کله د اخلاقي ارزښت د لاسته راوړلو مراعات کوي، نو ريښتينی وي. نو د اخلاقو په ذات سره انسان نه متصف کېږي، بلکې د الله سبحانه وتعالی د امر له مخې دا ارزښتونه ترلاسه کوي.

له همدې امله خامخا مسلمان ته پکار ده چې په داسې صفاتو ځان سنبال کړي او په خوشالۍ او غاړه اېښودلو سره چې د تقوا لامل کېږي هڅه وکړي او دا د عباداتو له پايلو څخه لاس ته راځي:

﴿...**إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ**...﴾ (العنکبوت: ۴۵)

ژباړه: *په تحقيق سره لمونځ له فحشا او منکر څخه منع کوي.*

دا هم واجب ده چې په معاملاتو کې هم د الله سبحانه وتعالی اوامر ومني: (الدين المعاملة) "دين معامله دی." سره له دې چې ځانګړي اوامر او نواهي دي، نو دا يې د مسلمان په نفس کې تثبيتوي او لازمه شيمه او توان وربښي. نو دا په انسان پورې اړه لري چې اخلاق د ژوند له نورو نظامونو سره يو ځای کړي، سره له دې چې مستقل او ځانګړي صفات دي او مسلمان په ښه شکل سره صالح جوړوي. پر اخلاقو متصف کېدل د الله سبحانه وتعالی اوامرو او نواهيو ته ځواب ويل دي، ځکه دغه اخلاق په ژوند کې ګټه او زيان رسوي. دا هغه څه دي چې په نېکو اخلاقو تل ثابت وي او هغه مسلمان د اسلام د پلي کولو لپاره په هڅو سره ثابت کړي دي. دا هسې نه راچاپېر کېږي لکه منفعت چې له انسان څخه چاپېر کېږي، ځکه له اخلاقو څخه موخه منفعت نه دی، بلکې دا واجبه ده چې منفعت پکې نه وي، ځکه موخه مو مادي، انساني او روحي ارزښتونه نه، بلکې يوازې اخلاقي ارزښتونه دي. هېڅ جواز نه لري چې دا ډول ارزښتونه دې پکې ورګډ شي چې پر هغو په عمل کولو او يا اتصاف کې ستونزې رامنځته کړي. کومه پاملرنه چې دلته اړينه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دا ده چې مادي ارزښتونه به له اخلاقي ارزښتونو څخه لرې ساتل کېږي او دا هم اړینه ده چې د ګټو له مخې د دغې ارزښتونو عملي کول د اخلاقو لپاره لوی ګواښ او خطر دی.

پایله: اخلاق د ټولنې له بنسټونو څخه نه دي، بلکې د فرد ارزښتونه دي. له دې امله ټولنه په اخلاقو سره نه اصلاح کېږي، بلکې په اسلامي افکارو، احساساتو او اسلامي نظامونو په پلي کېدو سره اصلاح کېږي. سره له دې چې اخلاق فردي ارزښتونه دي، خو یوازې اخلاق هم نه دي، بلکې یوازې اخلاق نه شي کولای ترڅو عقاید، عبادات او معاملات ورسره مله نه شي. نو له همدې امله دا هېڅ اعتبار نه لري چې د یو چا اخلاق ښه وي، خو عقیده یې غیر اسلامي وي، دا پر دې مهال هم کافر دی او له کفر وروسته بله ګناه نشته. همدا راز که د چا اخلاق نېک وي، خو عبادات نه کوي او یا یې معاملات د شریعت له مخې نه وي، کوم ارزښت نه لري. نو د یوه فرد په جوړښت کې عقیده، عبادات، معاملات او اخلاق ټول ونډه لري. شرعا دا روا نه ده چې یو څوک یوازې اخلاقو ته پام وکړي، خو پاتې نور صفات پرېږدي. دا روانه ده چې په عقیده کې یې ډاډ نه وي ترلاسه کړی، په نورو برخو کې هڅه وکړي. په اخلاقو کې اساسي امر دا دی چې بنسټ به یې پر اسلامي عقیده ولاړ وي او له دې امله مومن پر اخلاقو متصف کېږي، چې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امت کتاب

www.ummatproduction.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library